

İSTANBUL TEKNİK ÜNİVERSİTESİ ★ FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

CEZA MİMARLIĞI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Sevda AĞCAKALE

Anabilim Dalı : MİMARLIK

Programı : MİMARİ TASARIM

Tez Danışmanı: Prof. Dr. Yurdanur DÜLGEROĞLU YÜKSEL

HAZİRAN 2010

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
Sevda AĞCAKALE
(502061033)**

**Tezin Enstitüye Verildiği Tarih : 7 Mayıs 2010
Tezin Savunulduğu Tarih : 10 Haziran 2010**

**Tez Danışmanı : Prof. Dr. Yurdanur DÜLGEROĞLU
YÜKSEL (İTÜ)
Diğer Jüri Üyeleri : Y. Doç. Dr. İpek YÜREKLİ İNCEOĞLU
(İTÜ)
Prof Dr. Fatih Selami MAHMUTOĞLU
(İÜ)**

HAZİRAN 2010

Anneme ve babama,

ÖNSÖZ

Bu tezin oluşumunda beni her zaman motive eden ve destekleyen danışmanım Sayın Prof. Dr. Yurdanur Dülgeroğlu Yüksel'e saygı ve şükranlarımı sunarım. Ayrıca teze katkılarından dolayı sayın jüri üyelerim Sayın Prof. Dr. Fatih Selami Mahmutoğlu'na, Sayın Doç. Dr. İpek Yürekli İnceoğlu'na ve beni bu süreçte desteklemiş olan Suna Birsen Otay, Arda İnceoğlu, Melih-Filiz Akyol, Gözde Ağcakale, Simon Jammes, Cem Gülmen, Miray Karakuzu ve aileme sonsuz teşekkür ederim.

Haziran 2010

Sevda AĞCAKALE
Mimar

İÇİNDEKİLER

Sayfa

ÖNSÖZ.....	v
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	ix
ŞEKİL LİSTESİ.....	xi
ÖZET.....	xiii
SUMMARY.....	xv
1. GİRİŞ.....	1
1.1 Tezin Amacı	2
1.2 Tezin Kapsamı, Sınırları.....	2
2. SUÇ, CEZA, İNFAZ KAVRAMLARI VE TÜRKİYE’DE HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALAR.....	5
2.1 Suç, Ceza, İnfaz Kavramları ve Nitelikleri.....	5
2.1.1 Suç Kavramı	5
2.1.2 Suç Politikasının Ana İlkeleri.....	6
2.1.3 Ceza Kavramı	6
2.1.4 Cezanın Nitelikleri.....	8
2.2 Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumları	8
2.2.1 Türkiye’de ceza infaz kurumlarına ilişkin mevzuat.....	9
2.2.2 Türkiye’de ceza infaz kurumlarının sınıflandırılması.....	11
3. DÜNYADA CEZAEVLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....	15
3.1 Karanlık Dönem	15
3.2 Ödünç Yapılarda Geçici Çözümler	18
3.2.1 Kaleler	18
3.2.2 Kent kapıları	21
3.2.3 Dini ve inzivai yapılar.....	22
3.2.4 İslahevleri.....	23
3.3 Reform	25
3.3.1 Reform öcesi iyimser hareketler.....	25
3.3.1.1 St. Michael’s hapisanesi ile ilk hücre sistemi.....	26
3.3.1.2 Newgate hapisanesi.....	27
3.3.1.3 Maison de Force.....	28
3.3.2 Yasal reform ve John Howard.....	29
3.3.3 Temel Cezai Formların Oluşumu.....	32
3.3.3.1 Dikdörtgen formlar.....	32
3.3.3.2 Dairesel ve poligonal formlar – Panoptikon.....	33
3.3.3.3 İşmsal formlar.....	36
3.4 Ondokuzuncu Yüzyıldaki Cezaevi Modelleri.....	37
3.4.1 Pennsylvania Sistemi.....	38
3.4.2 Auburn sistemi.....	39

3.4.3 Amerika'daki gelişmelerden sonra oluşan Avrupa sistemleri.....	43
3.4 Yirminci Yüzyıldaki Cezaevi Modelleri	48
3.4.1 İşinsal model.....	49
3.4.2 Dikdörtgen hücre bloğu modeli.....	49
3.4.3 Telefon direği modeli.....	50
3.4.4 Avlu modeli	53
3.4.5 Panoptik model.....	54
3.4.6 Kampüs modeli.....	55
3.4.7 Gökdelen modeli	55
4. MİMARİ BİR ÜRÜN OLARAK CEZAEVİ.....	57
4.1 Cezaevi Tasarımına Yön Veren Yaklaşımların Değerlendirilmesi	61
4.1.1 Estetik kaygı ve cezai dışavurum	62
4.1.2 Fonksiyonel Yaklaşım	64
4.1.3 Ekonomik – Politik yaklaşım	64
4.1.4 Psikolojik - Sosyolojik yaklaşım.....	67
4.2 Cezaevinde Mekanı Oluşturan Öğelerin İncelenmesi	69
4.2.1 Cezaevinin konumu.....	70
4.2.2 Cezaevlerinde ziyaretçi alanları	71
4.2.3 Cezaevlerinde genel işleyiş şemaları	73
4.2.4 Mahkumların yaşam alanları ve servisler	76
5. TÜRKİYE'DE CEZAEVLERİ.....	81
5.1 Türkiye'de Hürriyeti Bağlayıcı Cezalarla Cezaevlerinin Tarihsel Gelişimi.....	81
5.1.1 İslam hukukunda	82
5.1.2 Osmanlı Devleti'nde	82
5.1.3 Cumhuriyet döneminde.....	84
5.2 Türkiye'de Cezaevlerinin Tipolojik Değerlendirmesi.....	85
5.2.1 İlk cezaevi tipleri (A, B, C tipleri)	85
5.2.2 Geliştirilmiş koğuş tipleri (K,E,M tipleri)	87
5.2.3 Oda sisteminin ilk örnekleri (H tipi ile K ve M tiplerinin dönüşürülmesi)	88
5.2.4 Oda sistemine göre tasarlanmış yeni cezaevi tipleri (F,L,T tipleri).....	89
6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	93
KAYNAKLAR.....	97
ÖZGEÇMİŞ	103

KISALTMALAR

CCTV	: Kapalı devre televizyon
CGTİHK	: Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazına İlişkin Kanun
CİK	: Cezaların İnfazı Hakkında Kanun
CİKYCGTİHT	: Ceza İnfaz Kurumları Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzük

ŞEKİL LİSTESİ

Sayfa

Şekil 2.1 : Tarihte ceza yöntemlerinin görsel özeti.	7
Şekil 3.1 : Mamertine Hapishanesinin muhtemel çizimi	17
Şekil 3.2 : Bir Fransız şatosundan mahkum kafesi.	19
Şekil 3.3 : Tutuklu asilzade, Vincennes Kalesi, Paris.	20
Şekil 3.4 : Oubliette (Pierrefond Şatosu, Fransa).	20
Şekil 3.5 : Newgate Hapishanesi, Londra.	21
Şekil 3.6 : Bastille, Paris.	22
Şekil 3.7 : Mount Grace Manastırı, İngiltere.	23
Şekil 3.8 : Amsterdam’da Rasp House (yontu evi).	24
Şekil 3.9 : Amsterdam’da bir disiplin evi avlusu.	24
Şekil 3.10 : St. Michael’s Hapishanesi Planı.	26
Şekil 3.11 : St. Michael’s Hapishanesi Kesiti.	26
Şekil 3.12 : George Dance, Newgate Hapishanesi 1768, Soane Müzesi.	27
Şekil 3.13 : George Dance, Newgate Hapishanesi 1768, Soane Müzesi.	28
Şekil 3.14 Maison de Force 1772-75	29
Şekil 3.15 : John Howard’ın küçük ve büyük ölçekli hapishane önerileri.	31
Şekil 3.16 : Horsham Hapishanesi, 1775.	33
Şekil 3.17 : Bentham’ın Panopticon önerisi, 1791.	34
Şekil 3.18 : Sol orta kısımda yer alan yarı panoptik kadın hapishanesi, Lancaster Kalesi, İngiltere.	35
Şekil 3.19 : Edinburgh Bridewell, 1794 İskoçya.	36
Şekil 3.20 : Lunatic Akıl Hastanesi Planı, Londra, 1814.	37
Şekil 3.21 : Genel Pennsylvania şeması (iç koridor, dış pencere, ışınal yapı) ve Genel Auburn Şeması (dış koridor, çubuk yapı).	38
Şekil 3.22 : Eastern State Hapishanesi.	39
Şekil 3.23 : Auburn şeması.	40
Şekil 3.24 : Auburn N.Y., 1816-1825.	41
Şekil 3.25 : Sing Sing Hapishanesi, 1825-1828 N.Y.	42
Şekil 3.26 : Sing Sing Hapishanesi hücre yerleşimleri.	42
Şekil 3.27 : Pentonville Hapishanesi, İngiltere.	44
Şekil 3.28 : Pentonville’de maskelerle egzersiz yapan mahkumlar.	45
Şekil 3.29 : Pentonville’de vaaz dinleyen mahkumlar.	46
Şekil 3.30 : Fresnes Cezaevi’nin günümüzdeki durumu.	47
Şekil 3.31 : Wormwood Scrubs Cezaevi, Londra, 1874.	47
Şekil 3.32 : Ondokuzuncu yüzyılda etkili olan cezaevi formları.	48
Şekil 3.33 : Shanghai Cezaevi.	49
Şekil 3.34 : Everthorpe Cezaevi, İngiltere (Url-6).	49
Şekil 3.35 : İlk Amerikan telefon direği modeli, Minnesota Eyalet Hapishanesi.	50
Şekil 3.36 : Camp Cooke Hapishanesi, Kaliforniya.	51

Şekil 3.37 : Terre Heute Islahevi, İndiana	52
Şekil 3.38 : New Jersey Leesburg Cezaevi (Url-7)	54
Şekil 3.39 : Illinois Islahevi (Url-8)	54
Şekil 3.40 : Seagoville Cezaevi Kampüs Yerleşimi (Url-9)	55
Şekil 3.41 : Yeni Zellanda Auckland Cezaevi (Url-10)	56
Şekil 3.42 : Cezaevlerinin tarihsel gelişimine ait görsel özet	56
Şekil 4.1 : Ziyaret saatini bekleyen çocuk	72
Şekil 4.2 : Önerilen ziyaret alanlarından çizimler	73
Şekil 4.3 : Alcatraz Cezaevi hücre bloklarından biri (Url-11)	74
Şekil 4.4 : Doğrudan gözetim ünitesinde gündüz yaşamı (Url-12)	75
Şekil 4.5 : Standart tek ve çift kişilik oda çizimleri	78
Şekil 4.6 : Koğuş sistemi örneği (Url-13)	79
Şekil 4.7 : LSCI bölmeli koğuş sistemi	79
Şekil 4.8 : Koğuş tuvaletleri	80
Şekil 5.1 : Yedikule Zindanları	83
Şekil 5.2 : A tipi cezaevine ait plan	86
Şekil 5.3 : B tipi cezaevine ait plan	86
Şekil 5.4 : K2 tipine ait plan	87
Şekil 5.5 : E tipi cezaevine ait plan	88
Şekil 5.6 : Dönüştürülmüş E tipi zemin kat planı	89
Şekil 5.7 : F tipi cezaevi görünümü	90
Şekil 5.8 : L tipi cezaevi ünite içinden görünüm	90

CEZA MİMARLIĞI

ÖZET

Suç kavramı ile hemen ardından çağrıştırdığı ceza kavramı, insan ırkının geçirdiği sosyal, dini, iktisadi ve politik dönüşümlere bağlı olarak değişik momentlerde farklı tanımlamalar edinir. İçinde bulunduğu momentin gerçeklikleri ölçüsünde ve gerekleri doğrultusunda ceza ve hukuk sistemi geliştiren toplumlar, suça da aynı doğrultuda bakmışlardır. Dolayısıyla suç ve cezanın anlamlarını kavramak tanımlandıkları düzenin esaslarını kavramakla mümkündür. Bir diğer deyimle; tanımların yapıldığı iktidar pratiklerinin anlaşılması, suç ve ceza kavramlarının anlaşılması için öncüdür. Dünyanın birçok yerinde suçlular için farklı kurumlar vardır. Bunlar, güvenlik derecelerine göre farklı cezaevleri, nezarethaneler, çocuk hapishaneleri, cezai sağlık kurumları, dini-cezai kurumlar gibi çok çeşitlidir.

İlk toplu yaşamın oluşmasından bu yana toplumun, suçlu bireylerinin infaz edilmiş biçimlerine karşı takındığı nasırlaşmış ilgisizlik, toplum yaşamının kat ettiği yola rağmen onsekizinci yüzyıla kadar neredeyse herhangi bir gelişme kaydedememiştir. Dünya nüfusunun artması, kent yaşamının yaygınlaşması ve paranın her zamankinden çok daha hayati hale gelmesiyle doğru orantılı bir şekilde suçlu nüfusu da artmıştır. Onsekizinci yüzyıla yaklaşırken Avrupa'da hem kentleşme ile hem de yasa ve hükümlerin değişmesiyle cezaevi nüfusu hızla artmıştır. Bu durum; daha önce başka kullanımların dönüştürülmesi, geçici olarak iskan edilmesi ya da herhangi bir dil oluşturmaksızın tek tük biçimde yapılan cezai binaların kendi dilini oluşturmaya başlamasını tetiklemiştir.

Onsekizinci yüzyılda gelen İngiliz Ceza Reformu ile hapisane tasarımı konusunda arayışlar başlamıştır. Bu form arayışında mimarlar, hapisane yöneticileri, usta inşaatçılar hatta taş işçileri bile hapisane tasarımına soyunmuştur. Bilimsel ve endüstriyel gelişmeler de mimarlara ve ustalara iham kaynağı olmuştur. Dökme demirin kullanılmaya başlanması, ısıtma havalandırma ve sıhhi tesisat konularındaki gelişmeler de tasarımları oldukça etkilemiştir. Bu yüzyılda oluşan şemalar genel başlıklar altında, dikdörtgen, dairesel ve ışınsal olarak kategorize edilebilir. Amerika'da ise hapisane tasarımı plan şemasına değil cezaevi yaşantısına göre sınıflandırılmıştır. Pennsylvania (yalnızlaştırma) sistemi gece ve gündüz mahkumun sürekli hücrelerinde kalmasını, gündüz işini de hücrelerinde tek başına yapmasını öngörüyordu. Auburn (sessiz) sistem ise, gündüz hücrelerden çıkıp bir arada, ancak konuşmanın yasak olduğu bir şekilde çalışmayı temel alıyordu. Tecrit, istif ve çalıştırma esaslı bu şemalar kısa vadede daha hijyenik ve sistematik bir çözüm getirirse de modern cezaevleri için atılan adımlar çok sonrasında olmuştur. Yirminci yüzyıl başlarında dünyada cezaevi şemaları dikdörtgen, ışınsal, panoptik, avlulu, telefon direği, kampus ve gökdelen modelleri olarak çeşitlenmiştir.

Yirminci yüzyılda cezaevlerinin yeniden ele alınışı insan hakları konusunda alınan kararlara uygun şekilde yeniden yapılmıştır. Ayrıca sosyoloji ve psikoloji alanlarında yapılan çalışmalar, devlet ekonomisi ve politikalarının etkileri, teknolojiye gelinen nokta ve cezaevleri konusunda alınan uluslararası kararlarla, cezaevi tasarımı ve işletilmesi konularında ciddi çalışmalar yapılmıştır. Cezaevlerinde güvenlik tedbirleri dahilinde yaşamın dışarıdaki hayata en yakın hale getirilmesi temel bakış açısı olmuş, mahkumların cezalarını çekmelerinden öteye onları topluma ve kendine saygılı bireyler haline getirmek amaç edinilmiştir.

Cezaevleri ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile doğru orantıda yapılanmıştır. Avrupa'da 400 yıldır cezaevleri konusunda devam etmekte olan tartışmalar ve yapıcı çalışmalar ülkemizde Tanzimat döneminde yoğunlaşmıştır. Cumhuriyet döneminde ise 1950 yılından itibaren cezaevleri tip adları altında inşa edilmeye başlamıştır. Çağdaş cezaevi tiplerine yönelik en önemli çalışmalar ise son on yılda olmuştur. Cezaevlerinde tip uygulamaları güvenlik sorunlarının en aza indirilmesi, infaz konusunda birlik sağlanması ve servis ihtiyaçlarının giderilmesinde bir standart belirlenmesi açısından uygun görülmüştür. Ancak bunun yanında halen başka fonksiyonlardan çevrilmiş, herhangi bir tip kategorisine girmeyen cezaevleri de bulunmaktadır. Yeni bir cezaevi tipinin uygulanması, ceza infaz kurumlarının işleyişi konusunda uzman kişilerden oluşan gruplarca yapılan ihtiyaç programları doğrultusunda bir proje çizilmesi ve bu projenin ilgili makamlarca onaylanıp sonrasında aynı tipin ihtiyaç duyulan yerleşim yerlerine inşası ile gerçekleşir. 1950'li yıllardan itibaren A, A1, A2, A3, B ve C tipleri, 1970'lerden itibaren K1, K2, E tipleri, 1980'lerden itibaren 500 kişilik özel tip ve H tipi ve 2000'lerden itibaren F, L, ve T tipleri inşa edilmiştir.

Türkiye'de cezaevlerinin hala ciddi bir problem olması bu konuda istikrarlı adımlar atılmamış olması ile ilişkilidir. Bu sorunların çözümü için devlet adamları, mimarlar, sosyal bilimciler, mühendisler ve hukukçular bir araya gelmeli ve değişen hükümetlerle sürekli değişime uğramayacak, uluslararası minimum standartlara uygun ve insan onuruna yakışır bir cezaevi sistemine gidilmelidir.

Bu tezde ise mekansal tasarımın yani mimarın yazdığı senaryoların, mahkumların, personelin, ziyaretçilerin, hatta dışarıdaki vatandaşın bir bina içerisinde (ve dışında) bir araya gelişlerinin her dört taraf için de faydacı bir hale gelmesindeki etkilerine değinilmiştir.

Bir mimari ürün olan cezaevinin tasarımında etkili olan yaklaşımlar ekonomik, politik, sosyolojik, psikolojik ve estetik olarak ayrı başlıklar altında incelenebilir. Bunlar cezaevinin yapı taşı olan, birbirini destekleyen ve birbiriyle çelişen tasarım girdileridir. Mimari platformda cezaevinin incelenmesi bu girdilerin mekan oluştururken nasıl harmanlanacağına tartışılmasıdır.

Fonksiyon şeması gereği diğer mimari ürünlerden net bir şekilde ayrılan cezaevleri mimarların bina tasarımına olan alışılmış yaklaşımına birçok noktada ters düşmektedir. Mimar bu özel fonksiyonun gerektirdiği sınırlamalara karşın, mimari tasarım ilkelerine uygun yapılar üretmekle yükümlüdür. İnsan haklarına, çevreye ve mimarın meslek etiğine uygun binalar ortaya çıkarmak cezaevleri gibi uç bir örnekte dahi mümkün olabilir.

PENAL ARCHITECTURE

SUMMARY

The concept of crime and the sentence, which reminds each other, have different definitions on the different moments depending on some transformations regarding social, religious, economic and political. Communities have developed criminal and legal systems within the realities and the requirements of the moment. They have seen crime in the same direction as well. Hence, to comprehend the meaning of crime and punishment is possible if and only to understand the fundamentals of the order they are defined. In other words, understanding of power practicals which is made definitions is the premise in order to understand the concepts of crime and punishment. In many parts of the world, there are different institutions for criminals. These are many and varied such as different degrees of security prisons, detention centers, children's prisons, penal and medical institutions, religious-like penal organizations.

Since the creation of the first collective life of society, community has an indifference against manner of execution of convicted individuals. Despite the way of life of the community come, there could be almost no progress until the eighteenth century. Proportional to world population increase, urbanization and vitality of money, the population of offenders has increased as well. Approaching eighteenth century, with urbanization and also the legislations in Europe, the prison population has increased rapidly. This case triggered the transformation of other uses, temporary settling and creation their own languages.

With the British Punishment Reform occurred in the eighteenth century, searches have been started at design issues. In this form search; architects, the prison administrators, master builders, even stone workers had been working for prison design. Also scientific and industrial developments have been the source of inspiration for architects and craftsmen. Moreover, the use of cast iron, developments in heating, ventilation and plumbing issues highly influenced the designs. Schemes formed at eighteenth century can be categorized as rectangular, circular and radial, under the general headings. In America, prison designs were classified by prison life, not layout of design. Pennsylvania (solitude) system has envisaged to keep prisoners in cells continuously both day and night, and to do alone day work in the cells. Auburn (silent) system was based on working out together on days but a manner of no speaking. Although these schemes based on isolation, sequence and operation has proposed a systematic and more hygienic solution in short term, the steps for the modern prison have been taken much later. In early twentieth-century, in the world, penitentiary diagrams has diversifications as rectangular, radial, panoptik, courtyard, telephone poles, campus and skyscraper model.

In the twentieth-century, reconstruction of prisons have been restructured in accordance with the decisions in the handling of human rights. In addition, with the studies in the fields of sociology and psychology, impacts of the state's economy and politics, the point reached in the technology and the international decisions taken regarding prisons, a lot of serious studies have been made subjects in prison design and operation. On the security measures, changing life in prisons through the closest

phase without has been a fundamental point of view. Other than having the punishment of prisoners, it aims to rebuild individuals with self-respect.

Prisons represent the civilization of the community. For 400 years, continuing discussions and constructive works regarding prisons in Europe were concentrated in the Tanzimat Period in our country. In the Republic period, prisons began to be built under the type names from 1950. The most significant works for the modern prison types have been in the last ten years. The type of prison practices have been thought fit in terms of minimizing security problems, providing uniformity about execution and determining a standard for eliminating service provisions. Besides these, still, there are prisons translated from other functions, fitting no type category. Enforcement of a new prison type is performed with designing a project in line with the needs of the program which are made by an expert group in the functioning of penal institutions and approval of this project by authorities then construction of the same type of needed settlements. Since the 1950s, types A, A1, A2, A3, B and C; since the 1970s, types K1, K2, E; since the 1980s specific persons of 500-person and type H; from the 2000s types F, L, and T were built in Türkiye.

Still being a serious problem of prisons in Türkiye is associated with having no steady steps on this issue. To solve these problems; government, architects, social scientists, engineers and lawyers should work together and a prison system should be made that is not continuously expired with the change of governments, appropriate to international minimum standards and worth human dignity.

As an architectural product, prisons can be studied under several topics such as economic, political, sociological, psychological and aesthetic. These are utilitarian effects for gathering inmates, staff, visitors, or even citizens inside and outside a prison, supporting and in conflict with each other. On an architectural platform, prison study should be firstly to discuss how to harmonize these inputs.

Due to functional scheme, prisons are clearly unlike other architectural products and they are in contrast with the usual approach of architectural design in many points. Despite the necessity limitations of this custom function, architects are obliged to produce structures according to architectural design principles, appropriate to human rights, environment and professional ethics. This can be possible even in an extreme example such as prisons.

1. GİRİŞ

Dünyanın birçok yerinde suçlular için farklı kurumlar vardır. Bunlar, güvenlik derecelerine göre farklı cezaevleri, nezarethaneler, çocuk hapisaneleri, cezai sağlık kurumları, dini-cezai kurumlar gibi çok çeşitlidir. Dünya nüfusunun artması, kent yaşamının yaygınlaşması, paranın her zamankinden çok daha hayati hale gelmesiyle doğru orantılı bir şekilde suçlu nüfusu da artmıştır. Hem suçlu nüfusunun artması, hem de yasa ve hükümlerin değişmesiyle cezaevi nüfusu hızla büyümektedir. Bu durum; daha önce başka kullanımların dönüştürülmesi, geçici olarak iskan edilmesi ya da herhangi bir dil oluşturmaksızın tek tük biçimde yapılan cezai binaların kendi dilini oluşturmaya başlamasını tetikler.

Kağıt üzerinde çabuk değişebilen yasalara oranla çok daha somut ve uzun ömürlü olan binalar değişen yasaların hep çok gerisinden gelmektedir; ancak şunu da eklemek gerekir ki mimarlığın yapı taşlarından biri de bu demlenme halidir. Yasalar, rejimler, hatta inanışlar bile çok çabuk değişebilir ancak “binalar onları oluşturan fikirlerden daha uzun yaşarlar.” (Fairweather, 2000) Biraz da bu nedenle, cezaevleri tarihte de bugün de yasaların reformu ile aynı hızda gelişim göstermemiştir. Bir başka neden de mimarın cezaevi tasarımına yeterince dahil olamaması olarak gösterilebilir. Mimar cezaevi mekanının oluşumuna ancak cephe karakterini oluşturmak ölçeğinde dahil olabildikçe de cezaevleri kendilerini oluşturan disiplinlerden birinden, mimarlıktan payına düşeni alamamıştır.

Akıllardaki bir soru da cezaevlerinin mimarlığı hak edip hak etmediğidir. Ödenen vergilerin suçlular için harcanması toplumu rahatsız eden bir konudur. Ancak şunu unutmamak gerekir ki; kötü işleyen, kötü görünen, yani kötü tasarlanmış bir bina ile iyi tasarlanmış bir bina aynı maliyettedir. Kaldı ki iyi tasarlanmış binanın işleyişi her zaman daha ekonomik olacaktır (Spens, 1994).

Bu çağda, artık uygun güvenlik ortamını sağlayan insancıl ve iyileşmeye yardım eden ölçütler aranmaktadır. Suçlunun toplumsal hayata tekrar uyum sağlayabilmesi için bazı program ve aktivitelere ihtiyaç olduğu öngörülmektedir. En zorlu cezaevleri

suç işleminin önüne geçememiştir, o nedenle cezaevinin hükümlünün hürriyetini engellemesinin ötesinde yıpratıcı koşullarda olması bir çözüm değildir. Önemli görülen, suçlunun içeride olduğu süreçte fiziksel, duygusal ve sosyal açıdan tedavi edilmesidir. Hem mahkumların hem de diğer kullanıcıların, yani görevlilerin, ziyaretçilerin, hatta vergi ödeyen dışarıdaki vatandaşın faydasına olacak mekanizmayı diğer bütün disiplinlerden beslenerek tasarlamak mimarın görevidir.

1.1 Tezin Amacı

Bu tezde mekansal tasarımın yani mimarın yazdığı senaryoların, mahkumların, personelin, ziyaretçilerin, hatta dışarıdaki vatandaşın bir bina içerisinde (ve dışında) bir araya gelişlerinin her dört taraf için de faydacı bir hale gelmesinde etkili olduğu savunulacaktır. Tezin bir amacı da cezaevi konusunun mimarlık platformunda nasıl bir yeri olması gerektiğini ortaya çıkarmaktır. Mimarın bu konudaki yükümlülüklerinin altını çizmek gerekmektedir.

Fonksiyon şeması gereği diğer mimari ürünlerden net bir şekilde ayrılan cezaevleri mimarların bina tasarımına olan genel yaklaşımına birçok noktada ters düşmektedir. Cezaevi mimarisinin oluşumundaki birçok girdi mimarın alışılmış tasarım yaklaşımı konusunda zıtlık oluştursa da cezaevinin de insan için üretilmiş bir yapı oluşturduğunu ve mimarın uzmanlık alanına girdiğini unutmamak gerekir. Mimar bu özel fonksiyonun gerekleri doğrultusunda, yapılacak sınırlamalara karşın, mimari tasarım ilkelerine uygun yapılar üretmekle yükümlüdür. İnsan haklarına, çevreye ve mimarın meslek etiğine uygun binalar ortaya çıkarmak cezaevleri gibi uç bir örnekte dahi mümkün olabilir.

1.2 Tezin Kapsamı, Sınırları

Tezin kapsamını uluslararası fikirlerin ve bu fikirlerin oluşturduğu projelerin tarihsel süreçte incelendikten sonra farklı yaklaşımlarla evrensel bir bakış açısı ile ele alınması oluşturur. Öncelikle kanunlar bazında suç ceza ve infaz kavramları incelenirken Türk Ceza Kanunları kaynak olarak kullanılmıştır ancak bunun yanısıra uluslararası kanunlara ve standartlara da yer verilmiştir.

Cezaevlerinin evrimi ve biçimlenişleri incelenirken bu konuda fikir ve ürünlerin öncülük ettiği Avrupa ve Amerika kaynaklı çalışmalardan faydalanılmıştır.

Türkiye’de mimarlık ve hürriyeti bağlayıcı cezaların infazına ilişkin çalışmalar ceza hukukçuları tarafından yapılan az sayıda eserle sınırlıdır. Bu nedenle çalışmanın sınırları genel geçer olan ve uluslar arası ölçekte yoğunlaşmıştır. Ancak bunun yanı sıra Türkiye’deki tipolojiler de incelenerek ülkemizdeki geçmiş ve mevcut koşullar da ortaya konmuştur.

2. SUÇ, CEZA, İNFAZ KAVRAMLARI VE TÜRKİYE’DE HÜRRİYETİ BAĞLAYICI CEZALAR

2.1 Suç, Ceza, İnfaz Kavramları ve Nitelikleri

Suç kavramı ile hemen ardından çağrıştırdığı ceza kavramı, insan ırkının geçirdiği sosyal, dini, iktisadi ve politik dönüşümlere bağlı olarak değişik momentlerde farklı tanımlamalar edinir. İçinde bulunduğu momentin gerçeklikleri ölçüsünde ve gerekleri doğrultusunda ceza ve hukuk sistemi geliştiren toplumlar, suça da aynı doğrultuda bakmışlardır. Dolayısıyla suç ve cezanın anlamlarını kavramak tanımlandıkları düzenin esaslarını kavramakla mümkündür. Bir diğer deyimle; tanımların yapıldığı iktidar pratiklerinin anlaşılması, suç ve ceza kavramlarının anlaşılması için öncüdür. Bu çalışmada suç, ceza ve infaz kavramları ile hürriyeti bağlayıcı cezalar, modern ceza hukuku genel hükümlerine göre tanımlanacak ve nitelendirilecektir.

2.1.1 Suç Kavramı

En ilkel topluluklarda dahi toplumsal yaşantıyı düzenleyen normları ihlal eden ve böylece toplumsal çıkarlara zarar veren toplum üyesi toplumun tepkisi ile karşılaşmıştır. Kan bağına dayalı ilkel kabilelerde, kabiledaki biri, bir diğer kabileye zarar verecek bir davranışta bulunursa, bunun öcü o kişiden değil bütün kabileden alınırdı. Bu da suçu işleyen kişinin bütün kabilesinin hürriyet ve düzenini bozmaktaydı. Burada aslında suçun ilk tanımı da yapılmış bulunmaktadır; toplum düzenini tehdit eden davranışlar suçun ilk tanımı sayılabilir. Hammurabi kanunlarında, Manu kanunlarında, Tevrat’ta, Eski Yunan kanunlarında, Roma kanunlarında, kilise ve şeriat kanunlarında toplu halde yaşamayı tehdit eden davranışlar, devlete ya da tanrıya karşı işlenmiş suçlar olarak addedilmiş ve cezaları belirlenmiştir. Modern ceza hukukunda ise suç; devletin bütünlüğünü, bireylerin temel hak ve hürriyetlerini tehdit eden eylemlerin bütünü olarak tanımlanır.

2.1.2 Suç Politikasının Ana İlkeleri

Suç politikası ceza hukukunun toplumun bütünlüğünü koruması için yapılması gereken düzenlemelerle ilgilenir. Ceza politikası suçun nedenleri üzerinde durmak, ceza hukukunun yaptırımlarının etkinliklerini araştırmak, ceza hukukunun genişletilmesi gereken durumları saptamak gibi adaletin değişen şartlarda ya da zamanla edinilen bilgilerle en iyi şekilde sağlanması için yapılacak çalışmalar bütünüdür. Uluslararası modern ceza hukukuna göre suç politikasının 3 temel ilkesi vardır. Bunlar; kusur ilkesi, hukuk devleti ilkesi ve hümanizm ilkeleridir. (Demirbaş, 2008)

Kusur ilkesi; cezanın bireyselliğini ifade eder. Netice ne olursa olsun, olayda kusuru olmayan kişiye yaptırım uygulanamayacağı gibi, faile de kusurundan fazla yaptırım uygulanmayacağını belirtir. Yani daha önce belirtilen ilkel toplumlardaki tüm kabilenin cezalandırılması gibi bir husus, modern suç politikasında bu şekilde engellenmiştir.

Hukuk devleti ilkesi; biçimsel anlamda hukukun bireylere sağladığı güvenceyi belirtir. Suçta kanunilik ilkesi olarak da tanımlanabilecek bu ilkeye göre cezalar ancak kanunun öngördüğü şekilde verilebilir. Yargının bağımsız mahkemelerce verilmesi, cezanın amacının ıslah olması, insan haysiyetiyle bağdaşmayan cezalara yasak getirilmesi de bu ilkenin gereği olarak gelişmiştir.

Hümanizm ilkesi; suç işleyen kişinin yeniden sosyalleştirilmesi ve toplumsal sorumluluğa sahip bir birey durumuna gelmesini hedefler. İnfaz kanununa göre hürriyeti bağlayıcı cezaların infazı esnasında olanak ölçüsünde toplumsal yaşantı ile benzer bir ortam sağlanmalı ve hükümlü infazın olumsuz etkilerinden korunmalıdır.

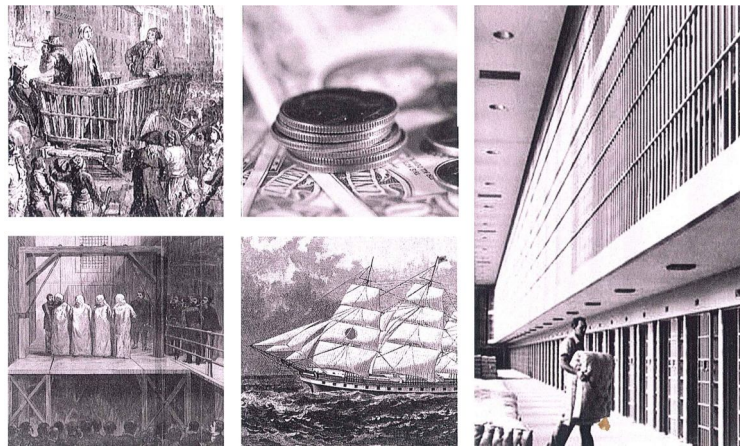
2.1.3 Ceza Kavramı

Ceza, topluma zarar veren fiiller karşılığı olarak, devletin kanunla koyduğu diğer amaçlar yanında aslen suçu işleyen kişiyi bazı yoksunluklara tabi kılmak ve bu şekilde toplumun söz konusu hareketleri onaylamadığını göstermek amacı ile uygulanan korkutucu yaptırımdır. (Demirbaş, 2008) Buradan anlaşıldığı üzere günümüz modern ceza hukukunda cezayı belirleyen merci devlettir. Devlet ise cezayı ‘toplum adına’ anayasaya bağlı olarak verir.

Cezanın amacına ilişkin iki ana teori öne sürülmüştür. Birincisi Kant'ın yapıtlarında savunulan adaletçi anlayışa dair kefarete teorisi. Bu anlayışa göre cezanın kendisi başlı başına amaçtır. Devlet hiçbir yararı olmasa dahi aklın emri olduğu için suçluyu cezalandırmakla görevlidir. Adalet, suçlunun yaptığı kötülüğün kefareti ödemesini gerektirir. Ceza, toplumun savunulması veya suçlunun ıslahı gibi amaçlarla verilmez; aklın emri, adaletin gereği olduğu için verilir. Bir diğer Alman düşünür olan Feuerbach'a göre ise ceza, toplumun bireyleri üzerinde etki yaparak suç işlemekten caydırma fonksiyonunu yerine getirir. Cezanın caydırıcı etkisini savunan Feuerbach yirminci yüzyıldaki tüm yasama faaliyetlerini etkilemiştir. (İçel/Donay, 1987)

Feuerbach'ın savunduğu faydacılık ilkesi günümüz suç politikasında 'genel önleme' ve 'özel önleme' olarak iki açıdan değerlendirilir. Genel önleme toplum genelinde suçun bir kefareti olduğunu göstererek toplumu suç nitelendirilen davranışlardan uzak tutmaktır. Genel önleme bir yandan caydırıcılık esasına dayalı olarak korkutma ile toplumu suçtan uzak tutarken, bir yandan da adaletin işlediğini, devletin toplumun çıkarlarını savunduğunu gösterir. Suç politikasının diğer temel ilkesi özel önleme ise, suçluyu uslandırarak onun toplum kurallarına uyumlu bir davranış biçimi edinmesini amaçlar.

Bugün, yukarıdaki amaçlardan yalnızca birinin değil, hepsinin de cezanın amaçları içinde yer aldığını kabul eden karma bir görüş hakimdir. Cezanın kefarete amacının bir yana bırakılmayacağı, cezanın insanileştirilmesinin bu amacın bir kenara bırakıldığını göstermediği üzerinde durulmaktadır. Bu durumda şimdiye kadar anlatılan amaçlar günümüz ceza hukukunun cezaya ilişkin amaçlarıdır. (Şekil 2.1)

Şekil 2.1 : Tarihte ceza yöntemlerinin görsel özeti.

2.1.4 Cezanın Nitelikleri

Dönmezer/Erman Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku kitabında cezanın niteliklerini şu şekilde madde haline getirmiştir,

- 1- Ceza, ahlaki ve insan onuru ile bağdaşır nitelikte olmalıdır. Günümüz ceza hukukunda, cezalar açısından kabul edilmiş en önemli husus, cezanın insan onuru ile bağdaşmasıdır. Ceza doğası gereği suçluyu bir takım acılara sürüklese de ikinci dünya savaşı sonrası alınan birçok uluslararası karar bedeni cezaların tamamen kaldırılmasını şart koşar.
- 2- Ceza, suçlu yönünden etkili olmalı ve suç işlemeyenleri etkilememelidir. Cezanın şahsiliği ilkesi, hürriyeti bağlayıcı cezalarda mümkün olmamaktadır. Aile fertleri maddi ve manevi olarak verilen cezanın etkisi altında kalmaktadırlar.
- 3- Cezanın bölünebilirliği ilkesi, fiilin ve failin durumu ve diğer hususlar da göz önünde bulundurularak, para ve hürriyeti bağlayıcı ceza olarak bölünebilmesi anlamına gelir.
- 4- Ceza, sonuçları yönünden tamir edilebilmeli ve geri alınabilmelidir. Adalet sistemi ne kadar iyi işlese işlesin, adli hataların olması kaçınılmazdır. Ancak; ölüm cezası ve hürriyeti bağlayıcı cezalar geri dönüşü olmayan cezalardır, bu nedenle tamir edilebilir tek ceza para cezasıdır.
- 5- Ceza, devlete mümkün olduğunca az yük getirmelidir. Yani bir suçun karşılığı olabilecek iki ceza varsa bunlardan devletin, dolayısıyla vergi ödeyen vatandaşın sırtına yük bindirmeyecek olanı seçilmelidir. Bu durumda hürriyeti bağlayıcı cezalar, suçlunun barınması ve ıslahı için harcanan paralar göz önünde bulundurulursa, gerekmedikçe verilmemesi gereken cezalardır.

2.2 Türkiye’de Ceza İnfaz Kurumları

Avrupa’da hürriyeti bağlayıcı cezaların ve cezaevlerinin gelişimi onaltıncı yüzyıla kadar giderken Türkiye’de cezaevleri ancak Tanzimat zamanlarında gündeme gelmiştir. Avrupa’da 19. yy da tartışılan konular da bu durumda ülkemizde yeni tartışılmaya başlanmıştır. Ceza infaz kurumları ile ilgili sorunların giderilmesi için daha uzun yıllar çalışmalar yapılması gerekmektedir. (Demirbaş, 2008) Son

zamanlarda cezaevlerinde yaşanan olaylar, ceza infaz kurumlarının önemini gündeme getirmiştir. Adalet sistemindeki tıkanmalarla tutuklu sayısının fazlalığı; göç, işsizlik, modernleşme sürecinin bunalımları ile cezaevlerinin nüfusu hızla artmıştır.

2.2.1 Türkiye’de ceza infaz kurumlarına ilişkin mevzuat

Türk Ceza Kanununa göre işlediği bir suçtan ötürü hürriyeti bağlayıcı cezalara mahkum edilmiş kişilere hükümlü denir. Mahkeme kararı sonucu, suç işlediğine dair kuvvetli belirtiler olması ile, kesin hüküm belli olana kadar ceza infaz kurumlarına kapatılan vatandaşlara da tutuklu denir. Mahkeme kararı ile kendisine hürriyeti bağlayıcı ceza verilmiş fakat cezanın süresi belli olmamış kişilere de hükmen tutuklu adı verilir. Hükümlü, hükmen tutuklu ve tutukluların devlet tarafından yerleştirildikleri, belirleyici güvenlik kriterleri bulunan, sağlık, eğitim, rehabilitasyon, spor ve iş imkanlarının yine belirli kriterlere göre sunulduğu kurumlara ceza infaz kurumu adı verilmektedir. (Sağlam, 2003)

Ceza İnfaz Kurumlarının Yönetimi ile Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Tüzüğü’nün (CİKYYCGTİHT) 10. maddesine göre Türkiye’de ceza infaz kurumları beşe ayrılır.

Bunlardan Kapalı kurumlar; iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, firara karşı teknik, mekanik, elektronik veya fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasın olanaklı bulunduğu, yeterli düzeyde güvenlik sağlanmış ve hükümlünün gereksinimine göre bireysel, grup halinde veya toplu olarak iyileştirme yöntemlerinin uygulanabileceği tesislerdir. Adalet Bakanlığı teşkilatı personelinin oluşan infaz ve koruma memurları kapalı ceza infaz kurumlarının iç güvenlik hizmetlerini, İçişleri Bakanlığı teşkilatından jandarma personeli ise dış güvenlik hizmetlerini yürütür. Almanya ve İngiltere gibi bazı ülkelerde ise böyle bir ikili ayırım bulunmamaktadır. Ceza infaz kurumlarının hem iç ve hem de dış güvenlik hizmetleri sadece ceza infaz kurumu personeli tarafından yürütülmektedir. Bu kurumların en önemli avantajı devlete oldukça ucuza malolmasıdır. Ayrıca hükümlüyü toplum içinde yaşamaya alıştırmasıdır. Fakat aynı zamanda çeteleşmeye yol açması ve profesyonel suçlularla tanışma imkanı vermesi bu kurumların en büyük sorunudur. (Görkem, 2009)

Yüksek güvenli kapalı kurumlar; iç ve dış güvenlik görevlilerine sahip, firara karşı teknik, mekanik, elektronik ve fizikî engellerle donatılmış, oda ve koridor kapıları sürekli kapalı tutulan, ancak mevzuatın belirttiği hallerde aynı oda dışındaki hükümlüler arasında ve dış çevre ile temasların geçerli olduğu sıkı güvenlik rejimine tabi hükümlülerin bir veya üç kişilik odalarda barındırıldıkları tesislerdir. Bu kurumlarda bireysel veya grup halinde iyileştirme yöntemleri uygulanır (CİK YCGTİHT, Madde 11). Yüksek güvenli kapalı kurumlar, hükümlülerin hapsedildikleri tesislerdir. Bu kurumlar, oda sistemine göre tasarlanıp, inşa edilmiş binalardır. Bu kurumların avantajı çeteleşmeyi önlemesidir fakat bunun yanı sıra bu kurumlar devlet için çok masraflıdır.

Kadın hükümlülerin cezalarını çektiği Kadın kapalı ceza infaz kurumları 5275 sayılı Kanunun 8 ve 9 uncu, Tüzüğün 10 ve 11 inci maddelerine göre kurulmuş kurumlardır. Eğer bu kurumlar yer bakımından yetersiz bulunursa kadın hükümlülerin cezaları diğer kurumlarda çektirilir. Fakat burada olmazsa olmaz olan erkek hükümlülerin kaldıkları bölümlerden tamamen bağımsız bölümlere kadın yükümlülülerin yerleştirilmesidir. (CİK YCGTİHT, Madde 12).

Çocuk eğitim evleri çocuk yükümlülerin cezalarının infazının yerine getirileceği kurumlardır. Ayrıca çocuk kapalı ceza infaz kurumları da tutuklu çocuklar ve çocuk eğitim evlerinde disiplinsizlik yüzünden ceza alan veya başka bir nedenle bu tür infaz kurumlarında kalmaları uygun olmayan çocuklar için kullanılmaktadır. Çocuk eğitimevi adı verilen kurumlar da cezanın infazına başlandığı tarihinde 12 yaşını bitirmiş olup 18 yaşını henüz bitirmemiş olan çocuk hükümlüler cezalarını çekerler. Ayrıca çocuk kapalı ceza infaz kurumları, çocuk tutukluların ya da çocuk eğitimevlerinden disiplin veya diğer nedenlerle kapalı kurumlara nakillerine karar verilen çocukların barındırıldıkları ve firara karşı engelleri olan iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan, eğitim ve öğretime dayalı kurumlar olarak olarak tanımlanmıştır. Bu infaz kurumlarının asıl hedefi çocukların “islah” edilmesi ve topluma yararlı hale getirilmesini amaçlar. Bu sebeple çocuklara genel eğitimle birlikte mesleki eğitim de verilmektedir. (Görkem, 2009)

Cezanın infazına başlandığı tarihte on sekiz yaşını bitirmiş olup da yirmi bir yaşını doldurmamış genç hükümlülerin cezalarını çektikleri yerler Gençlik kapalı ceza infaz kurumları olarak adlandırılır. Bu kurumlar eğitim ve öğretim amaçlı fakat firara

karşı engelleri olan, iç ve dış güvenlik görevlileri bulunan kurumlar olarak faaliyet gösterirler.

Ayrıca Türk Hukuk sisteminde Açık Ceza İnfaz kurumları da bulunmaktadır. Kapalı ceza infaz kurumlarında cezalarının bir bölümünü çeken ve bu süre içerisinde kurum görevlilerince iyi halleri gözlenen hükümlüler iyi halli hükümlü statüsünü kazanarak, çalıştırılmak üzere açık ceza infaz kurumlarına gönderilir. Eğer bu yükümlüler iyi hallerini devam ettiremezlerse tekrar Kapalı ceza infaz kurumlarına geri gönderilirler. Bu kurumların en önemli işlevi hükümlüleri çalışma esasına göre bulundurmasıdır.

Açık kurumlar, hükümlülerin iyileştirilmelerinde, çalıştırılmaları ve meslek edindirilmelerine öncelik verilen, firara karşı engelleri ve dış güvenlik görevlisi bulunmayan, güvenlik bakımından kurum görevlilerinin gözetim ve denetimi ile yetinilen kurumlardır. Ayrıca CİKYCGTİHT'nin 16. maddesine göre; açık kurumlar, ihtiyaca göre ayrıca; kadın açık ceza infaz kurumları, gençlik açık ceza infaz kurumları, şeklinde kurulabilir. (Görkem, 2009)

Tüzüğün 15. maddesine göre Hükümlülerin durumlarına uygun kurumlara ayrımı, 5275 sayılı Kanununun 23. maddesinde belirtilen gözlem ve sınıflandırma merkezlerince yapılır (CİKYCGTİHT, Madde 15). Hükümlüler, işledikleri suçlara, cezalarını çekerken gösterdikleri hallere, tutum ve davranışları nedeniyle sıkı gözetim ve denetim altında bulundurulmaları gerekip gerekmediğine göre yüksek güvenli ceza infaz kurumlarına veya normal güvenli ceza infaz kurumlarına veya açık ceza infaz kurumlarına gönderilirler (CGTİHK, Madde 23).

2.2.2 Türkiye’de ceza infaz kurumlarının sınıflandırılması

Ceza infaz kurumları idari, denetim ve ödenek tahsisi gibi pratik ve yasal gereksinimler nedeniyle sınıflandırılmaktadırlar. Türkiyede Ceza infaz kurumlarının sınıflandırılması 6 grupta olmaktadır. (Sağlam 2003):

- Uygulanan infaz rejimine göre; kapalı ya da açık ceza infaz kurumları,
- Barındırılan hükümlü ve tutukluların yaş ve cinsiyet durumlarına göre; erkek, kadın ya da çocuk ceza infaz kurumları,
- Hükümlülük ve tutukluluk durumlarına göre; hükümevi ya da tutukevi sınıflandırılmasına tabi ceza infaz kurumları,

- Görevli personel durumuna göre; teşkilatı tam olan ya da teşkilatı tam olmayan ceza infaz kurumları,
- Mimari tiplerine göre; tip proje üzerine inşa edilen ya da tip proje üzerine inşa edilmeyen ceza infaz kurumları,
- Güvenlik standartlarına göre; yüksek güvenli, normal güvenli, az güvenli ceza infaz kurumları.

Ceza infaz kurumlarının bu şekilde sınıflandırılması; cezaevlerinin yönetimi, güvenliği, cezaevi hizmetlerinin kalitesi ve mahkumların ıslahı açısından yarar sağlamaktadır. Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun'nun 24. maddesine göre, hükümlüler gönderildikleri infaz kurumlarında da gruplandırılırlar. (Görkem, 2009)

Hükümlüler;

- ilk kez suç işleyenler, mükerrirler ve itiyadi veya mesleki suçlular,
- akıl ve beden durumları ve yaşları dolayısıyla özel bir infaz rejimine tabi tutulacak olanlar,
- terör suçluları,
- tehlike hali taşıyanlar,
- suç örgütlerine veya çıkar amaçlı suç örgütlerine üye olan suçlular

gibi gruplara ayrılırlar.

Ayrıca hükümlülerin yaşları, ceza süreleri ve özellikle de işledikleri suçlara göre de ayırım yapılmaktadır..

Mahkumların sınıflandırılması bakımından mahkumların ahlaki ve psikolojik durumlarıyla uygun ayrı cezaevi türlerinin bulunması gerekmektedir. Bu düşünceye göre , uygulanacak güvenlik şartları açısından cezaevleri: tam (Yüksek Güvenlikli Kapalı Cezaevleri) , orta (Kapalı kurumlar) ve en az güvenlik şartlarına tabi kurumlar (Açık kurumlar) olmak üzere gruba ayrılmaktasız sözkonusudur.

Aslında tam güvenlik şartlarına haiz infaz kurumları, kapalı infaz kurumlarının bir türüdür. Fakat gerek infaz rejimi ve gerekse güvenlik düzeyinin ağırlığından dolayı diğer ceza infaz kurumlarından farklı özellikler taşır. Bu kurumlarda, sıkı güvenlik rejimi uygulanır Bu kurumlardaki hükümlüler tek ve üç kişilik odalarda

barındırılmaktadır. Hükümlüler sadece bireysel veya grup halinde iyileştirme yöntemlerine tabi tutulurlar.

Güvenlik standartlarına göre yine infaz kurumları; yüksek güvenli, normal güvenli ve az güvenli olmak üzere üçe ayrılmaktadırlar. Aslında Türkiyedeki infaz rejiminde böyle bir ayırım kanuni olarak bulunmasa bile 2000 yılından beri F tipi kapalı ceza infaz kurumlarının açılması ile birlikte pratikte bu kurumlar yüksek güvenli yine aynı şekilde kapasitesi 60 kişiden fazla ağır ceza merkezlerinde tam teşkilatlı infaz kurumları normal güvenli ve kapasitesi 60 kişiden az olan ve teşkilatı tam olmayan ilçe kapalı infaz kurumları ile açık ceza infaz kurumları ve çocuk eğitimevleri az güvenli olarak sınıflandırılmaya başlanmıştır. (Görkem, 2009)

3. DÜNYADA CEZAEVLERİNİN TARİHSEL GELİŞİMİ

İlk toplu yaşamın oluşmasından bu yana yaklaşık altı bin yıldır toplumun, suçlu bireylerinin infaz ediliş biçimlerine karşı takındığı nasırlaşmış ilgisizlik, toplum yaşamının kat ettiği yola rağmen 18. yüzyıla kadar neredeyse herhangi bir gelişme kaydedememiştir. Bugün bile suçluların nasıl hem kefareti ödeyip hem de tekrar topluma kazandırılacağı, onlara karşı alınması gereken tavır çözümden çok uzakta olup, yine nasırlaşmış bir ilgisizlikle kendi haline bırakılmışlıktan uzak sayılmaz.

Cezaevlerinin oluşumunu ve gelişimini cezanın ve infazın tarihinden ayrı tutarak incelemek konunun anlaşılabilirliğini azaltacağı için dönem dönem ceza hukuku ve mimari yansımaları birlikte ele alınacaktır.

3.1 Karanlık Dönem

M.Ö. 1927 yılına ait 282 maddeden oluşan Hammurabi Yasaları, kısasa kısas (göze göz, dişe diş) ilkesine dayandırılmıştı. Örneğin 229. maddesi “Eğer bir kişi evini inşa eden ustanın hatası yüzünden yıkılan evinde ölürse, o ustanın ölümle cezalandırılması, eğer kişinin oğlu aynı şekilde ölürse ustanın oğlunun ölümle cezalandırılması” olarak özetlenebilir. Bu haşin cezalandırma yöntemi çağdaşlarının da cezai metotlarının bir temsili sayılabilir. (Diamond, 1957)

Konfücyus Shu Ching şiirlerinin derlemesinde İmparator VIII. Fen zamanında yani M. Ö. 2000 yıllarında cezaevi kavramından söz eder. Aynı çalışmasında İmparator Yao'nun üç politik suçlunun ikisini sürgüne gönderirken diğerini ağır hapis ile cezalandırdığını kaydetmiştir. (Johnston, 2000) Heredota göre Ethiopia İmparatoru Sabacos Mısırın yöneticisi iken ölüm cezalarını zorunlu işçilikle değiştiriyor. M. Ö. 724'te Çin'de hapishanelerin tapınak yakınlarında olması gerektiğinden bahsediliyor -ki mahkumlar iyi davranışlara yönelsinler.

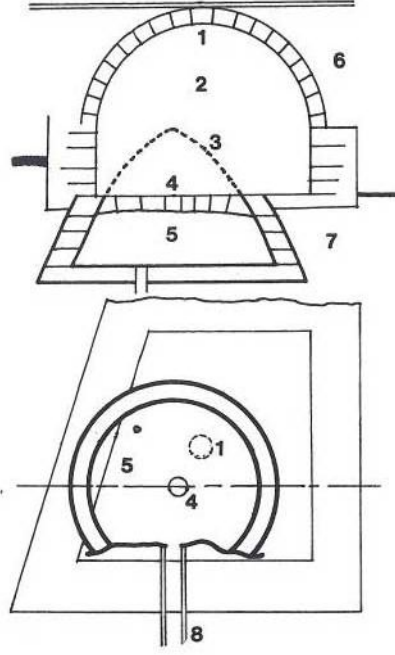
Asur, Hitit ve Sümer yazıtlarında diyaloglar arasında hapisane (carcer) terimi kullanılmış, ancak bu diyaloglarda hapisane, mahkeme ya da infazı bekleyenler için bir 'tutma' yeri olarak nitelendirilmişti. (Riemschneider, 1977)

Atina'da da intikam ve kisas esastı. Para cezaları, onur zedeleyici cezalar, kölelik, sürgün, işkence, sakat bırakma ve ölüm.

Hapishaneler ise şu amaçlarla kullanılıyordu; davasının görülmesini bekleyen şüphelilerin tutuklu kalması, idam kararı alınmış suçluların infaz gününe kadar bekletilmesi ya da borçluların borçlarını ödemeleri için tutsak edilmeleri. O dönemde hapis yerinin agoranın çok yakınında ya da içinde olduğunu dönem yazıtlarındaki ipuçlarını takip ederek bulabiliyoruz. (Hunter, 1997) Dönem yazıtlarına göre, tutuk hücrelerinin agorada alınan kararın mahkumlar tarafından duyulabileceği yerlerde yapılması ceza veren ile hükümlü arasında kurulan ilk mimari bağlantı denilebilir.

Her ne kadar toplumun ve aynı zamanda devletin işleyiş sistemi bu konuda gelişme gösterememiş de olsa, bireysel bazı düşüncelerin zamanının çok ötesinde olması onları günümüze kadar getirmiştir. Platon, o dönem uygulananın aksine cezanın amacının intikam yerine caydırma ve iyileştirme olmasından yanaydı. Yeraltında büyük hücrelerden oluşan hapishanelere karşı geliştirdiği formülle modern çağın ceza mekanlarını öngörmüştü. Platona göre üç çeşit hapishane olmalıydı; birincisi mahkeme ya da infazı bekleyenler için güvenli tutuk evleri, ikincisi aylaklar ve uyumsuzlar için ıslah evleri, üçüncüsü de suçu sabit kişiler için şehirden uzak inşa edilmiş cezaevleri. (Fairweather, 1975) Ne yazık ki Platonun çabaları toplumu infaz konusunda farklı bir düşünce boyutuna taşıyamamış, Atina'da iyileştirme amaçlı cezaevleri hiçbir zaman kurulmamıştır.

Hakkında en fazla veri olan tarih öncesi hapishane Roma forumunun güneydoğusunda yer alan Tullianum, şimdiki adıyla Mamertine Hapishanesidir. (Fairweather, 1975) Mamertine en alt kotta Tullianum ve onun üzerindeki hücreden oluşur. Tullianum neredeyse yatay olarak inşa edilmiş bir yığma tonoz ve ancak bir insan genişliğinde bir delikten ulaşılabilen bir sarnıç yapısındadır. Üzerine inşa edilen diğer hücre ise normal silindirik bir tonozla örtülü olup foruma giden basamaklara hizalandığı için trapezoid plana sahiptir. Tullianumun yapım amacı birçok modern araştırmacı tarafından tartışılmış ve hapishane amacı dışındaki bütün öngörülerini çürütecek başka kanıtlar bulunmuştur. Sonuç olarak Tullianum; cezası belirlenmemiş hükümlülerin üst kotta, açlık ve susuzlukla ölüme terk edilenlerin ise alt kotta yer aldığı bir zindan olarak bilinmektedir. (Tenney, 1924) (Şekil 3.1)

Şekil 3.1 Mamertine Hapishanesinin muhtemel çizimi: 1 Çıkış tonozu, 2 Üst hapishane, 3 Orjinal kubbe, 4 Tullianum deliği, 5 Tullianum, 6 Toprak, 7 Sıkıştırılmış kaya, 8 Direnaj.

Bu tutukluluk ve ölüm hücreleri yalnızca hükümlü köleler için geçerli olup hükümlü vatandaşlar para cezası ile salıveriliyor ya da ağır cezalıları askerlere zincirlenerek duruşma kararını bekliyorlardı.

Yukarıda bahsi geçen birkaç örnek dışında antik çağda bugünkü anlamıyla cezaevi kavramının oluştuğunu söyleyemeyiz. Ceza genel olarak tanrıların ve insanların intikamı olarak uygulanır, kamu düşmanı olan suçlu her türlü güç kullanılarak yok edilebilir veya verdiği zarar ödetilirdi. Suçluyu suça iten faktörler ya da hafifletici sebeplerden söz etmek de mümkün değildi. Hükümlü kişinin hiçbir şekilde vatandaşlık hakkı bulunmadığından bedeni ya da maddi varlığı kamu adına devlet tarafından sınırsız kullanılabilirdi. (Demirbaş, 2008) Cezaevi sistemi kurulmadığından, bunun bir mimari dile çevirisi de olmamıştır. Kuyular, mahzenler ve sarnıçlar geçici tutuk yerleri olarak kullanılmışsa da zaman, doğa ve üzerine kurulan medeniyetlerle insan faktörü, tutuk yerlerinin günümüze kadar ulaşamamasına neden olmuştur.

3.2 Ödünç Yapılarda Geçici Çözümler

Uzun yüzyıllar boyunca borçlular, adi ve siyasi suçlular her türlü pis ve virane deliğe tıkılmışlardır. Ortaçağ tutuk evlerini, ıslah evlerini, çalışma evlerini, kısacası toplumun dışında tutulması gerekenlerin geçici ya da kalıcı olarak barındırıldığı yerleri genel karakteri ile ele alırsak, başka amaçlarla inşa edilmiş yapıların içine yerleşerek, orada mekanın elverdiği şekilde organize olduklarını söyleyebiliriz.

Öncesinden bir diğer farkı da ortaçağda derebeylerinin otoritelerini güçlendirmeleri ve siyasi gücün oluşmasıyla, mahkumun ve cezasının korunması esasına dayalı, askeri ve idari gücün gözetimi altında olmaları idi.

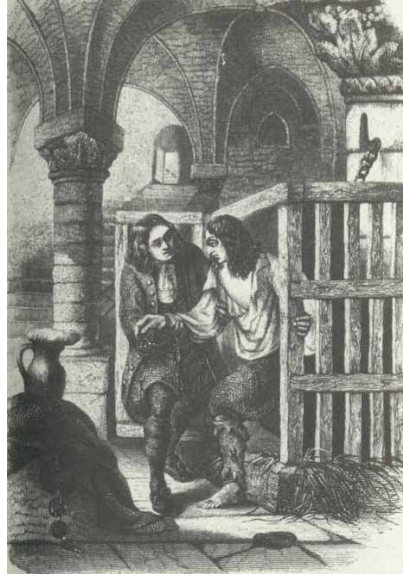
3.2.1 Kaleler

Tarihçiler, gezginler ve antikacıların, kaleler ve kale yaşantısına olan ilgi ve araştırmaları bugüne kadar gelen birçok kaynak sağlamıştır. 19. yy da Gotik Uyanış ve Romantik hareket, kalelerin birçok sanat eserine konu olmasına ve birçok farklı açıdan ele alınmasına vesile olmuştur. Politik açıdan istikrarsız ortaçağ Avrupa'sında devlet, kendini otorite ilan eden güçlü derebeyi, kale de derebeyi ve ailesinin müstahkem meskeni idi. Politik gücün simgesi olan bu yapılar ayrıca zor zamanlarda serflerin ve diğer yönetime bağlı kişilerin de yerleştiği korunaklı yapılarıdır. Başlangıçta ahşap olan bu yapılar, kayalıklar ya da doğal höyüklerin gerisinde korunaklı yerlere yerleşmişlerdir. 13. ve 14. yy da ise dış çeperleri taş, içindeki alt bölmeler ahşap olarak inşa edilmiştir. (Johnston, 2000) Kaleler uzun süre ayakta kaldıklarından birçok farklı usta tarafından birbirine eklenerek yapılmışlardır. Ayrıca politik ve sosyal yaşantıdaki değişiklikler de kalelerin mimarisini etkilemiştir. Yine de genel profilini çizmek gerekirse kaleler, gözetim kuleleri bulduran kalın koruyucu duvarlar, muhtemelen açılır kapanır bir köprüyle ulaşılan bir büyük ana giriş kapısı, ve içinde burç olarak nitelendirilen yüksek bir kulesi olan yapılarıdır. Hükümdar ahalesinin, muhafızlarının ve de hizmetçilerinin yaşama alanları ile idari mekanlar bulunur, bunun dışında kalan yerler de askerler ve kuşatma anında halkın ihtiyacı olabilecek her şeyin depolanması için kullanılırdı.

Kaleler hem idari hem de askeri birimler olduğundan mahkumların yargılanması, tutuklulukları ve infazları da burada gerçekleşiyordu. Ancak kale içinde hapsin çeşitleri vardı, şöyle ki; kimi önemli din adamları ya da siyasi suçlular, hizmetkarlarını ve katiplerini yanlarında bulundurur, işlerini yapmaya devam

edebilmeleri için gerekli şartları talep edebilirlerdi, hatta kimi tutuklular kale sınırları dahilinde özgürce hareket edebilirlerdi. Ancak her dönem zindanlarda zincirlenen, işkence gören, hatta yeraltı hücrelerinde ölüme terk edilen cezalılar vardı. (Fairweather, 1975) Yedikule Zindanları, İstanbul; Spielberg Kalesi, Venedik; Bastille, Paris.

Kale, manastır ve hapisane olarak kullanılan Mont St. Michel manastırı (11. yy) demir kafesleriyle ünlüydü. Bu kafeslerin bazıları küçük odalarda tavandan sarkarken bazıları da avlularda sıralanıyordu. 12. yy a gelindiğinde kalenin zemin altı kotlarına hücreler inşa edilmeye başlandı. Mahkeme salonunun altına inşa edilen hücrelere bir döşeme kapağı ve buradan sarkıtılan bir merdivenle ulaşıyordu. Kalelerde mahkum birimleri genel olarak zemin altında, kale duvarları veya kuleleri içerisinde yer alıyordu. En düşük sınıftan olan ya da en tehlikeli olan mahkumlar, duvar veya kulelerin en dip noktalarına yerleştiriliyorlardı. Savaşlar ya da doğal afetlerden çok fazla etkilenmemiş olan bu korunaklı konumları sayesinde de bugüne kadar ulaşabilmişlerdir. (Şekil 3.2) (Şekil 3.3) (Şekil 3.4)

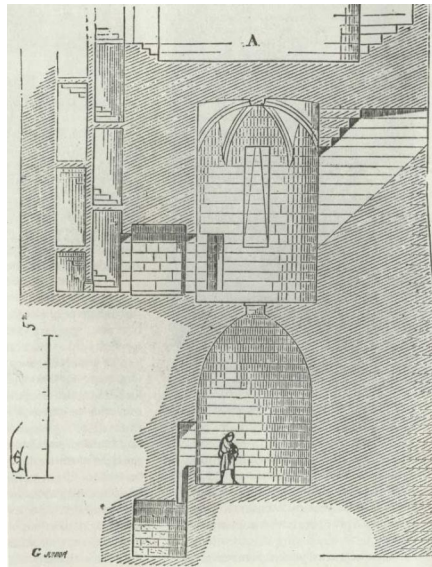

Şekil 3.2 Bir Fransız şatosundan mahkum kafesi.

Şekil 3.3 Tutuklu asilzade, Vincennes Kalesi, Paris.

En karakteristik kale içi tutuk birimi, ‘obliette’ olarak adlandırılan birimdir. Kelimenin kökü unutmama, vazgeçme fiillerine dayanır ve yeraltı hücreleri, ‘oubliette’, üzerindeki bir delikle bir üst kota bağlanan, içeri atılan kişinin ölüme terk edildiği derin zindanlardı. Bu arada, bulunan her yeraltı odacığını ‘oubliette’ olarak değerlendirmemek gerektiğini de belirtmek gerekiyor, bunlar yiyecek ya da inşaat malzemeleri ardiyesi, hatta buz depoları olarak kullanılmış olabilir. Ancak Pierrefonds Şatosu kulesinin, bir şaftla 13 m. derinliğinde bir yeraltı zindanına bağlanan hücresi, işlevi kanıtlanmış bir zindan olarak kayda geçmiştir. 16. yy da şatonun yenilemesi sırasında burada bulunan iskeletler buranın bir ‘oubliette’ olduğuna dair yeterli kanıt sağlamıştır.

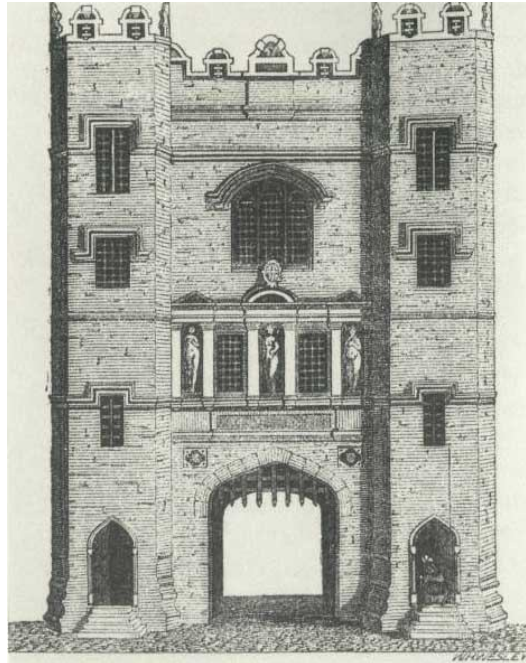

Şekil 3.4 Oubliette (Pierrefond Şatosu, Fransa).

3.2.2 Kent kapıları

İnsan yapımı kentler ve doğa arasında bir sınır oluşturan duvarlar aslında antik zamanlardan beri tutukluların, işkence görenlerin yerleştirildikleri yerler olmuştur. Thomas Markus'a göre insan ile tanrı arasındaki sınırı simgeleyen duvarlar, şehir kapıları, sahipsiz bölge idi (no man's land). Hastane ve mezarlıklar kent duvarları dışında bırakılmıştı, kent içinde hastaları ya da ruhani varlıkları istememeleri doğaldı. Ancak mahkumların kapı ve duvarların içerisine, yani eşığe yerleştirilmeleri arada kalmışlıklarının simgesi olarak görülmektedir. (Markus, 1994)

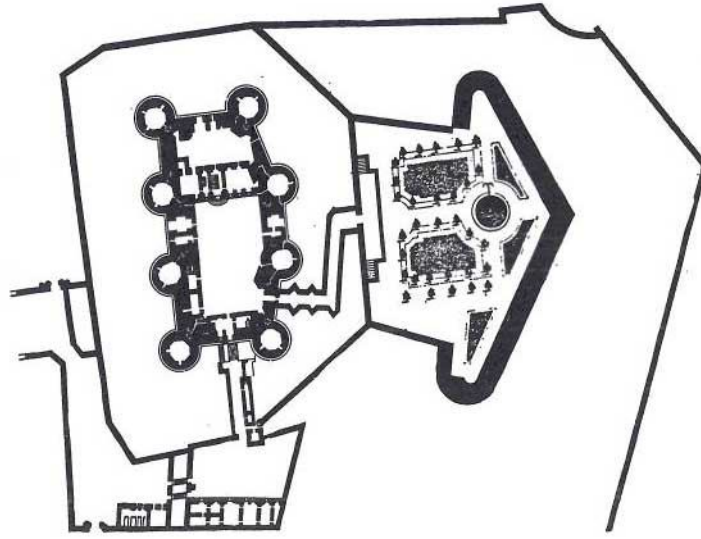
Ortaçağ kalelerinin etrafında kent yapılaşması yayıldıkça, savaş zamanlarında kaleye sığınmaları mümkün olmamaya başladı. Bu da kentin sınırlarına bir veya birkaç kapısı olan savunma duvarları örülmesini gerektirdi. (Johnston, 2000) Bunlardan en önemlisi günümüze dek gelmiş olan Newgate Hapishanesidir. Yapımı on üçüncü yüzyıl Roma dönemine dayanan kent kapısı, yapıldığı dönemden itibaren zemin ve zemin altı kotlarında mahkumlar için hücreler barındırıyordu. 1423–1432 yılları arasında mevcut bina tamamen yıkılıp yerine hapishane amaçlı olarak yenisi inşa edilmiştir. On yedinci yüzyılda ise mevcut binanın yanına yeni bir Newgate hapishanesi inşa edilmiştir. (Bassett, 1943) (Şekil 3.5)

Şekil 3.5 Newgate Hapishanesi, Londra.

Derebeylik döneminde kaleler askeri ve siyasi gücü temsil ederken, merkezi yönetime geçildiğinde buralar savunma konusunda önemsiz hale gelmiş ve birçoğu

devlet hapishanesi olarak kullanılmaya başlanmıştır. Londra Kulesi, batıda bilinen ilk merkezi hapishanedir. Vincennes Şatosu ve Bastille Hapishanesi de Fransa'nın en ünlü ortaçağ kraliyet hapishaneleridir. Paris'i İngiltere'den korumak amacıyla inşa edilen Bastille Kuleleri, 30m. yüksekliğinde olup, 2,5 metre kalınlığında duvarlarla birbirine bağlanmış ve 7,5 metre genişliğinde bir hendekle çevrilmiştir. Foucault'un Hapishanelerin Doğuşu adlı kitabının başında işkencesine detaylarıyla yer verdiği Francois Damiens ve bir diğer ünlü mahkum Marquis de Sade, Bastille'e kapatılmışlardır. (Şekil 3.6)

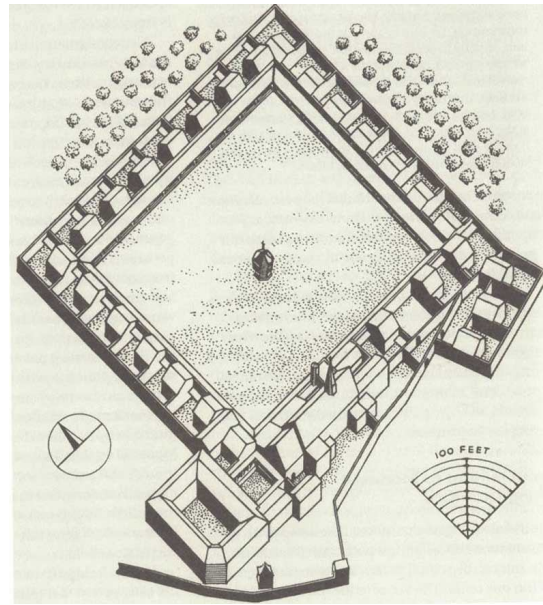
Şekil 3.6 Bastille, Paris.

3.2.3 Dini ve inzivai yapılar

18. yy başlarında hapishanelerin, yargıyı bekleyen tutukluların alıkondukları yerlerden cezanın kendisine, tutukluluk halinin ceza oluşuna esin kaynağı olan bir şey varsa o da dini kapatılma olabilir. Acı ve yalnızlığın, en aza indirgenmiş fiziksel konforun, ruhani değerlere olan eğilimi arttırıp, ruhu günahlardan arındıracağı kilisenin genel inancı olmuştur.

Yaşam alanlarının düzenlenmesi, yönetim ve disiplin, tarikatlar arasında değişiklik gösteriyordu. Hatta aynı tarikat içinde farklılıklar da gösterdiği oluyordu. Benediktin tarikatında yaşam alanları bazen bölmelerle ayrılmış koğuşlardan oluşuyordu. Başrahip bile başlangıçta bu koğuşlardan birinde ikamet ediyordu. Sonrasında çitlerle başlayan bölünmeler yerini dolu duvar bölmelerine bıraktı. En iyi korunmuş kartezyen manastırlarından biri İngiltere Yorkshire'daki Mount Grace Manastırı olarak gösterilebilir. 115x90 metre boyutlarında bir iç avlunun etrafına konuşlanmış

duvar bölüntüleri ve bunların içinde küçük kişisel avluları olan iki katlı minimum boyutlarda barnaklardan oluşan manastırda yalnızca başrahibi dinleyebilecekleri küçük deliklerle iç avlu ile iletişim bulunmaktaydı. Rahipler istedikleri zaman kendilerini bu barnaklara kapatarak tanrıya yaklaştırmaya çalışıyorlardı. Mısır çöllerinden günümüze, bu çeşit inziva hayatında çok az değişiklik olmuştur. Şunu unutmamak gerekir tabii, bu tür bir kapatılma cezai değil gönüllü bir kapatılmadır. Hatta bireylerin kendilerini cezalandırarak tanrıya yaklaşması konusunda onları aşırılıktan kurtarmak, kendilerine ciddi zararlar vermelerine engel olmak için kurallar konulduğu bile olmuştur. (Şekil 3.7)

Şekil 3.7 Mount Grace Manastırı, İngiltere.

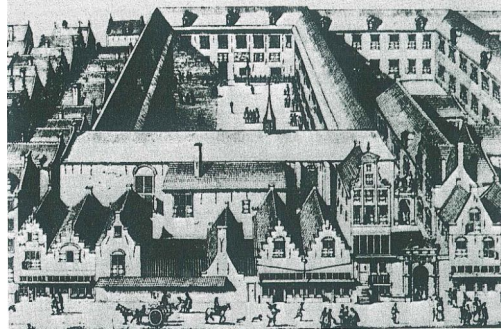
3.2.4 İslahevleri

İngiltere’de Tudor Hanedanı döneminde (1485-1603) dini, ekonomik ve sosyal problemler nedeniyle işsizler ve sokak serserileri ciddi bir sorun haline gelmişti. Bu sorunlar için denenen çözümlerden biri dilenciler, serseriler, önemsiz suç işleyenler ve fahişeler için zorunlu çalışma evlerinin kurulması oldu. Bu anlamda açılan ilk kurum 1522’de Kral II. Henry tarafından şato olarak yaptırılan Bridewell kraliyet sarayının 1557’de ıslah evi fonksiyonuna dönüştürülmesi ile olmuştur. Bundan sonraki İngiliz ıslah evlerinin tümü, artık bu binanın isminden yola çıkarak ‘bridewell’ olarak adlandırılmıştır. İlerleyen yıllarda İngiltere’de tüm prenslikte ıslah evlerinin yapılmasını öngören bir yasa getirilmiş ve 1609’da emir geri çekilene kadar tüm ada, ıslah evleri ile donatılmıştır. Bu ıslah evlerinin ünü Avrupa kıtasına

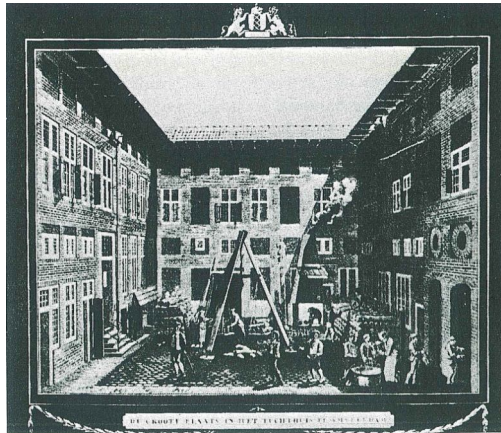
yayılmış, Almanya ve Hollanda'da daha iyi koşullarda benzer ıslah evleri kurulmuştur.

İngiltere'deki bu hareketin hapishane mimarisinin gelişmesine ne kadar faydası olduğu tartışma konusu olsa da, benzer amaçlarla Hollanda, Almanya, Belçika ve İskandinavya'da geliştirilen modeller iki yüz yıl sonra John Howard'ı etkileyecek ve yeni bir dönemin başlamasına vesile olacaktır.

1588'de Amsterdam Ceza Mahkemesi jürisinin, 16 yaşını aşmamış bir genç hırsızın alı şıldığı gibi ölüm cezasına mahkum etmeyerek, devlet tarafından eğitilip iyileştirilmesi yönünde karar vermesi sonucu şehir meclisi 1595'te Klarissen Manastırı'nın bir kısmının çalışma ve iyileştirme kurumu olarak düzenlenmesine karar verdi. (Demirbaş, 2008) Hüküm giyen mahkumun ıslah evine gönderili ş i, yani özgürlüğü bağlayıcı ceza, kesin olarak bu tarihte başlamıştır. (Şekil 3.8) (Şekil 3.9)

Şekil 3.8 Amsterdam'da Rasp House (yontu evi) (Fairweather,1975).

Şekil 3.9 Amsterdam'da bir disiplin evi avlusu (Fairweather,1975).

Bu ıslah evlerinde, bir avlunun etrafında, dış kapıları kapalı, avlu kapıları açık odalar yerleştirilmiştir. Erkek bölümlerinde yontu, kadın bölümlerinde de dokuma iş i yapılmış, ayrıca kurumun içerisinde din, eğitim, yemek ve ceza odaları da mevcuttur. Amsterdam, İngiltere'nin başlattığı bu hareketi, kadın erkek ayrımını ve yapılacak

işleri belirleyerek bir üst seviyeye çıkarmıştır. Ancak yine de ısıtma ya da hijyen konularında herhangi bir çözüm henüz üretilmemiştir.

İngiltere’de ıslah evleri önemsiz suçluları ve dilencileri yola getirmeye çalışırken, tutuk evleri (county gaols) de borçlu ve mahkemesini bekleyen sanıkları ağırlıyordu. Ancak zamanla bu iki kurum arasındaki tek fark isimleri olmuş, çalışma ile ıslah yöntemi bir kenara kaldırılmış, her türden suçlunun karma bir şekilde tutuklandığı ya da mahkum edildiği yerler olmuşlardır.

3.3 Reform

17. ve 18. yy da hapisanelerin genel mimarisi iki veya üç katlı yapıların bir avlu oluşturmak üzere gelişigüzel bir araya gelmesi olarak tanımlanabilir. Bu yapıların büyük çoğunluğu başta bu işlev için inşa edilmemiş olup, zamanla ihtiyaç dahilinde artiküle olmuş ancak kadın, erkek ve çocukların bir arada kapatılma dışında herhangi bir kural olmadan yaşadıkları uygunsuz yerlerdir.

İki yüzyıl boyunca hapisanelerin durumu ile ilgili olumlu gelişmeler olmaması, bu yerlerin kapasitesinin çok üstünde mahkum barındırmak zorunda olmasına sebep olarak ıslah bir yana hayatta kalmayı bile güçleştirmiştir. Bunun nedenlerinden biri fiziksel şartların yetersizliğidir. Havalandırma, ısıtma ve sağlığa uygunluk için herhangi bir altyapı olmadığından hastalıklar salgına dönüşüyordu. O dönemde tifüs hastalığının hapisane humması adıyla anılıyor olması bunun en büyük kanıtı olmuştur. Diğer etken de yönetime dair sorunlardır. Mahkumlar çoğunlukla su ya da mum gibi temel ihtiyaçlar için gardiyanlara ödeme yapmak zorundaydılar. Bu durum para temin edemeyenlerin hayatta kalmasını imkansız hale getirmiştir. Gardiyanlık bu dönemde Avrupa’da o kadar karlı bir işti ki bir gardiyan öldüğünde ya da işini terk ettiğinde bu pozisyona hapisane yönetimine en çok para veren alınıyordu. (Fairweather,1975)

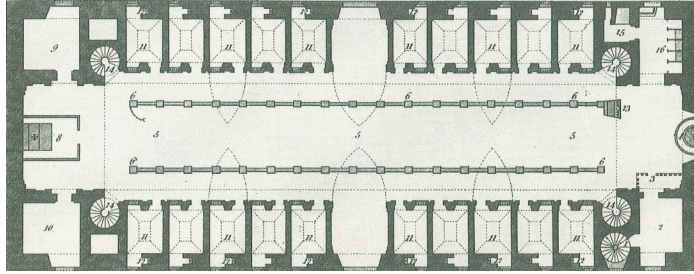
3.3.1 Reform öcesi iyimsen hareketler

17. yüzyılın çaresiz ve kendi haline bırakılmış hapisane ortamında, gelecekteki reformlara önyak olacak iki örnek vardı. Birincisi, Roma Katolik Kilisesi adına Filippo Franci’nin başıboş gençler için inşa ettirdiği çalışma evi olmuştur. Burası elli yıl sonra inşa edilecek olan ilk hücre sistem hapisanesine öncülük etmiştir. Reforma ilham olan diğer yapılanma ise Amerika’daki Protestan tarikatı üyelerinin ölüm

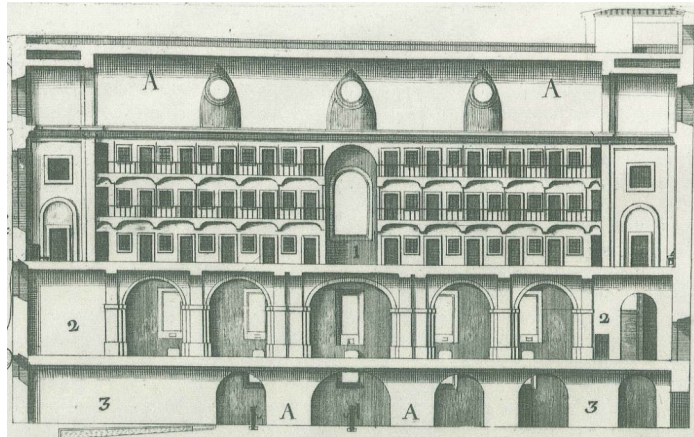
cezasına karşı gösterdikleri tepki olmuştur. İngiltere’de önceki yüzyıl ortaya atılan çalışma evi sistemini almış ve uygulamaya geçirmişlerdir. Farklı olarak, Amerika’da yalnız küçük suçların değil, birçok suçun cezası ağır işçilik olmuştur.

3.3.1.1 St. Michael’s hapishanesi ile ilk hücre sistemi

Flippo Franci’nin çalışma evinin başarısı Papa XI. Clement tarafından, Carlo Fontana’ya St. Michael’s hastanesinin bir bölümünün genç mahkumlar için hapishane olarak inşa ettirilmesi emrini vermesine vesile olmuştur. 1704’te tamamlanan St. Michael’s Hapishanesi, ortada bir aks boyunca bırakılmış çalışma avlusu ve iki tarafında avluya dönük hücrelerin üç kat boyunca yerleştirilmesi ile oluşuyor ve ortak çalışma dışında yalnız kalmaları için mahkumlara bireysel hücreler öneriyordu. Bu hücre sistemi, yalnız kalma imkanı vererek ruhu arındırmaya yardımcı olması üzerine önerilmiş bir düşüncenin yapıya yansımaları olarak görülebilir. Net planı ve kesitiyle bu temel çözüm yirminci yüzyıla kadar inşa edilecek olan birçok hapishanenin şablonu olmuştur diyebiliriz. Sonrasında geometrilerin biraraya gelmesi konusunda birçok deneme yapılsa da genel şema, avlu ve onun sınırlarını belirleyen hücreler olarak burada ortaya konmuştur. (Şekil 3.10) (Şekil 3.11)

Şekil 3.10 St. Michael’s Hapishanesi Planı (Johnston, 2000).

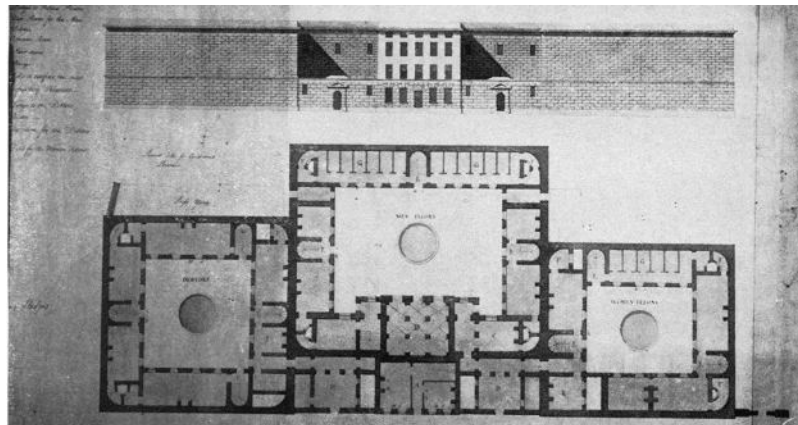

Şekil 3.11 St. Michael’s Hapishanesi Kesiti (Johnston, 2000).

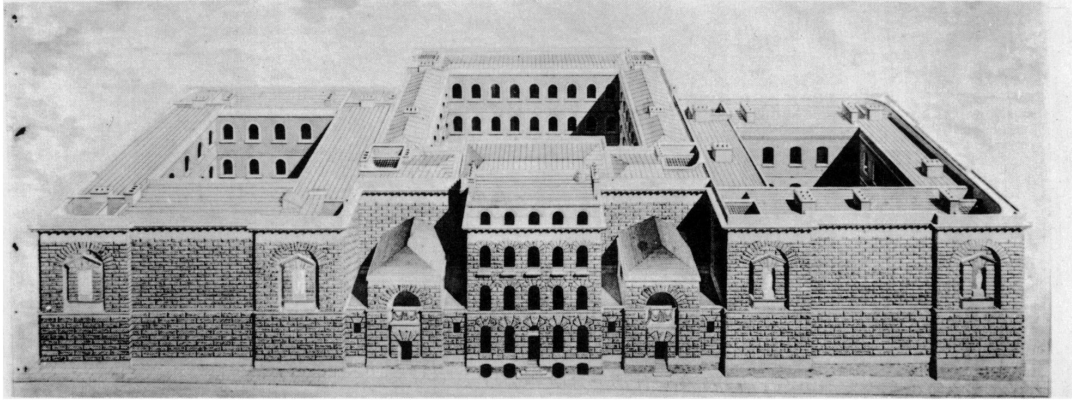
Bu ilk reform hareketinin diğere örneklerine geçmeden önce, ilk olarak 1764'te yayımlanan Suçlar ve Cezaları Hakkında kitabıyla bütün Avrupa'da okunan ve fikirleriyle reformcuları etkilemiş olan Cesare Beccaria'ya değinmek gerekir. Beccaria, hapishanelere özel olarak değinmese de, kitabının 'Cezaların Amacı' bölümünde, işlenen suç geride getirmeyeceği için işkencenin gereksiz olduğunu savunur. Cezaların amacı, suçlunun ve dışarıdakilerin zihninde yeni suç işlenmesini önleyecek iz bırakılmasıdır.

3.3.1.2 Newgate hapishanesi

Reforma katkıda bulunmamış da olsa binlerce mahkumu barındırmış olan Newgate Hapishanesi 1769'da İngiltere'de mimar George Dance tarafından tasarlanmıştır. Kadınlar, erkekler ve borçlular olarak üç birim oluşturulmuş ve bunların bir araya gelmesi ile o dönem için etkileyici bir hapishane inşa edilmiştir. Dışarıdan ihtişamlı görünse de yapı önceki yüzyıllarda kullanılmış sıkışık koğuş sistemine ya da sağlık koşullarının yetersizliğine herhangi bir çözüm arayışında bulunmamıştır. Koğuşlar dışında beş karanlık hücre vardır ve bunlar da erkekler bölümünde aşırı disiplinsizlik durumları için ceza amaçlı inşa edilmişlerdir. Newgate Hapishanesi, reform için adımların atıldığı 18. yüzyıl için kötü bir örnek olmuştur. Aşırı kalabalık koğuşlar, ısınma ve hijyen sorunları, yönetimin gözlem yapmamasıyla mahkumların birbirlerini işkence ile haraca bağlamaları, 1782'de binanın anti-Katolik bir örgüt tarafından yakılması ile ilk tepkisini almıştır. Yeniden inşa edilen bina 1902'ye kadar aynı şema ile kullanılmaya devam etmiştir. (Kalman,1969) (Şekil 3.12) (Şekil 3.13)

Şekil 3.12 George Dance, Newgate Hapishanesi 1768, Soane Müzesi (Kalman, 1969).

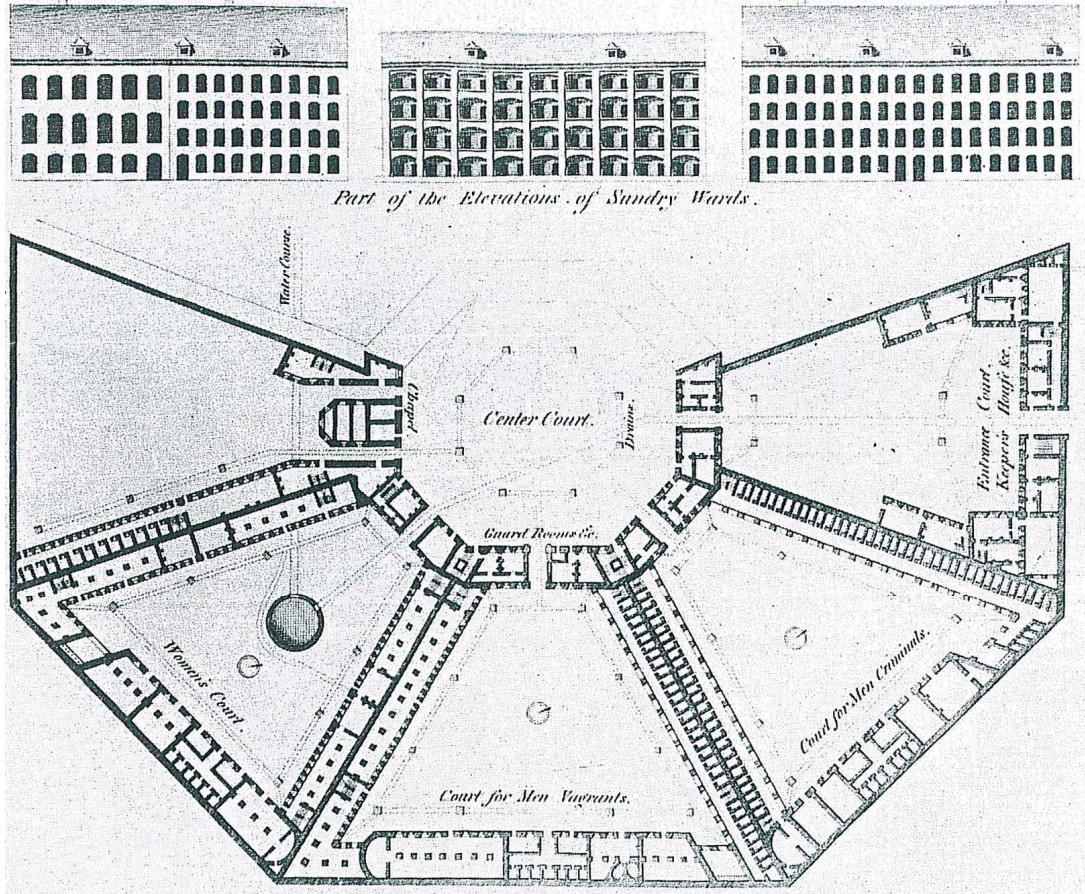

Şekil 3.13 George Dance, Newgate Hapishanesi 1768, Soane Müzesi
(Summerson, 1959).

3.3.1.3 Maison de Force

1775 yılında Belçika'nın Ghent şehrinin dışında inşa edilmiş olan Maison de Force ilk büyük ölçekli yetişkin ceza infaz kurumudur. Sekiz ışımsal hücre bloğunun ortada bir avlu oluşturacak şekilde bir araya gelmesi şeklinde tasarlanmıştır. Geometriyi sekizgen haline getirmek üzere çevreleyen bloklar da yönetim birimleri olarak düşünülmüştür. Dış duvarlar yerine yönetim blokları ile çevrelenen bina, kendi mimari şeması ile güvenlik konusuna akıllıca bir çözüm getirmiştir. İki hücre bloğu ve bir dış duvarın oluşturduğu üçgen avluların her biri farklı türden hükümlü için ortak çalışma alanlarını oluşturmuştur. Gece hücrelerde yalnız ikamet, gündüz de ortak avluda toplu çalışma öngörülmüştür. (Pevsner,1976) Işımsal yapı her ışın parçasının kendi özerk plan ve kesitine sahip olmasını olanaklı kılar. Böylece kadınlar, erkekler ve ağır ceza mahkumları farklı gözetim ve güvenlik unsurlarına göre yerleştirilebilirler.

Daha önce Newgate Hapishanesi'nde de farklı türden mahkumların ayrı avluları olduğu; ancak Ghent'in ilk mimari çözüm olarak adlandırılmasının asıl amacı, birbirini tamamlayan ve tanımlayan geometrilerin dönemin ceza infaz felsefesine karşılık veren zeki bir çözüm olmasıdır. Newgate'te bir avlunun eksik veya küçük olması binanın bütünlüğünü etkilemezken Maison de Force'un her parçası bütünün zorunlu ve vazgeçilmez elemanı olmuştur. (Şekil 3.14)

Şekil 3.14 Maison de Force 1772-75 (Pevsner, 1976).

Hücre sisteminin ilk örneği olan St. Michael's Hapishanesi ile bir kıyaslama yapılacak olursa, Maison de Force'un önemli özelliği, merkezî gözetim konusunda atılmış adım denilebilir. St. Michael's de mahkumların ortak avluya olan görüşleri ön plana çıkarılmışken burada koridorlar boyunca gözetim kolaylığı amaçlanmıştır. Yine de gözetim konusunda merkezileşmeden çok uzaktadır. Bunun için sonraki yıllarda yapılan tasarımlarla orta avlular küçülecek, böylelikle tek noktadan tüm koridorlara gözetim hakimiyeti gelecektir.

3.3.2 Yasal reform ve John Howard

M. Foucault, Hapishanenin Doğuşu kitabında toplum karşısında idamdan modern hapishaneye geçişin tarihsel sürecini incelemektedir. Hükümler, bedene eziyetten ıslah ve gelişimi amaçlamaya, bedene dokunmamaya başlamıştır. Foucault'ya göre amaç, bedenin ötesinde bir şeyi, ruhu cezalandırmaktı. Celladın yerini doktorlar, psikiyatrisiler, din adamları ve gardiyanlar almış, idamlar bile artık bedene dokunmadan, uyuşturucu ilaçlarla ya da bedenin hissetmesine zaman tanımayan anlık ölümü getiren giyotinlerle yapıyordu. 1830-1848 arası dönem Avrupa'da halk

içinde infazın ortadan kalktığı dönem oldu. (Foucault, 1992) Eş zamanlı bir başka devrim ise sadece işlenen suça değil, suçun işlendiği ortamın, kişinin psikolojisinin ve toplumsal değerlerin de hükümde etkili olmaya başlamasıdır. İşte sosyoloji, ekonomi, psikoloji alanlarındaki gelişmelerle birlikte değişen modern toplum, cezaevlerini üretmeye başlamıştır. Cezalandırma, üretim sistemleri ve politik ekonomi ile de doğrudan bağlantılıdır. Nitekim idam cezalarının yerini zorla çalıştırmanın alması buna verilecek en iyi örnektir.

Suç, tarih boyunca hep olsa da suçun nedenlerinin ele alınması 18. yüzyıl düşünürlerince olmuştur. (Johnston,2000) Eğitim eksikliği, alkol bağımlılığı, birdenbire zenginleşen kesimin karşısında artan yoksul nüfus, büyük kentlerin oluşması nedenler arasında sayıldı. Tartışılan, kişinin günahkar ruhu ya da kötü niyetinden çok, onu suça teşvik eden dış etkenler haline geldi. Ölüm cezaları ve bedensel cezalar yok olmaya, sürgünler yasaklanmaya başladı. Bu da hapisane nüfusunda hızlı bir artışa neden oldu. Bu hızlı artış, yönetim birimlerinin bir strateji belirlemesi gerekliliğini doğurdu. Çünkü artık mevcut binaların dönüştürülmesi yeterli olmayıp yenilerinin inşa edilmesi gerekecekti. Ceza kanunu reformları dünyanın özellikle de Avrupa'nın her yerinde yavaş yavaş kendini gösterse de bunun en net görüldüğü ülke İngiltere olmuştur. (Radzinowicz, 1977)

Bu reformun öyküsü, John Howard'ın araştırmalarıyla başlamıştır. İngiltere Bedfordshire'da, hayırsever bir toprak sahibi olan Howard'ın korsanlar tarafından kaçırılıp mahkum edilmesi, ileriki yıllarda polis şefi olduğunda hapisane konularına ilgi duymasına neden olacaktı. 1773 tarihinden 1790'da tifüs (hapisane humması) sebebiyle yaşamını yitirene kadar İngiltere ve dünyanın birçok yerinde hapisaneleri gezmiş ve izlenimlerini yayınlamıştır. (Johnston,2000)

Howard mütevazı bir eğitime sahip, inanışları kuvvetli biriydi. İnsan ruhunun disiplin sayesinde, yani düzenli çalışma, fiziksel perhiz ve dini ibadet ile kurtarılabilmesine inanıyordu. Ancak çalışmalarında cezaya, felsefi ya da psikolojik yaklaşımdan çok, cezaevlerinin fiziksel şartlarının iyileştirilmesine ağırlık vermiştir. (Cooper,1976)

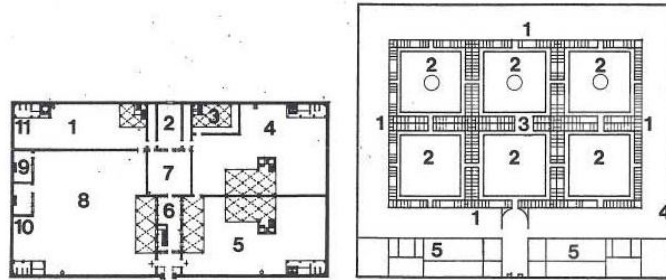
Howard'ın çalışmaları ve Amerika'nın bağımsızlığını ilan etmesi nedeniyle sürgünün sona ermesi, 1779'da İngiliz Ceza Yasaları'nın oluşmasında etken olmuştur. Bu durumda iki farklı hapisane sistemi olacaktı; biri kadınlar, diğeri de erkekler için.

Gündüz gözetim altında bulunmak koşuluyla hapisanenin ekonomisine faydalı ancak angarya işler yapılacak, geceleri de tek kişilik hücrelerde uyunacaktı. Minimum yeterlilikte yemek, günlük sıradan işlerin rutini, temizlik, dışarı ile kati sınırların çizilmesinin hem dışarıdakiler için caydırıcı olduğu düşünülüyor hem de endüstriyel devrimin bir yansımasının içeride yaşatılmasıyla bireyin topluma dönüşünün alıştırmasının yapıldığına inanılıyordu. (Webb, 1922)

Howard'ın hapisanelerle ilgili genel prensipleri şu şekilde de özetlenebilir:

- a) Kentten uzak, mümkünse nehir kenarında uygun bir arazi
- b) Uygun hijyen ve sağlık koşullarının sağlanması
- c) Orta avluda aktivitelere olanak sağlamak için arkadlar üzerinde dikdörtgen hücre yerleşimi
- d) Mahkumların yaş, cinsiyet ve suç derecelerine göre gruplandırılması
- e) Isıtma ve havalandırma olanağı
- f) Kaçışı ve dışarıdan gelebilecek saldırıları engelleyici ve caydırıcı güvenlik koşulları ve gözetim kolaylığı
- g) Mahkumların birbirleriyle olan etkileşimlerinden doğabilecek yozlaşmanın engellenmesi
- h) Çalışma, din ve belki eğitimle ıslah üzerine çalışılması
- i) Mahkumlar gibi gardiyanların da sistematik gözlemi (Fairweather, 1975)

Howard bu prensiplere göre iki tesis tasarladı. İkisi de inşa edilmedi. Hapishane tasarımında bir öncü olmasa da yol göstermesi nedeniyle reformun öncülerinden olmuştur. (Di Gennaro, 1975) (Şekil 3.15)

Şekil 3.15 John Howard'ın küçük ve büyük ölçekli hapishane önerileri
(Guiseppe, 1970).

3.3.3 Temel Cezai Formların Oluşumu

19. yüzyıl ceza mimarlığında form arayışlarının yüzyılı olarak değerlendirilebilir. Max Grünhut'a göre yüzyılın başları hapisane tasarımı için en uygun soyut formların birbiriyle yarışını ortaya koydu. (Grünhut, 1948) Bu form arayışında mimarlar, hapisane yöneticisinden olma mimarlar, usta inşaatçılar hatta taş işçileri bile hapisane tasarımına soyunmuştur. Bilimsel ve endüstriyel gelişmeler de mimarlara ve ustalara ilham kaynağı oldu. Dökme demirin kullanılmaya başlanması, ısıtma havalandırma ve sıhhi tesisat konularındaki gelişmeler de tasarımları oldukça etkiledi. Bu yüzyılda oluşan şemalar genel başlıklar altında toplamak gerekirse, dikdörtgen, dairesel veya poligonal, işinsal olarak kategorize edebilir.

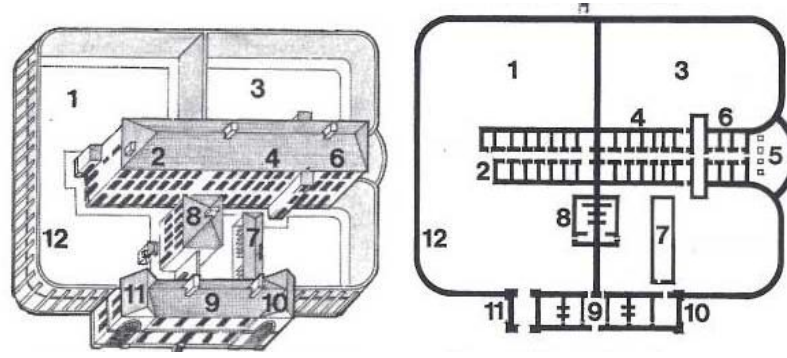
3.3.3.1 Dikdörtgen formlar

Reformcuların ilham kaynağı olan Howard dikdörtgen şemalı bir plan üzerinde çalışmıştı. Plan, işlevi konusunda kabul görmese de sağlık koşulları için detaylı çalışılmış, pasaj formunda üst katlara yerleşmiş hücrelerle hem iç avlunun havalandırması hem de yerin kazılmasıyla olabilecek kaçış girişimlerinin önlenmesi amaçlanmıştı. Gençler, kadınlar, borçlular ve erkek mahkumlar için ayrı alt üniteler tasarlanmıştı. Howard'ın planı kabul görmese de öngördüğü ilkeler sonraki tasarımcılara ışık tutmuştur.

İngiliz ceza hareketinin önderlerinden ve Howard'ın yakın arkadaşı olan William Blackburn hapisaneler konusunda uzmanlaşmış ilk mimar olarak bilinir. Blackburn de Howard gibi hapisane ortamında sağlık ve temizlik koşullarının güvenlik kadar önemli olduğunu düşünüyordu.

Bir yıl içerisinde İngiltere ve İrlanda'da 18 cezaevine imza atan Blackburn'ün en önemli yapıtı Gloucester Hapishanesi olarak gösterilebilir. Dört ayrı hücre binası kare bir muhafaza alanı içine yerleşmiştir. Ortada gardiyanın konutu, üst katında ibadet yeri alt katında ise günlük çalışmaların yapıldığı alan bulunur. Dört hücre binası, ortadaki ortak binaya köşelerinden çelik merdivenlerle birbirine ulaşır. Hücrelerin bir kısmı iç koridora açılırken onlarla sırt sırta olan diğer hücreler binaya eklenmiş çelik koridorlara açılır. Burada amaç mahkumların birbirleriyle iletişimlerini engellemek ve yalnızlaştırma felsefesine vücut getirmektir. Her mahkum için ayrı bir hücre olsa da, borçlular için 2 adet koğuş düşünülmüştür.

Howard ve Blackburn'ün dikdörtgen şemalarına iki temel eleştiri yapılmıştır. Birincisi suçluların farklı sınıflara ayrılmasındaki işlevsel zorluk, ikincisi de gözetim sorunudur. Toplum tarafından en elzem görülen kıstas, görülmeden gözetim haline geldiğinden, sonraki tasarımların en önemli noktası bu olacaktır. (Şekil 3.16)

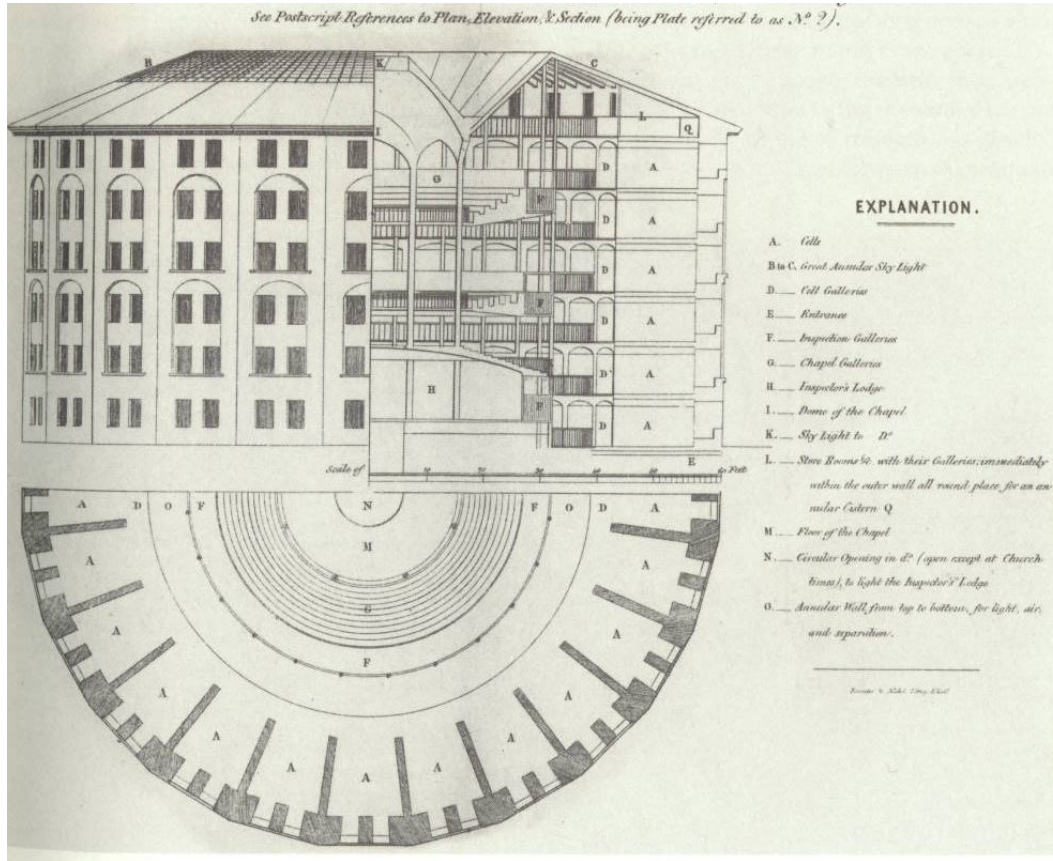
Şekil 3.16 Horsham Hapishanesi, 1775 1-Borçlular avlusu 2-Borçlular yatakhanesi
3-Adi suçlular avlusu 4-Adi suçlular yatakhanesi 5-Kadınlar avlusu
6-Kadınlar koğuşu 7-Ağır iş barakası 8-Revir 9-Yönetici Konutu
10-İbadet yeri 11-Çıkış 12-3m yüksekliğinde duvar (Fairweather, 1975).

3.3.3.2 Dairesel ve poligonal formlar – Panoptikon

Lineer ve dikdörtgen formlar hapishane mimarisinde bir atalet dönemi olmuştur. Bir yandan da otoriteler masrafların karşılanması konusunda çözüm üretmeye çalışıyorlardı. 18. yüzyıldaki geometrik arayışlar birçok konuda dairesel ve ışımsal sonuçları getirdi. Gösteri merkezleri, hastaneler ve sonuçta hapishaneler de bu akımdan payına düşeni alacaktı.

Dairesel form konusunda en önemli öneri bir mimardan değil, yasa reformcusu ve filozof olan Jeremy Bentham'dan geldi. Gemi inşası ile ilgili çalışmaları olan kardeşinin şantiyede kurduğu merkezi görünmeden gözetim mantığından esinlenen Bentham hapishanelerin kolaylıkla işletilebilmesi için bir fikir öne sürdü. Rusya'da bir şantiye yöneten kardeşini ziyarete gittiğinde, kardeşinin gözlem konusundaki başarısına şahit oldu. İşçilerin çalıştığı mekanın tam ortasına kurduğu hasır örtülü kule, içeride bir gözlemcinin varlığını ya da hangi yönü gözlemlediğini göstermeden dışarıyı rahatça gözlemlemekteydi. İçeride bir gözlemci olmasa da işçiler her an gözlemlendikleri hissini bilinçlerine yerleştirip o doğrultuda hareket ediyorlardı. Bu örnek Bentham'ın yeni hapishane önerisi olan Panoptikon (görünmeden gözetim) projesine kaynak olmuştur. Henüz Rusya'dayken İngiltere'deki mercilere yazdığı

mektuplarla, bu sistemin bir hapisaneye nasıl aktarılabilirliğini anlatmıştır. (Şekil 3.17)

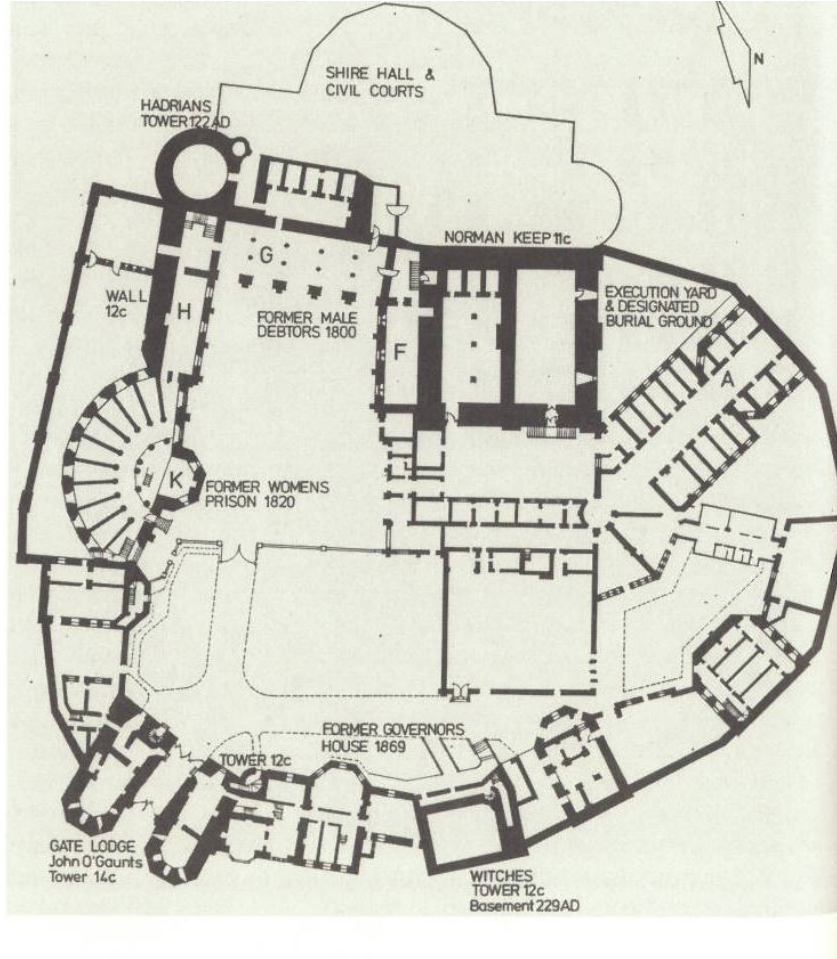

Şekil 3.17 Bentham'ın Panopticon önerisi, 1791.

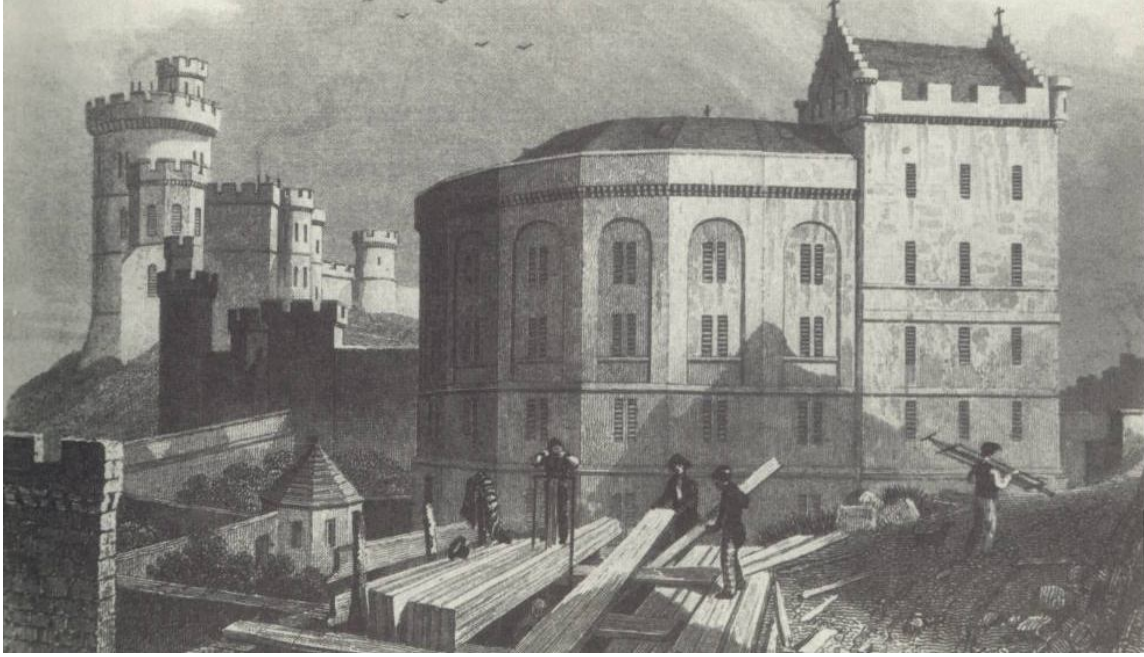
Bir gözetim kulesi etrafında radyal bölüntüler halinde sıralanan hücreler ve bunların merdivenlerle alt ve üst kotlara bağlanmasından oluşan şemanın en önemli özelliği, ışığın çeperlerden, yani hücrelerden geçerek merkeze ulaşması, böylelikle gözetim kulesinin hangi kotunda ve hangi yönünde birinin bulunduğu hücrelerdeki mahkumlar tarafından anlaşılabilmesi olarak nitelendirilebilir. Bunun dışında Bentham'ın 11 mektuptan oluşan tanımları konunun gerçekten inceliklerle ele alındığını gösteriyordu. Örneğin, içi boş çelik kolonlar aynı zamanda su tesisatı olarak kullanılacaktı, her hücrenin bireysel sağlık donanımı olacaktı, merkezi ısıtma ve havalandırma, çatıda uzaktan kontrol edilebilen güneş kırıcılar, gözetim kulesinde de kayar metal bölmeler yer alacaktı. (Bentham, 2008)

Bentham'ın panoptikonu dönemin cezai prensiplerini de içeriyordu. Hücresel bölünme, güvenli gözetim ve ağır işçilik; çünkü Bentham'a göre iyileşme ancak çalışma, eğitim ve inziva ile mümkündü.

Panoptikon hiçbir zaman hayata geçmese de panoptikon benzeri hapisane şemaları daha sonraki yıllarda inşa edildi. Bunlardan biri Lancaster kalesi içindeki kadın hapisane birimi, diğeri de mimar Robert Adams'ın Bentham'ın da tavsiyeleriyle tasarladığı Edinburgh Bridewell olmuştur. Her iki panoptikon benzeri yapı da yarım daire şeklinde tasarlanmıştır. (Şekil 3.18) (Şekil 3.19)

Şekil 3.18 Sol orta kısımda yer alan yarı panoptik kadın hapisanesi LancasterKalesi, İngiltere. (Johnston, 2000)

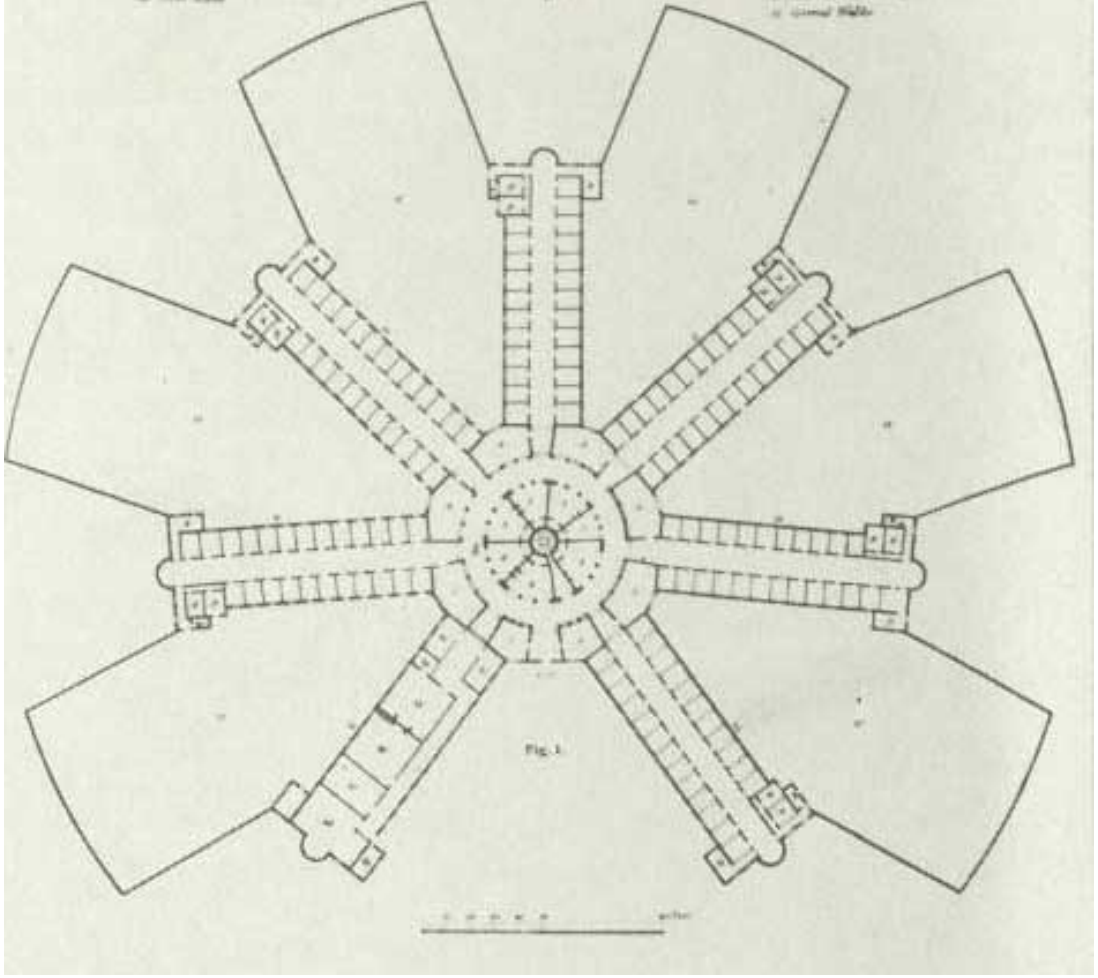
Şekil 3.19 Edinburgh Bridewell, 1794 İskoçya. (Url-1)

3.3.3.3 Işınsal formlar

Dairesel yerleşimin artan yoğunluğu karşılamakta zorlanması ışınsal çözümü ortaya çıkardı. T şeklinde, haç şeklinde ya da merkezden dağılan birçok ışın şeklinde, kısacası bir merkezi ve onu kesen ışınlar doğrultusunda yerleşen bir kodlama ortaya çıktı. Bu yalnızca hapisane değil, benzer formları gerektiren kullanımları olan hastane ve bazı eğitim binalarında da gözlenen bir değişim olmuştur.

1814'te James Bevans tarafından tasarlanan ancak hiçbir zaman inşa edilmemiş olan Lunatic Akıl Hastanesi plan şeması 1820'de John Haviland tarafından tasarlanacak olan Philadelphia Eastern State Hapishanesi'ne esin kaynağı olmuştur. (Şekil 3.20)

Işınsal planda hücrelerin içi tek tek tamamen gözlemlenemese de merkeze bağlı koridorlar sayesinde tek merkezden birden fazla koridor kontrol edilebiliyordu. Bu da gözlem açısından olmasa da ekonomi açısından dönemin ihtiyacını dairesel plana göre daha iyi karşılamaktaydı. Daha önce Maison de Force'daki eksik taş olan merkezin küçülerek tüm koridorlara tek noktadan hakimiyet sağlanması, burada yerine oturtulmuştur.

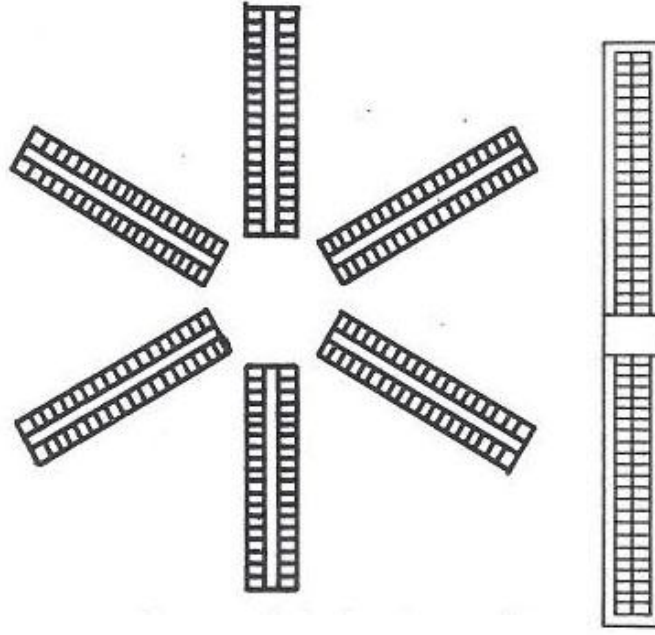

Şekil 3.20 Lunatic Akıl Hastanesi Planı, Londra, 1814.

3.4 Ondokuzuncu Yüzyıldaki Cezaevi Modelleri

1790'dan sonra Amerika'da hapisane tasarımının gelişimi iki ana şema etrafında gerçekleşmiştir. Pennsylvania (yalnızlaştırma) sistemi gece ve gündüz mahkumun sürekli hücrelerinde kalmasını, gündüz işini de hücrelerinde tek başına yapmasını öngörüyordu. Auburn (sessiz) sistem ise gündüz hücrelerinden çıkıp bir arada ancak konuşmanın yasak olduğu bir şekilde çalışmayı temel alıyordu.

Zamanla bu iki infaz sistemi kendi mimari dillerini ortaya koymaya başladı. Pennsylvania sistemi ışıksal blokların bir araya gelmesini ve dışarı bakan hücreleri ile kendini çoğaltırken, Auburn sistemi koridordan aydınlık ve havalandırma sağlayan içeri dönük hücreler halinde türedi. (Şekil 3.21)

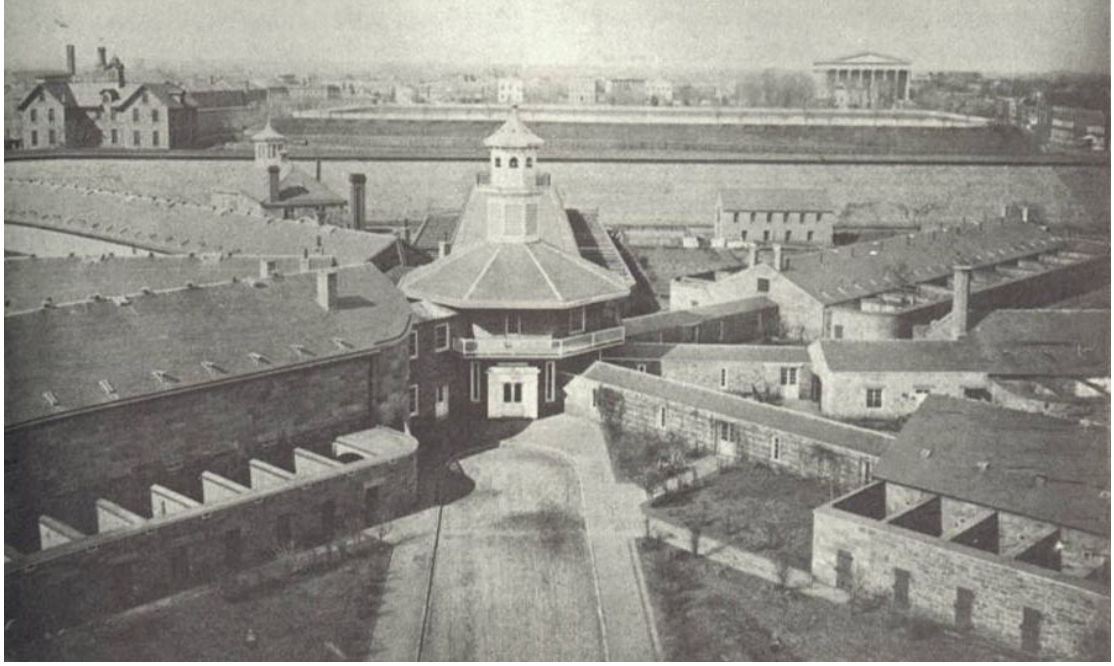
Şekil 3.21 Genel Pennsylvania şeması (iç koridor, dış pencere, ışınal yapı) ve Genel Auburn Şeması (dış koridor, çubuk yapı).

3.4.1 Pennsylvania Sistemi

Avrupa’da inançları nedeniyle ağır cezalar alan Protestan tarikat üyeleri (Quakers) Amerika’ya göç ettiklerinde Pennsylvania Eyaleti’ni kurmuşlardır. Dini amaçlarla cezai uygulamalar konusunda çalışmalar yapan Quakerlar, eyalette birinci derece cinayet dışındaki tüm suçlar için ölüm cezasını kaldırmış ve yeni cezaevi düzenlemeleri için 1776’da Philadelphia Cezaevi Vakfı’nı kurmuşlardır. Dini arınma felsefesi uyarınca öngörülen Pennsylvania sistemine göre hükümlü gündüz ve geceyi hiçbir iş olmaksızın tek kişilik hücrede Tanrı ile barışmak için geçirmek zorundaydı. Egzersiz alanları bile bireysel olan hükümlülerin, mutlak yalnızlıkla kendi suçlarından nefret etmeyi öğrenecekleri, vicdanları ile hesaplaşabilecekleri kabul ediliyordu. (Demirbaş, 2008)

Bu sistemin ilk önemli örneği Pennsylvania Eastern State Hapishanesi olmuştur. Mimar John Haviland, 1821 yılında yapılan bir yarışmayı kazanarak önerisinin inşa edilmesini sağlamıştır. Hapishane tek merkezden çıkan yedi ışınal blok, ortalarında merkezden gözlemlenebilen koridorlar ve her hücreye ayrı egzersiz alanı ayırmasıyla önemli bir adım atmıştı. Genç yaşlarında John Howard ile birlikte çalışmış olan Haviland’ın, Howard’a da ilham kaynağı olan iki örneğin farklı yanlarından esinlendiğini söylemek mümkündür. Bunlar St. Michael’s ve Maison de Force

Hapishanelerdir. Hatırlanacağı üzere St. Michaels aydınlık bir avlunun iki yanına sıralanmış dışarıyı görebilen hücrelerden oluşuyordu. Maison de Force da, sırt sırta hücrelerin oluşturduğu ışınların merkezden dağılması esasına dayanıyordu. Haviland bu iki örnek şemayı başarılı bir şekilde bir araya getirmiştir. Işımsal dağılımı ile Maison de Force’u, ortadaki koridordan erişilen hücreler mantığı ile de St. Michaels’i örnek almıştır. (Litchfield, 1952) (Şekil 3.22)

Şekil 3.22 Eastern State Hapishanesi (Johnston, 2000).

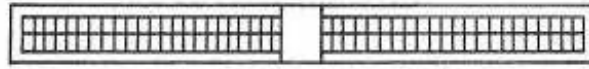
Quaker’ların iyi niyetle, hükümlülerin manevi benliğini korumak ve iyileştirmek amacı ile öngördükleri bu sistemin uygulamaları birkaç yıl içinde ölümler ve akıl hastalıklarıyla sonuçlanmıştır. Hapishane’yi ziyarete gidenlerden biri olan Charles Dickens “burada yatanların çektiği manevi işkence yerine bedeni işkence uygulansaydı bu kadar tahribat yapmazdı” diyerek tecridin ölümcül olduğunu söylemiştir. Sonrasında hücrelerin kapılarının açılması ve bazı yıkımlar ile toplu çalışma düzenine geçilmiştir. (Demirbaş, 2008)

3.4.2 Auburn sistemi

Mimar John Haviland ve Quakerların önderliğinde iyi niyetli bir adım olan Pennsylvania sistemi Avrupa’da büyük yankılar uyandırsa da Amerika’da ortaya çıktığı eyalet dışında çok fazla rağbet görmemiştir. Artan mahkum nüfusu ve

Pennsylvania sisteminin ekonomik olmaması Amerika'da yeni bir sistem arayışı yaratmıştır.

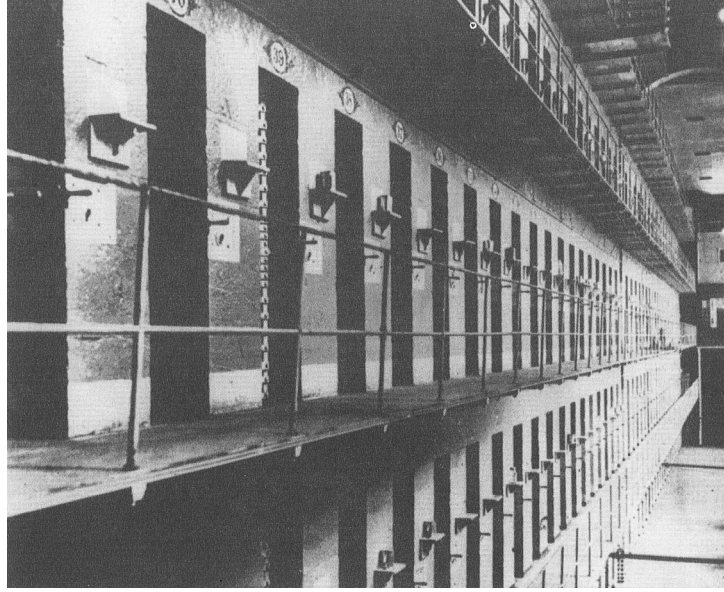
Bu sisteme dair ilk çalışma New York'ta başlamıştır. Mevcut Newgate Hapishanesi'ndeki aşırı nüfus ve politik bazı nedenler yeni cezaevinin New York eyaletinin Auburn yakınlarında yapılmasını öngörmüştür (Johnston, 2000). Bu sistemin ilk örneği ve sisteme adını veren Auburn Hapishanesi 1820 yılında New York yakınlarında Auburn'de kurulmuştur. Mimar John Cray ve hapishane müfettişi Louis Dwight tarafından tasarlanan bina sırt sırta hücrelerin oluşturduğu dış duvarlardan kopuk bir ada esasına dayanıyordu. Bu yolla hem hücreler tek bir kütlede bir araya gelerek ekonomik bir çözüm oluşturuyor hem de dış duvarlardan kopuk olmaları nedeniyle güvenlik konusunda artı sağlamış oluyordu. 2.7m x 1.4m x 2.9m yüksekliğinde yetmiş bir hücreden oluşan binada ışık, ısıtma ya da çalışma yoktu, tamamen tecrit sistemi günün yirmi dört saati uygulanmaktaydı. (Şekil 3.23)

Şekil 3.23 Auburn şeması.

Bir süre sonra 24 saat süren tecrit mahkumların akıl sağlıklarını yitirmeleri neden olmuştur. Tecridin bir çözüm olamayacağı anlaşılrsa da mahkumların birbirleriyle iletişimleri hala istenmemekteydi.

Önerilen sistem ise sessizlik sistemi olmuştu. Dinlenme ve uyku zamanlarını hücrelerde bireysel olarak geçiren mahkumlar gün içerisinde katı konuşma yasağına dayalı bir şekilde çalıştırılıyorlardı. Hücre bloğu ve çeper duvarlar arasında kalan 2m genişliğinde koridorda tek sıra halinde çalışıyor, mahkumlar kendi aralarında konuşamıyor, güvenlik görevlileri ile ise anca izin aldıktan sonra çok alçak sesle konuşabiliyorlardı. Sistemin amacı mahkumların birbirlerini kötü bir şekilde etkilemelerine ve gruplaşmalara engel olmaktı. (Şekil 3.24)

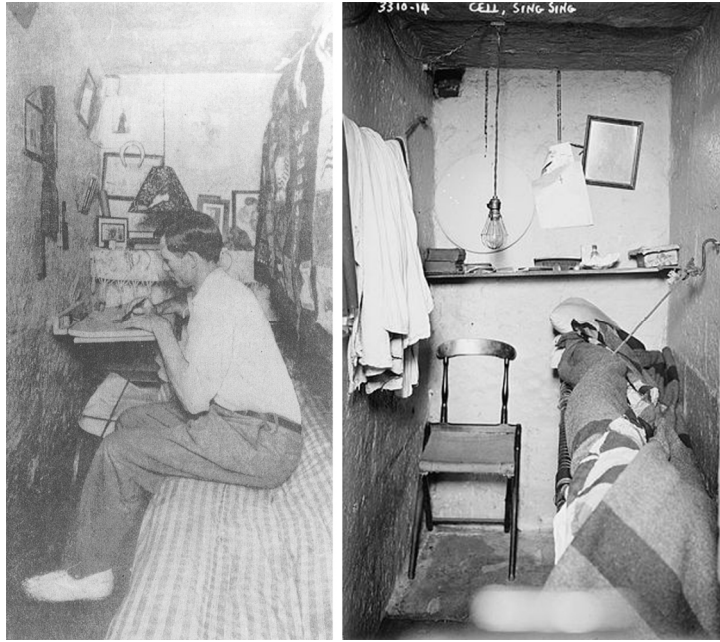
Şekil 3.24 Auburn N.Y., 1816-1825 (Pevsner, 1979).

Tecrit yerine kati sessizlik sistemini getiren reformculardan biri olan Gershom Powers Auburn sisteminin günlük rutinini şu şekilde anlatıyor; sabah zili saat 06.00'da çalıyor ve gardiyanlar leğen, kap, çanak diye seslendiğinde bir önceki gecenin yemek kabı, su kabı ve dışkı kabı kapıların önüne çıkarılıyor. Ardından hücreleri önünde sıraya geçen mahkumların sayımı yapılıyor ve 07.00'da toplu bir şekilde kahvaltı yapılıyor. Öğle yemeği de grup halinde yenirken akşam yemeği odalarda bireysel olarak yeniliyordu. Çalışma zamanı saat 16.30'da bitiyor, ardından bir saat vaaz dinleniyor ve akşam yemekleri alınarak odalara geçiliyordu.

Auburn sisteminin ikinci önemli ve öncü yapısı Sing Sing Hapishanesi'dir. 1825'te Auburn'deki hücreler tamamen dolunca mahkum işçiliği ile Hudson nehri yakınlarında kayalık bir arazide Sing Sing Hapishanesi'nin yapımına başlanmıştır. Tipik bir Auburn planına sahip bu hapishane beş katta 2.1m x 1.0m x 2.0m yüksekliğinde hücrelerden oluşuyordu (Fairweather, 1975). Tek bir hücre bloğu olan hapishanede hücreler ancak çeper duvardan alınıp hücre kapılarının üstünden sızan ışık ile aydınlanıyorlardı. Sıhhi tesisat Auburn'de olduğu gibi eksikti ve havalandırma da mümkün olmadığından karanlık, pis kokulu, dar hücreler ortaya çıkıyordu. Sing Sing, gerek ölçüleri gerek ölçeği açısından Auburn sisteminin ilk örneği haline gelmiştir. Sonrasında Kuzey Amerika mahkum gücü ile Auburn tipi (sessizlik tipi) hapishaneler üretmeye devam edecek ve bu Amerika'nın en yaygın cezaevi modeli olacaktır. (Şekil 3.25) (Şekil 3.26)

Şekil 3.25 Sing Sing Hapishanesi, 1825-1828 N.Y. (Johnston, 2000).

Şekil 3.26 Sing Sing Hapishanesi hücre yerleşimleri. (Url-2)

1790 – 1825 yılları arasında Amerika’da oluşan Auburn ve Pennsylvania sistemlerinden Auburn Amerika’nın, diğeri de Avrupa ülkelerinin ileriki yıllarda örnek modeli olmuştur. Leslie Fairweather’a göre Auburn ve Pennsylvania sistemlerinin bir kıyaslaması yapılırsa,

1. Auburn sistemi cezaevleri ucuz maliyetli yapılarıdır.
2. Hücreselerde bireysel yapılan işe göre sessizlik içinde bir arada yapılan işler daha verimli sonuçlar veriyordu
3. Auburn sisteminin kurucularından olan Louis Dwight bu sistemi Amerika’da tanıtmak için tüm eyaletleri gezmiş ve fikrin savunuculuğunu yapmıştır.

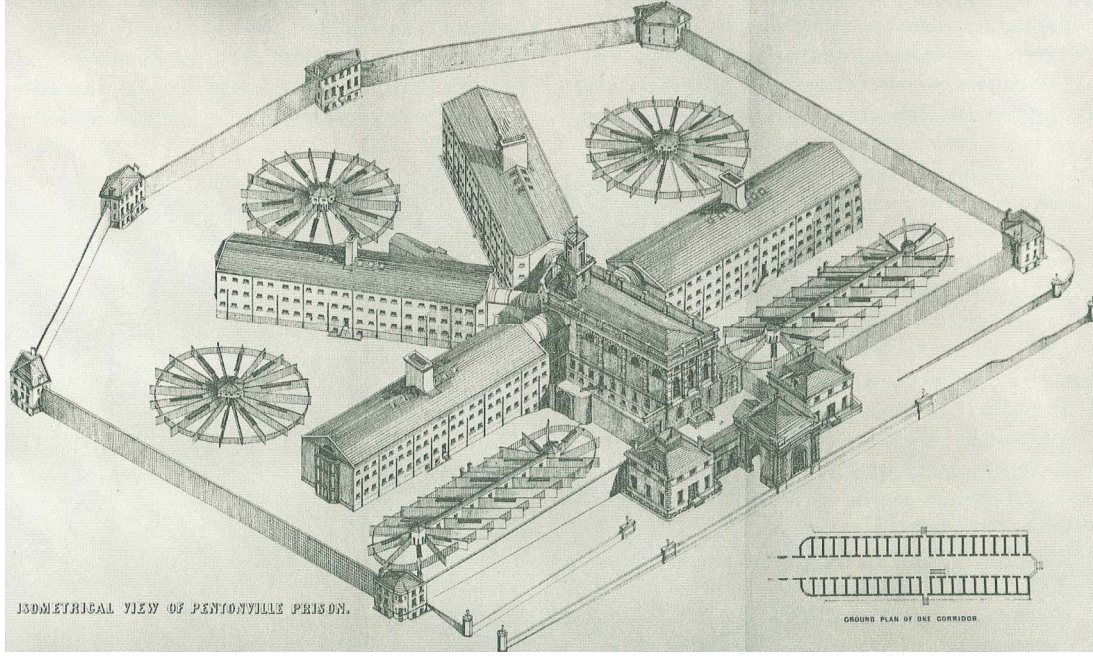
4. Pennsylvania sistemi artan nüfus ile baş etmesi çok zor bir sistemdi ve Amerika’da mahkum artışı önlenemez durumdaydı.

3.4.3 Amerika’daki gelişmelerden sonra oluşan Avrupa sistemleri

Amerika’daki gelişmeler, gezginler, kitaplar ve raporlar ile birlikte Avrupa’da cezaevleri ile ilgili yeni reform çalışmaları başlamıştır. Penoloji ve cezaevi mimarisi ile ilgili görüşler ilk olarak Avrupa’da çıksa da Amerika’daki çalışmalar ile daha net hale gelmiştir. 1830’lardan itibaren dünya genelinde cezaevlerini altı yerleşim düzeni ile genellemek mümkündür (Johnston, 2000)

1. Bir koridor boyunca sağlı sollu yerleşmiş hücreler, sonrasında bu koridorun ortasına bir yönetim birimi eklenmiştir.
2. Avlu sistemi başlangıçta yaygın olsa da sonrasında artan mahkum nüfusuna cevap veremediği için terk edilen bir sistem olmuştur.
3. Dairesel plan – Panoptikon – Jeremy Bentham hayattayken inşa edilmemiş ancak sonrasında Hollanda, Küba ve Amerika’da panoptikon denemeleri yapılmıştır.
4. Işımsal plan Avrupa’da ortaya çıkmış, Pennsylvania’da John Haviland ile dikkatleri üzerine çekmiş ve sonrasında tekrar Avrupa’da geliştirilmiş bir sistemdir. Özellikle İngiltere’de 19. yüzyılda yapılan cezaevlerinin birçoğu ışımsal şemaya göre olmuştur.
5. Güvenlikli sınırları belirlenmiş açık bir alanda birbirinden bağımsız veya geçitlerle birleşen ayrı binalardan oluşan kampus sistemi ilk olarak Amerika’da ortaya çıkmıştır. Bu yerleşim düzeninin yaygınlaşması ise ancak yirminci yüzyılda olmuştur.
6. Yirminci yüzyılda yaygınlaşan bir diğer şema ise ‘telefon direği’ şemasıdır. Bu şema birbirine paralel yerleşen blokların bir ya da iki koridor ile birbirine bağlanması ile oluşur. Bu şekilde hücre blokları, yemekhaneler, atölyeler hem ayrı binalardır hem de bir düzen içerisinde algılanması kolay bir bütünlük içerisindedir.

1830 sonrasında en önemli cezaevi örneklerinden biri Pentonville’dir. 1840-42 yılları arasında inşa edilen Pentonville üçer katlı dört adet hücre bloğunun merkezdeki ibadet yerine saplanması olarak özetlenebilir. (Markus, 1994) (Şekil 3.27)

Şekil 3.27 Pentonville Hapishanesi, İngiltere (Url-3)

Pentonville, John Haviland'ın tecrit esasına dayalı ancak teknik olarak daha iyi çözümlenmiş bir cezaevidir. Özellikle uzun süreli hapis cezasına çarptırılmış mahkumlar için yapılan bu cezaevinin yaratıcısı askeri bir mühendis olan Joshua Jebb'dir. Bazı kaynaklarda Pentonville'in mimarı X olarak geçer ancak X Pentonville'in yalnızca giriş binasının İtalyan tarzı cephesini tasarlamıştır. Joshua Jebb işinsal modelin eski örneklerinin sorunlarını en ince detaylarına kadar ele almış ve İngiltere için model oluşturacak bu yeni cezaevini tasarlamıştır.

Üç kattan oluşan her işinsal blok zeminde 2m'lik bir koridor ve üst katlarda hürelere ulaşımı sağlayan dar metal balkonlar etrafında sağlı sollu yerleşmiş hürelere esas alıyordu. Pentonville tecrit esasına dayalı olarak inşa edildiği için ortadaki koridorun çalışma alanını oluşturduğu St. Michaels'de olduğu kadar geniş bir koridora sahip değildi. Pentonville 3.9m x 2.1m x 2.7m yüksekliğine sahip 520 hücreden oluşuyordu. (Fairweather, 1975)

Çalışma ve uyuma bireysel hücrelerde yapılıyor, ancak egzersiz ve vaaz için hücreler terk ediliyordu. Hücrelerde gaz lambası, tuvalet ve musluk bulunuyor, dış cepheyi oluşturan hücre duvarına açılmış yüksek kotta bir pencere mahkumun dışarıyı görmesini engelliyor ancak yeterli gün ışığının hücreye girmesine izin veriyordu. Işık cepheden alındığı için kapılarda gözetleme deliği dışında herhangi bir açıklık yoktu. Her hücrede mahkumun gardiyana çağırabileceği bir sinyal sistemi bulunuyordu

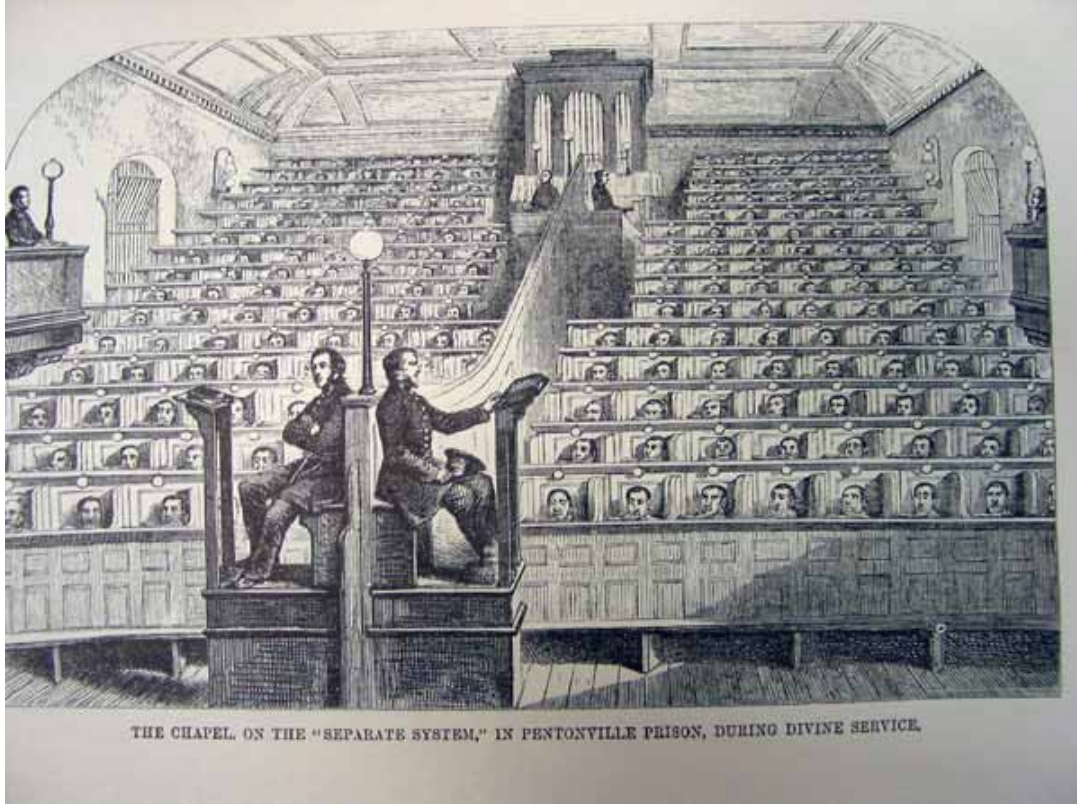
(Johnston, 2000). Isıtılmış temiz havanın zeminden tavana yükseltilmesi sistemi ile de hem ısıtma hem havalandırma sorununa çözüm getirilmişti.

Mahkumların birbirleriyle kuracakları iletişimin, yalnızlaşarak arınma boşa çıkaracağına inanılıyordu. Bunun için hem mimari hem de idari her türlü önlem alınmıştı. Tecrit hücreleri halihazırda yalnızlaştırmanın temelidir. Ancak detaylar da düşünülerek tecridin kesintiye uğraması engellenmiştir. Zaman algısının, hafızanın, konuşma yeteneğinin yitirilerek akıl sağlığının ciddi hasar gördüğü ilk Amerikan sistemlerine göre Pentonville, tecridin felsefesine zarar vermeyecek bazı bir aradalıklara izin vermekteydi. Genel amaç mahkumların birbirleri ile bireysel herhangi bir iletişimi olmamasıydı. Bunun için önceki sistemlerde 20cm yapılan hücreler arası bölücü duvarlar 50cm'e çıkarılmış, hücre kapıları tamamen dolu olarak tasarlanmış, pencereler dışarıya açılmaktadır. Egzersiz saatlerinde toplu olarak avlulara çıkılıyor ancak mahkumlar maskelerle ve sessiz bir halde hareket ediyor, avlulardaki bölmelerde yine birbirlerini görmeden egzersiz yapıyorlardı. İlerleyen dönemlerde bu egzersiz bölmeleri yok olmuş, onun yerine maskeli mahkumlar gerilmiş zincirleri sıra halinde takip ederek egzersiz yapmışlardır. (Şekil 3.28)

Şekil 3.28 Pentonville’de maskelerle egzersiz yapan mahkumlar (Url-4).

Pentonville’de tecride dair en yaratıcı tasarım ibadet yerindeki oturma alanı yerine inşa edilmiş kabinlerdir. Setler halinde birbiri ardına dizilen kabinler sağ, solu ve arkası kapalı, ancak papazı görecektir şekilde tasarlanmış 250 kabin-oturma tecridin ne kadar detaylı ve katı bir biçimde ele alındığının göstergesidir. (Şekil 3.29)

Şekil 3.29 Pentonville’de vaaz dinleyen mahkumlar (Url-5).

1847 yılında yalnızca İngiltere’de bile bu esasa dayalı 51 cezaevi inşa edilmiştir (Markus, 1994). Ancak bu sistem ileride sarf edilen çabanın karşılığını vermemiştir. Hücreler, yeterli genişlikte olması nedeniyle, zamanla nüfus artışı ile iki ya da üçer kişilik tecrit hücrelerine dönüşmüştür. Bu durumda ne yalnızlaşma ile arınma mümkündür ne de yapıcı bir sosyal iletişim söz konusudur. Kendi seçimleri dışında bir arada bulunmak zorunda olan kişilerin birbirleri üzerinde üstünlük sağlamasıyla zayıf olana bedensel ya da psikolojik işkence kaçınılmazdır. En basitinden birbirlerini suça eğilim konusunda teşvik edebilirler. Bütün bunlar sebebiyle katı bir idari biçimi esas alan mimari, sonrasında idari değişimlere maruz kaldığında mahkumlar üzerinde ciddi zararlara yol açabilir.

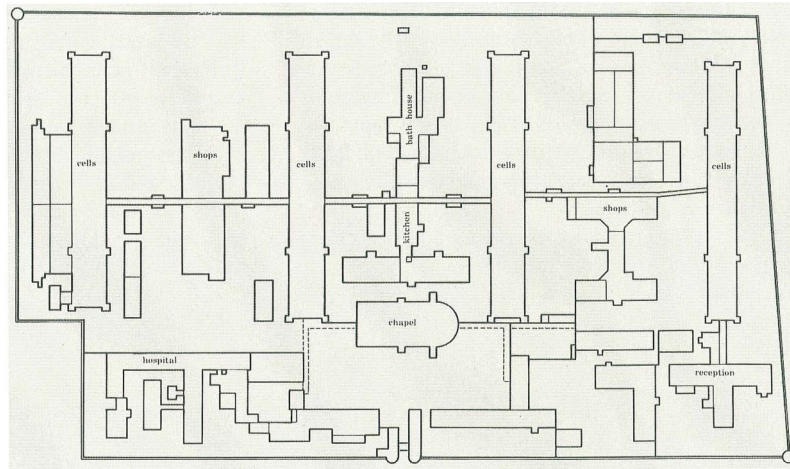
1898 yılında Paris yakınındaki Fresnes Cezaevi yeni bir modeli uygulamaktaydı. Daha önce de belirtilen telefon direği şeması olarak nitelendirilen bu sistem Francisque-Henri Poussin tarafından tasarlanmıştır. Fresnes’in mimarisi takip eden elli yıl boyunca dünyanın birçok yerinde yaygın bir sistem olmuştur. (Şekil 3.30)

Şekil 3.30 Fresnes Cezaevi'nin günümüzdeki durumu (Google Earth, 2010).

Ortada bir koridor oluşturacak şekilde karşı karşıya dizili hücrelerin oluşturduğu uzun bloklar birbirine paralel bir şekilde dizilmiş ve onlara dik bir koridorla birbirine bağlanmıştır. Bağlantı koridorları dışında tamamen bağımsız hücre blokları mahkumların sınıflarına göre ayrı tutulması için uygun bir mimari çözüm getirmiştir. Merkezi bir kontrol söz konusu olmasa da her bloğun kendi bünyesinde gözlemlenmesi hücreler arası koridor sayesinde mümkün olmaktadır.

Benzer bir model ise 1891 yılında Mimar Edmund DuCone tarafından tasarlanan ve mahkum işçiliği ile inşa edilen Londra yakınlarındaki Wormwood Scrubs Cezaevi'dir. Burada farklı olan paralel hücre bloklarının arasında yer alan atölye, mutfak, fırın, banyolar gibi hizmet yapılarının da hücrelere paralel olarak ana koridora takılmasıdır. Aralara yerleşen bu yapılar sayesinde iki hücre bloğu arasındaki egzersiz alanı da ikiye bölünerek bloğa özel hale gelmiştir. (Şekil 3.31)

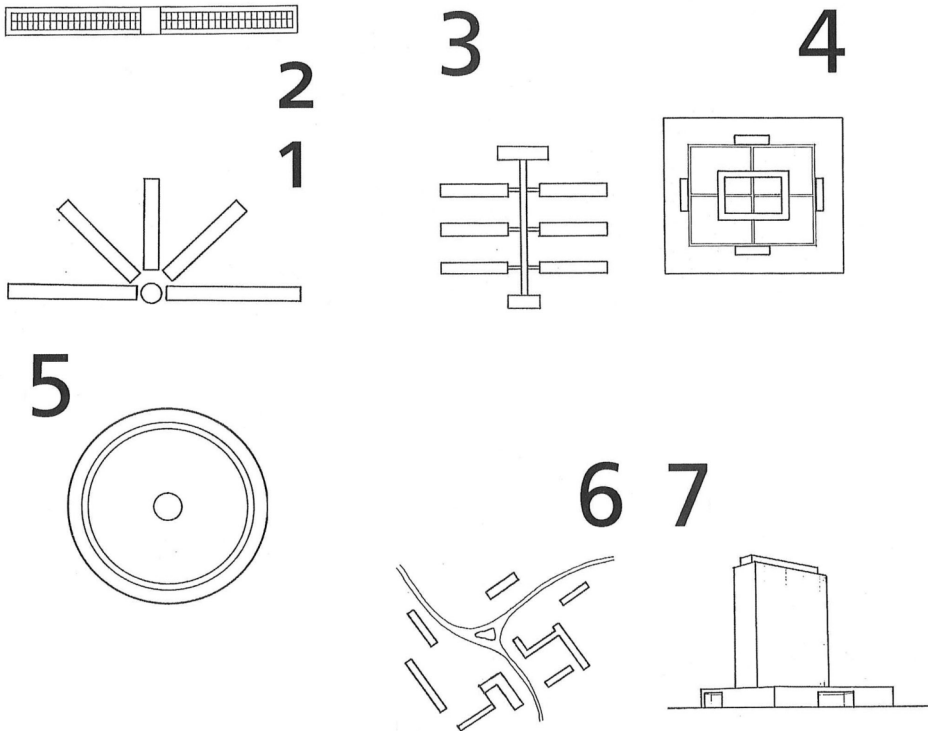

Şekil 3.31 Wormwood Scrubs Cezaevi, Londra, 1874. (Johnston, 2000)

3.4 Yirminci Yüzyıldaki Cezaevi Modelleri

19. yüzyılda etkili olan ışınsal, dikdörtgen blok ve telefon direği modellerine yirminci yüzyılda daha farklı formlar eklendi. 20. yüzyıldaki çeşitli gelişmeleri ülkelere, tarihlere ya da tekil binalara göre sıralamak yerine belirgin modellerin başlıkları altında toplamak faydalı olacaktır. (Şekil 3.32)

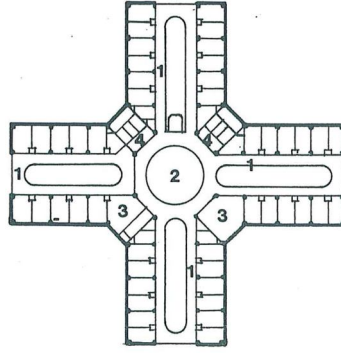
1. Işınsal model
2. Dikdörtgen hücre bloğu modeli
3. Telefon direği modeli
4. Avlu modeli
5. Panoptik model
6. Kampus modeli
7. Gökdelen modeli

Şekil 3.32 Ondokuzuncu yüzyılda etkili olan cezaevi formları (Fairweather, 1975)

3.4.1 Işınsal model

Işınsal model Amerika’da ilk örneğinden itibaren fazla rağbet görmemiş bir modeldir. Avrupa’da ve diğer ülkelerde ise fazlasıyla ilgi gören bu model yirminci yüzyılda az sayıda bazı örnekleri dışında genel olarak yenileri yapılmamış bir modeldir. 1930’da inşa edilen Shanghai Uluslararası Cezaevi, bir merkeze saplanan dört hücre bloğu yapısı ile ışınsal modelin yirminci yüzyıldaki nadir örneklerinden biridir. (Şekil 3.33)

Şekil 3.33 Shanghai Cezaevi 1. bireysel hücreler, 2. ışık havuzu, 3. çamaşırhaneler, 4. merdivenler (Fairweather, 1975).

3.4.2 Dikdörtgen hücre bloğu modeli

Reformcuların ilham kaynağı olan Howard dikdörtgen şemalı bir plan üzerinde çalışmıştı. Plan, işlevi konusunda kabul görmese de sağlık koşulları için detaylı çalışılmış, pasaj formunda üst katlara yerleşmiş hücrelerle hem iç avlunun havalandırması hem de yerin kazılmasıyla olabilecek kaçış girişimlerinin önlenmesi amaçlanmıştı. Gençler, kadınlar, borçlular ve erkek mahkumlar için ayrı alt üniteler tasarlanmıştı. Howard’ın planı kabul görmese de öngördüğü ilkeler sonraki tasarımcılara ışık tutmuştur.

Şekil 3.34 Everthorpe Cezaevi, İngiltere (Url-6).

Avrupada savaş sonrası cezaevlerinden biri İngiltere’de Hull yakınlarındaki Everthorpe Cezaevi’dir. Bu cezaevinde iki hücre bloğu ile idari birim bir karenin üç kenarını oluşturacak bir şekilde bir araya gelmişlerdir. Birbirine paralel iki hücre bloğu orta noktalarından, idari binaya paralel bir servis kanadı ile birbirlerine bağlanmışlardır (Şekil 3.34). Her bir hücre bloğu servis kanadına bağlandıkları orta noktalarından iki farklı birime ayrılarak cezaevinde 78 hücreden oluşan dört adet ünite meydana getirirler. Bu üniteler ortada bir galeri oluşturacak şekilde çeperlere dayanmışlardır ve galerinin zemin katı yemekhane olarak kullanılmaktadır. Hücre kanatlarının çok uzun, hücrelerin içinin de mağarayı andırır büyüklükte olması tasarımcının bu cezaevini planlarken yeni cezai yaklaşımlar konusundaki deneyimsizliğinin sonucu olarak görülmüştür (Johnston, 2000). 18. yüzyıldaki çözümleri andıran bu bina, lineer hücre bloğunun yeni cezaevi sistemine uyum sağlamakta zorlandığını göstermektedir.

3.4.3 Telefon direği modeli

1914’te Minnesota Eyalet Cezaevi’nin tamamlanması, telefon direği planının Amerika’ya girişinin habercisi olmuştur (Şekil 3.35). Mimarı C.H. Johnson olan hapisane, Auburn ve Sing-Sing hapisanelerindeki uzun hücre bloklarından tamamen kurtulamıyorsa da planı telefon direği modeline bir parça benzerlik gösteriyordu. Ancak Johnson bu planın birçok avantajlı tarafını gözden kaçırmıştı. Hücre blokları çok uzun, sadece hapisanenin bir bölümü merkez koridora bağlı ve bazı ünitelerin gruplaşmasının gerekliliği düşünülmemişti. Yine de bu tasarım gelecekteki telefon direği modellerine temel oluşturması açısından değerliydi.

Şekil 3.35 İlk Amerikan telefon direği modeli, Minnesota Eyalet Hapishanesi.

Stillwater hapishanesi 3.1m x 1.8m x 2.4 m boyutlarındaki iç hücrelerde 1244 tutukluyu barındırmak için tasarlanmıştır. Hücreler güçlendirilmiş beton ile inşa edilmiş, buharla ısıtılan ve her biri kendi tuvalet ve lavabosunu içeren hücrelerdir. Stillwater hapishanesinin yapımı sırasında, Alfred Hopkins New York'ta yeni eyalet hapishanesi için bir şema hazırlamaktaydı. Bu hapishane hiçbir zaman inşa edilmedi ama Hopkins'in telefon direği modeli için ilk denemesiydi. Bu deneme orijinal Fresnes hapishanesinin planını kökten değiştirmenin tehlikelerini göstermekteydi. Hopkins çalışma alanları ve spor salonları ile tamamen hücre evlerinden ayrılmış bir yerine iki ana koridor planlamıştı. Ana hapishane biriminin dışında da bir dizi koğuş planladı. Son plan, gelişigüzel, netlikten ve telefon direği planının avantajlarından uzaktı.

Hopkins Amerika'daki bu tip plana sahip ilk hapishanelerin en iyi örneklerinden bazılarında sorumluydu (Lewisburg, Terre Haute, ve Camp Cooke gibi). Yine de çoğu tasarımda, bu tip planların en iyi özelliklerini ya iki başlı koridoru plana dahil ederek ya da spor alanları ile okuma odalarını bu koridorlara dizerek gözden çıkardı. (Fairweather, 2000) (Şekil 3.36)

Şekil 3.36 Camp Cooke Hapishanesi, Kaliforniya.

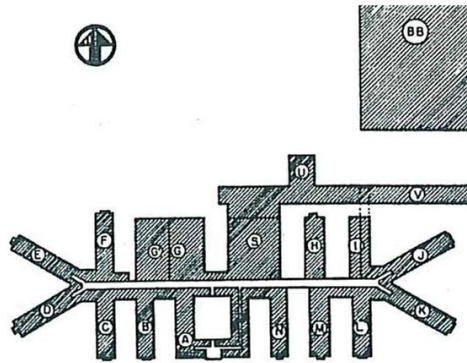
Hopkins tarafından tasarlanan Westchester New York County hapishanesi, tüm binaların tek bir çatı altında toplanması planı ile egzersiz kortlarına yakın dizilen koğuş ve dış hücreler ile değiştirilmiş bir telefon direği modeli formundaydı. 1916'da açılan hapishane, dış hücrelerin tekrar ele alınması açısından dikkate değerdi. Bundan sonra Amerikan hapishane mimarları bu düzenlemeyi kopyalamaya başladılar (Fairweather, 1975).

Hopkins 1932'de Lewisburg'daki Federal İslahevi için, dolaşımı bir ana koridor ile sınırlandırılmıştı ve bu ana koridorun her iki tarafına hücre blokları yapılacaktı. Koridor tüm hücre bloklarının ortasına yerleştirildi ve hükümlü trafiğinin büyük

kısmını kapsadı. Böylece bu sistem, Amerikan telefon direği planlı hapishanelerinin uygun ve etkili kullanımını sağlayan ilk hapishane oldu. Bu hapishane ayrıca tutukluların tamamen sınıflandırılabilmesi için tasarlanan maksimum orta ve minimum güvenli planlardan oluşan ilk hapishane olarak da adlandırılabilir (Fairweather, 2000). Buna ek olarak, orijinal planda tüm gerekli üniteleri hapishane sınırları içerisinde içeren ilk hapishane olarak da düşünülebilir. 228 m uzunluğundaki koridora dizilen 6 birimin kimi iç hücre kimi dış hücre içermekte, geriye kalanlarda da koğuşlar bulunmaktadır.

Lewisburg güvenlik derecelerine göre çeşitlenen ilk hapishaneydi. 20. yüzyılın başlarında, tüm hapishanelerin maksimum güvenliğe ihtiyaç duymadığı yavaş yavaş fark edilmişti. Hopkins bu görüşü çok fazla yaydı ama 1930a kadar çoğu hapishane doğal olarak kale gibi inşa edilmişti.

İndiana Terre Haute Federal İslahevi 1016 kişilik kapasitesi ile 1940'ta açıldı. Plan Lewisburg'dakine çok yakındı (Şekil 3.37). Plandaki ana fark ana koridorun her iki sonunda ışınal kanatların konumlanması idi. Bu, daha sonra hapishanenin nüfusunu artırabilecek eklentileri engelleyebilmek amaçlı yapılmış, yürüme mesafelerini ve çeşitli ünitelerin uzaklığını minimuma indirmeyi amaçlamış akıllı bir çözümdü. İslahevi, Lewisburg'daki hapishanenin birçok açıdan geliştirilmiş haliydi. Ayrıca bu islahevi, dış çeperinde bütün sınır duvarların bulunmadığı ilk yapılaşma olarak gösterilebilir. Bahçe zemini iki çift tel örgü ile çevrilmiş ve üst tarafa dikenli tel konmuştu (Fairweather, 2000).

Şekil 3.37 Terre Haute İslahevi, İndiana.

Çoğu Amerikalının telefon direği planını tercih etme nedenini bulmak zor değildir. Koruma açısından avantajlara sahip ve hapishane içinde kolay ulaşım sağlamaktadır;

daha kısa koridorlar, servis akışı, hücre blokları aydınlık ve ısıtma havalandırma sistemi kolaydır. Yönetim ve denetleme daha basit ve tutuklular için daha iyi imkanlar mümkün olmaktadır. Eski Hopkins tarzı yavaş yavaş yok olsa da telefon direği modeli genel hatlarıyla hala yaşamaktadır.

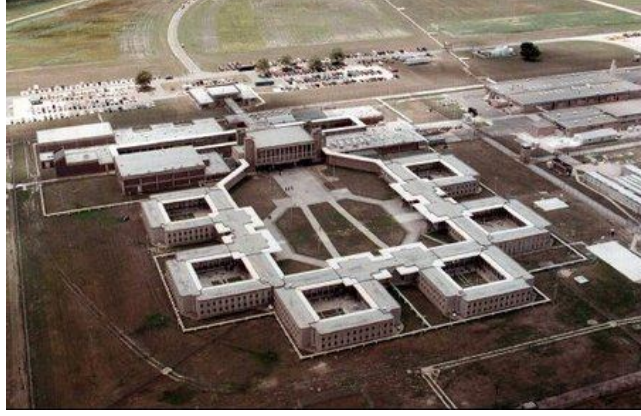
3.4.4 Avlu modeli

Alman ıslahevleri ve Londra Newgate düşünüldüğünde, avlu tipi cezaevleri cezaevi mimarlığı için çok önemli bir yere sahiptir. Danbury, Connecticut, Milano ve Michigandaki cezaevleri, büyük binaların bir boşluğu çevrelemesi ve böylece güvenlik çemberi oluşturmasıyla meydana gelen 20. yüzyıl cezaevlerine örnektir. 1950 sonrasındaki tasarımları kategorilere ayırmak zor olsa da, çoğu bir iç alan bırakacak şekilde bir araya gelen binaların seri olarak dizilmesiyle oluşmuştur. Bu tip cezaevi planları 1950 ve 60 larda özellikle Türkiye ve Portekiz gibi ülkelerde fazlasıyla yaygındı. Çok avlulu cezaevleri diğer bölgelerde daha nadir inşa edildi. Güney Afrikada Rustenburg'da (1968), Fransa Meret'te (1968), California San Luis Obispo'da (1961) (Johnston, 2000).

Greenhaven'daki New York Yüksek Güvenlikli Cezaevi ve Barraksve Attica'daki New York State Cezaevi avlu tipi cezaevlerine en iyi örneklerdir. Hücre binaları bir avlunun etrafında sıralanırlar ve onların arkasında yemek ve çalışma alanları bulunur (Johnston, 2000).

Greenhaven Cezaevi'nde yemek alanı ve hastane gibi birimler, telefon direği prensibindeki planlar gibi bir merkez blokta toplanmaktadır. Tüm cezaevi sürekli bir sınırlı duvarıyla çevrilidir. Fakat bu tip planın bazı hataları da vardır; inşaatı pahalı, koridorlar fazla uzun, hücre evleri birbirinden çok uzaktadır. Greenhaven'da bazı hükümlüler sadece banyoya ya da yemek salonuna ulaşabilmek için yaklaşık 400 m yürümek zorundadırlar. Görevliler bir yerden başka bir yere gidebilmek için koridor içinde bisiklet kullanmaktadırlar.

New Jersey'deki Leesburg'da ise avlu tipi cezaevlerinin daha iyi planlanmış ve modern şekli görülmektedir. Burada altı adet iki katlı binalar seri olarak dizilmişler ve her biri kendi küçük avlusunu oluşturmuştur. Tüm bu küçük kümeli binalar, büyük merkez bir avlunun etrafında toplanmışlardır. (Şekil 3.38)

Şekil 3.38 New Jersey Leesburg Cezaevi (Url-7).

3.4.5 Panoptik model

Pittsburgh 'da ilk batı ıslahevinin inşasından sonra (1820-1826) Amerika'da panoptikon prensibine bağlı sadece 1 hapisane kuruldu. Joliet yakınlarında Satateville'deki Illinois ıslahevi C. Harrick Hammond tarafından tasarlandı ve 1919da açıldı. Bu hapisane orijinalinde 8 dairesel hücre evinin bir merkez kubbe etrafında gruplaşması prensibine dayanıyordu. Ama daha sonra sadece dört tanesi inşa edildi ve vazgeçildi. (Şekil 3.39)

Panoptikon hapisaneleri, başarılı hapisaneler değildi. Sınıflandırma ve düzenleme için uygun değiller: gürültülü ve karanlıktır. Belki de bu son deneyim, cezaevi mimarlarını Bentham'ın fikrinin kullanışsız olduğuna ikna etmek için gerekliydi. Stateville, cezaevi mimarları arasında panoptikonun yararlı bir rol oynadığı konusundaki görüşlere son cevap olmuştur.

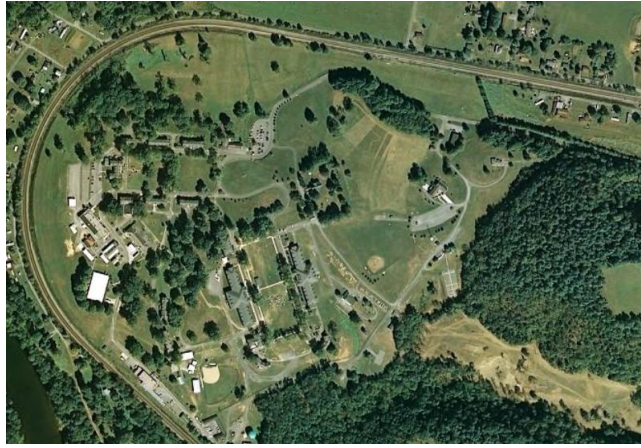

Şekil 3.39 Illinois Islahevi (Url-8).

3.4.6 Kampüs modeli

Bu model genellikle gençler için ıslahevleri ve bazı çalışma kamplarında kullanılır. Klübeler ya da koğuş tipi bloklar vardır ve aralarında belli bir mesafe ile dizilmişlerdir.

Her bir ünite, dışarıda merkez çalışma alanları, okullar hatta yemek salonları olmasına rağmen kendi içine kapalı birimlerdir. Bu tip bir plan yüksek güvenli hapisaneler için de iyi bir çözüm olabilir. Nitekim 1940 yılında kadın ıslahevi olarak tasarlanan Dallas'taki Seagoville, 417 erkek mahkum yerleştirilerek kullanıma açılmıştır. (Şekil 3.40)

Şekil 3.40 Seagoville Cezaevi kampüs yerleşimi (Url-9).

3.4.7 Gökdelen modeli

Gökdelen hapisaneleri için ilk basılan örnek, öneri olarak Hastings H. Hart tarafından hükümlü olmayan tutuklular için 'Plans and Illustrations of Prisons and Reformatories' (1922) adlı kitabında, ortaya atılmıştır.

Gökdelen tipi cezaevleri genellikle henüz hüküm giymemiş tutuklular ya da hafif suçla hüküm giymiş mahkumlar için tercih edilmektedir. BU tip genellikle kent merkezinde cezaevi ihtiyacını karşılamak üzere yapılmıştır. Yeni Zellanda Auckland Cezaevi bu tipin güncel örneklerindendir.(Şekil 3.41)

Şekil 3.41 Yeni Zellanda Auckland Cezaevi (Url-10).

Şekil 3.42 Cezaevlerinin tarihsel gelişimine ait görsel özet.

4. MİMARİ BİR ÜRÜN OLARAK CEZAEVİ

İlk bölümde detaylı olarak anlatıldığı üzere, modern ceza hukuku uyarınca kendine has mimari çözümler gerektiren hürriyeti bağlayıcı cezalar dışında, güvenlik önlemleri ve adli para cezaları ile toplumun suç karşısındaki savunması sağlanmaya çalışılmaktadır. Hürriyeti bağlayıcı cezalar, devletlerin sırtına ciddi yük bindirmesi ve iyileştirme konusunda hala yeteri kadar yol alınamaması sebebiyle en az tercih edilen ceza infazıdır. Ancak var olan tutuklu ve hükümlü sayıları ile küresel toplum huzursuzluğu göz önünde bulundurulursa uzun bir süre daha hürriyeti bağlayıcı cezalar ve mimari gerekleri üzerinde çalışılacağı bir gerçektir.

18. yüzyıldan bu yana hapsedileni iyileştirme ve topluma kazandırma adına birçok iyi niyetli adım atılmıştır. Başta çalışma ve dini eğitim, sonrasında psikolog, psikiyatri ve sosyoloji uzmanlarının çalışmaları, arzu edilen topluma kazandırma işlevinde çok büyük adım atamamıştır. Hürriyeti bağlayıcı ceza toplumdan uzaklaştırılmayı gerektirir, topluma tam anlamıyla kazandırılma ise toplum bağlamından koparılmış bireylere uygulanan yapay rehabilitasyonlarla mümkün değildir. Bu ceza türünün tanımı ile amacı, bu noktada çelişmektedir.

Modern infaz hukukunda infazın amaçlarından birinin de bireye toplum normlarına uygun davranış yapısını tekrar kazandırmak olduğuna değinilmişti. Mantık kurallarına göre ise toplumsal dinamiklerden ve fiziksel çevreden bu kadar kopuk, kendi içine dönük suni bir ortamda topluma uygun davranış kazandırma çabası biraz yanılsama olarak görünmektedir. Ancak günümüze dek tehlikeli bireyi, toplumu korumak adına içeride tutmaktan daha yaratıcı bir çözüm bulunamamıştır. Bu bağlamda yapılabilecekler sınırlı da olsa ileriye yönelik bir adım her zaman için mevcut görünümün tekrarından daha yapıcı olacaktır. Mahkumun bireysel ve toplumsal kimliğinde oluşacak hasar, suçun tekrarını kaçınılmaz kılmaktadır. Gereksiz boyun eğdirme ile kişiliği zedelenen mahkumun ileride yeniden kişilik bozuklukları göstermesi çok beklenen bir sonuçtur. Bir diğer konu da toplumu oluşturan öğelerden tamamen izole edilmiş ve her türlü donanımı ile kendi içinde

çalışan bir mekanizmada uzun süre hapsedilmiş kişinin dışarı çıktığında toplumsal davranış bozuklukları göstermesinin olağan oluşudur.

Toplumunu korumak adına verilen hürriyeti bağlayıcı ceza, doğası gereği toplumun diğer birimleriyle serbest bir iletişime kapalı olsa da kontrol altında yapılacak bir takım etkileşimlerin altyapısını oluşturmak tüm diğer disiplinler gibi mimarların da kafa yorması gereken bir konudur. İnfaz kurumu mimarlığının bir takım şemaların kopyalanmasından, araziye ve istenen kapasiteye uygun hale getirilmesinden öte, yeniden düşünülmesi ve yaratıcı çözümler getirilmesi gereken bir uzmanlık haline gelmesi gerekmektedir.

Geçtiğimiz yüzyıllarda infaz kurumlarının mimarisi çok net bir amaç için oluşturulmuştu; suçun kefaretinin ödetmek için hürriyeti bağlamak. Bugün ise hapisane mimarının amaçları birçok girdiyi barındırır (Gennaro/Lenci, 1975). Öncelikle yaşam üniteleri, atölyeler, sağlık birimleri, spor alanları, eğitim ve kültür birimleri ile cezaevi mimarisi birçok servisin bir arada çalışması haline dönüşmüştür. Bu kadar çok servisin bir arada etkin kullanılabilmesi ise sürekli gözlemin zorlaşmasına yol açmıştır. Mimar bu konuda yine yaratıcı mekan akışları üreterek güvenlik tedbirlerini minimuma indirebilmelidir. Bu doğrultuda oluşturulacak sağlıklı çözüm, baskıcı bir gözlemin yerini stressiz ve güvenli bir ortama bırakabilir. Ayrıca, mahkumların tehlikeli davranışlara eğilimi doğrultusunda kategorize edilerek yaşam alanlarının belirlenmesi, davranış bozukluğu minimum düzeyde olan mahkumlarla toplum için fazlasıyla tehlike arz eden mahkumların aynı katılığa muameleye maruz kalmaması da yine cezaevi mimarlarının ele alması gereken bir diğer konudur. Bu durumda farklı güvenlik derecelerine göre farklı günlük yaşam şemaları düşünülerek yapılacak tasarımlar iyileştirmeye bir adım daha yaklaşmayı sağlayabilecektir.

Mimarın kendisinden istenen yaşam düzenini gerçekleştirdiği, cezaevi toplum arasındaki etkileşimin derecesini belirleyecek merci olmadığı bir gerçektir. Ancak mimarın ileri görüşlü adımlar atması ve olası infaz iyileştirmelerine dair fikri olması gerekir. Binalar kendilerini oluşturan fikirlerden uzun yaşarlar. (Fairweather, 1975) Bu nedenle mimarın bir adım ötesini düşünerek esnek çözümler üretmesi gibi bir sorumluluğu vardır. Sosyal bilimler hızla kendini yenilerken fiziksel çevrenin de, hele ki binalar konusunda bütçe ayrılması en zor kurumların çok iyi düşünülerek tasarlanması mimarların sorumluluğudur.

Cezaevi mimarlığı, mimarlığın temel karakterleri tartışılarak irdelenmelidir. Kullanım amacı dolayısıyla her ne kadar bazı mimari tasarım öğelerini soyutlamak gerekse de, mimarlığın bütünsel anlamından yola çıkmak faydalı olacaktır. Mimarlığın temel öğelerinin başında, her biri belirli bir amaca yanıt vermek için tasarlanmış fiziksel gereçler vasıtasıyla mekanın düzenlenmesi, yani işlevsellik gelir. İşlevselliği de geniş bir açıdan ele almak gerekir. Bir yanda ihtiyaçları karşılamak üzere faydacı yaklaşımı (utilitas), diğer yanda da estetik ihtiyaçları karşılamaya yönelik (venustas) işlevsellik yer alır. (Guiseppe, Lenco, 1975)

İnsanoğlu en başından beri bir yandan kendisini dış etkenlerden koruyacak yapıları üretirken bir yandan da bireysel veya biriktirilmiş bir mimari dil kodlamaktaydı. Oluşan mimari ilk örneğin çoğaltılmaya, çeşitlendirilmeye, zaman içinde ihtiyacın artmasına, kompleksleşmesine ve farklılaşmasına uyum sağlayarak evrim geçirmeye yatkın olması, onu uzun bir süreç sonunda başarılı hale getiriyordu. Ancak mimaride gerek kavramsal gerekse teknolojik anlamda ciddi noktalara gelinmiş bir çağda cezaevleri konusundaki basiretsizlik, daha doğrusu çekimser adımların nedenini Guiseppe çok temel bir toplum tutumu ile açıklamıştır. Suçluya karşı toplumsal tutum, mantıklı ve duygusal olarak iki kutupta çelişip durmaktadır. Mantıklı yan; rehabilitasyonun pozitif etkileşimle başarılı olacağına onay verirken, duygusal yan; topluma karşı kabahatli bireyler için yapılacak en küçük iyileştirmeye tahammül edememektedir.

Atılan adımlar her ne kadar yavaş ve çekimser de olsa son yüzyılda yapılan bazı çalışmalar umut vericidir. Önceki yüzyıllardaki istif ve çalıştırma zihniyetinin ardından yapıcı bazı adımlar atılmıştır. Örneğin her biri kendi idari özelliğine ve güvenlik derecelerine sahip alt ünitelerin kullanılması bu yüzyılda atılmış bir adımdır. Daha öncesinde hatırlanacağı üzere bütünsel bir idari sistem ve merkezi kontrol en önemli kıstas olmuştu. Şimdi ise cezaevlerindeki alt üniteler ve birimlerin kısmen özerk idare biçimleri farklı derecelerde etkileşimle mahkumun sosyal kimliğini unutmamasına biraz yardımcı olabilir. Ayrıca bir çok fonksiyonun bir arada oluşu iç mekanda daha sivil bir etki yaracaktır. Bir diğer iyimser adım cezaevi binalarının sivil binalara benzemeye başlamasıdır. Kimileri içeride bir şeyin değişmediğini, ambalajla değiştirmeye çabaladıklarını savunarak bu tarz bir değişimin anlamı olmadığını ifade etse de, cezai dışavurum çabasının kendini kentsel dokuya uyuma bırakması olumlu sayılabilecek bir gelişmedir.

Son yüzyılda cezaevi mimarisini şekillendiren çalışmalar genelde uluslararası adımların atılmasıyla gerçekçi bir hal almıştır. İlk uluslararası çalışma 1929'da yapılan ve 1934'te BM tarafından imzalanan Uluslararası Ceza ve İnfaz Komitesi Raporu olmuştur. 55 maddelik bu raporun 6 maddesi (14-19) cezaevlerinin yapısal karakteri ile ilgili asgari standartlar üzerine olmuştur. Bu maddeler sağlık, hijyen, havalandırma, gün ışığı ve kişi başına düşecek metrekare gibi konulara tek tek açıklık getirmiştir. 1955 ve 1961 yıllarında yayınlanan cezaevlerinde asgari standart raporlarında da yine bina tipleri, büyüklükleri ve yerleşke yerleri, çalışma, eğitim, grup çalışmaları, rehabilitasyon ve boş zaman aktivitelerinin ele alınarak bazı standartların sağlanması büyük gelişme olarak görülebilir. (Guiseppe, Lenco, 1975)

BM kararlarına göre 100 ila 300 kişilik cezaevleri önerilmiş, her ne kadar memur ve yapım ekonomisi daha çok nüfuslu cezaevlerine yöneltse de bunlarda alt birimler oluşturulmasını öngörülmüştür. Cezaevi konumlarının kent merkezlerine yakın olması hem çalışanların sosyal yaşantılarının devam etmesi hem de ziyaretlerin teşvik edilerek hükümlülerin aile bağlarının korunması adına olumlu bulunmuştur. Ayrıca mahkumların üretecekleri işlerin çeşitliliği de bu yolla arttırılabilecektir. Tutukevlerinin mahkemelere yakın konuşlanması da yargının işleyişini kolaylaştırmak adına önemli bulunmuştur. Tek kişilik hücreler gece için önerilirken, çalışma eğitim ve kültür aktivitelerinin gündüz toplu halde yapılması gerektiği vurgulanmıştır.

Cezaevlerinin karmaşık sistemi düşünülünce infaz kurumlarının bünyelerinde mimarların bulundurulması ve yeni cezaevleri tasarımında bu mimarların müellif mimarlara sistem konusunda asistanlık etmeleri önerilmiştir. Mevcut problemlerin mimari çözümlerle aşılması için problemleri yakından takip eden mimarların tespitlerinin konuya ışık tutacağı vurgulanmıştır.

Uluslararası raporların da ışık tuttuğu üzere cezaevi mimarisi uzmanlık gerektiren bir alandır. Mevcut ilk örneklerin çoğaltılması geçen yüzyılların tekrarından öteye gitmeyecektir. Gerekli olan mimarlar ve sosyal bilimciler tarafından üretilecek toplumla uyuma yönelik bir sistemdir. İçeridekini ve dışarıdakini korumaya yönelik çizilmiş sınırların her iki tarafın faydası için nereelerde yumuşatılacağı, mimarın öngörülü tasarımları önümüzdeki yüzyıllarda büyük ihtiyaç teşkil edecektir.

4.1 Cezaevi Tasarımına Yön Veren Yaklaşımların Değerlendirilmesi

18. yüzyıldan itibaren ölüm cezalarının büyük ölçüde kaldırılması bir yandan çok tehlikeli suçluların uzun sürelerle kapatılmasını gerektiriyor, bir yandan da toplumun dönemdeki anlayışı çerçevesinde ölümden kurtulan bu tehlikeli suçluların sivil hayatına son verilmesiyle ne kadar cezalandırılabilceğini sorguluyordu. Dönemin yazarları cezaevlerine gereken ehemmiyetin verilmesi üzerinde duruyordu, hapis hayatı oldukça çileli, tefekkür, soyutlanmışlık ve en aza indirgenmiş irade ile yaşanmalıydı. Bu dönemde birçok mimar daha çok yazı ve öneri semalarla çalışmış, birçok öneri ise hiçbir zaman hayat bulamamıştır.

Fransız filozof M. Foucault, 18. yüzyıldan beri değişen güç ilişkilerini incelerken beden cezalendırılmasından aklın ve ruhun kontrol altına alınmasına geçişi anlatır ve panoptikon manifestosundan bahseder. (Foucault, 1992) Merkezde yer alan gözlem kulesinin etrafında sıralanmış mahkum odaları, minimum çalışanla maksimum gözlem ilkesindedir. Gözlemci mahkumların silüetlerini sürekli görürken, mahkumlar gözlemciyi göremedikleri için sürekli gözlemlenmenin bilince yerleşmesi, gücün işlevselliği olur. Foucault, Bentham'ın bu kurgusunu gücün iktidarını sağlamlaştırmak olarak tanımlıyor. Bentham'a göre bu fikir; okul, hastane, fabrika gibi başka kurumlara da uygulanabilir. Hatta aslında Bentham bu fikri yürürlüğe koymaya çalışırken bir fabrika-cezaevi düşünmüştür. (Bentham, 2008) Yirmi bir mektuptan oluşan panoptikon tasarısına ileride detaylı bir şekilde değinilecektir. Bentham'ın tasarladığı cezaevi hiçbir zaman inşa edilmemiş olsa da, sonraki cezaevi tasarımlarını etkilemiştir.

Jeremy Bentham'ın öneri cezaevi yapısı biraz da olsa Philadelphia Cezaevini türetmiştir diyebiliriz. Bentham'ın dahice fikrinin temeli olan izlenme, burada parçaların bir araya getirilmesinde kullanılmış ve benzer bir sürekli gözlem olanağı vermektedir.

18. yüzyıl sonrasında günümüze dek cezaevlerinde yaşamın temelini insanın temel hakları büyük derecede etkilemiştir. Mimarının de yasalar ile doğru orantıda bakış açısının değiştiğini, yapıların farklılaştığını söyleyebiliriz. Ancak yine de hala ilk prototiplerin türevlerinin uygulanmakta olduğu gerçeğini de yadsıyamayız. Yine de sivil mimari ve yapı tekniklerinin gelişmesi ile genel hijyen ve sağlık gibi teknik konularda dışarıdaki gelişim içeride de devam etmektedir. Neden ceza mimarisinin

yasalarla doğru orantıda insanileşmediğine gelirse, bu toplumun akılcı ve duygusal olarak farklı tepkiler vermesine bağlanabilir. Bir yandan suçlu da olsa, şartlar çerçevesinde maksimum insani muameleyi görmesi, insani istek ve ihtiyaçlarının karşılanması gerektiği öngörülürken, diğer yandan toplumdan mümkün olduğunca uzak tutulması gereken bireyler olarak algılanırlar. Aydınlanmış idrak ve destek gerekliliği, intikam ve dışlama duygularıyla çatışmaktadır. Bu çatışma yeni cezaevi planları ortaya konulurken yapılan araştırmalarda kendini göstermektedir. Karar mercileri anketlerin yapıldığı halka rağmen akılcı düşünmektedir ancak yine de ceza mimarlığı bir gözü geçmişte, yani iki ileri bir geri ilerlemektedir.

Karar mercileri, teoristler ve politikacıların oy birliği ile kabul ettikleri yapılaşmayı kökten değiştirmeye cesaret eden birkaç münferit cezaevi tasarımı olsa da, genel daha çok eski tiplerin yeniden yorumlanması üzerinedir. Cezaevi mimarlığı, mimarın adalet ve insan hakları konusunda sorumlu olduğu bir konudur. Mimar bu noktada konunun diğer profesyonelleri ile ciddi iletişim halinde olmalı ve gelecek idari değişikliklere açık, esnek çözümler üretmelidir. Günümüzde sivil toplum örgütlerinin, hukukçuların ve toplumun birçok merciinin gündeminde yer alan, ölüm oruçlarına varan eylemlerle insani olmayan şartların eleştirildiği cezaevleri konusunda mimarlar da üzerlerine düşen sorumluluğu almalı ve doğru çözümler için insan hakları adına tartışmalarda yerlerini almalıdırlar.

4.1.1 Estetik kaygı ve cezai dışavurum

Antik dönemlerden bu yana güzelliğin faydasına inanılır. Her nesil güzelliğe farklı açılardan baksa hatta farklı tanımlamalar getirirse de oran orantı, ahenk, özgünlük, ifade netliği, durumla, yerle kurulan ilişki ve ayrıntılardaki kalite konularında genel bir estetik anlaşma söz konusudur. Estetik konusunda cezai mimarlıkta en büyük sorunsal, test etmedeki yetersizliktir. Hapishane konusunda kısa süreli deneyim, araştırmalar olsa da uzun süreli deneyimin verilerini elde etmek mimar için çok zordur. Her gün gelip geçtiğimiz kamusal mekanlar ya da istediğimiz gibi müdahale edebildiğimiz kişiselleştirebildiğimiz özel mekanlar kişiliğimizi, düşünce yapımızı, tavır ve davranışlarımızı, alışkanlıklarımızı etkiler. Bunun tam tersi de söz konusudur, mekanlar da kişiler ve toplumla etkileşimde buldukça değişir, evrimleşir, çeşitlenir. Peki ya hapishaneler bu konuda ayrı bir yere sahip midir? Kapatılmış, kısıtlanmış, hudutları net bir şekilde çizilmiş, hiçbir şekilde etkileşimin

söz konusu olmadığı bu çeşit bir bina, bireyleri herhangi başka özel ya da kamusal mekandan çok daha fazla etkiler mi?

Bu konuda benzer bir yapılaşmayı ele almak yol gösterici olabilir. Ortaçağ manastırları, her türlü kişisel ya da dikkat dağıtıcı maddeden arınmış, temel fiziki ihtiyaçlar dışında hiçbir dünyevi bağlantısı olmayan, sınırları belirli, farklı da olsa kapatma kavramının olduğu, bu yolla da kişilerin ruhani taraflarını geliştirmelerinin amaçlandığı yerlerdir. Yalın bir hücre ve en aza indirgenmiş teçhizat ile meditasyona teşvik sağlanırken bir diğer yandan daha büyük, çok katılımcılı, dini anlamı olan eşyalarla, dini temsili dekor ve müzik ile ifadesi zenginleştirilmiş toplu ayinlerin yer aldığı mekansal düzenlemeler de vardır. İşte bu yalnızlaştırılmış sade hücreden görkemli ayinlerin yer aldığı toplanma mekanına geçiş, yani bireyselden kolektife olan yolculuk arasındaki ilişki en iyi mimarlar ve ustalar tarafından ciddi bir mimari çalışma gerektirmiştir. Şimdi bunun tam tersini düşünelim, böylesine olağanüstü ve ihtişamlı bir amaç yerine tamamen cismani bir amaç, sadeliğinin dışlanmışlık ve kaybı simgelediği hücre, angarya işçilikten başka bir amacı olmayan toplanma mekanları, utancın, güvensizliğin lekesi olarak görülen, bir de insanların birbirleriyle ve kendileriyle olan çirkin ilişkileri ile dolu bir mekanın kişide yaratacağı muhtemel etkiyi tahmin etmek güç değildir.

Platonun ‘Şölen’ (Symposium) adlı kitabında kusurlu ve biçimsizin ilahiyatla ilişki kuramazken güzelliğin ilahi olanla her zaman ahenk içinde olduğunu görüyoruz. (Platon, 2006) Buradan yola çıkarak hapishanelerimizi yenilemek, güzelleştirmek istesek toplumda bunun nasıl yankı bulacağını tahmin etmek hiç de zor olmasa gerek. Vatandaşlar ceplerinden çıkan verginin hapishanelere harcanmasına hali hazırda tahammül edemezken bir de estetik kaygı duyulması toplum tarafından kabul görmesi zor bir eğilimdir. Peki, suç ve karşılığındaki baskı bizi cezai bir estetiğe götürebilir mi? Çirkinlik ve bayağılık cezanın bir parçası haline gelmeli midir? Tatsız yemekler, vasıfsız ağır işler, havasız ışısız hücreler, sıhhi yetersizliklerin genel geçer olduğuna bakılırsa aslında çoğunlukla içerideki yaşam şartlarının da cezaya dahil olduğunu görürüz. Ancak son zamanlarda bütün bu koşulları değiştirmek için çalışmalar başlamıştır. Nedeni basittir. En gaddar hapishaneler bile suç oranını azaltmamıştır. İçerideki ortamın caydırıcı olduğu düşünülse de suç işleyenler, içinde buldukları koşullar ya da ruhsal durumları, ahlaki bozuklukları nedeniyle suça dahil olurlar. Hapishanenin fiziksel koşullarının ise caydırıcılık konusunda bir etkisi

olduğunu düşünmek doğru olmaz. Sosyoloji ve insan-toplum psikolojisi konularında gelinen nokta artık hapishanelerin suçluların yeniden vatandaşlık haklarını elde edecekleri zamana kadar sağaltım ve eğitim görerek hapsidir. (McConville, 2000)

4.1.2 Fonksiyonel Yaklaşım

Verimlilik, ekonomi, güvenlik; hapishane yaşantısında tekdüzeliği dikte etmektedir. Çoğalan mahkum sayısı ve idari bir değişikliğin her zaman riskli olması; yeme, uyuma, egzersiz, çalışma, görüş gibi aktivitelerin makine benzeri bir araya gelişini kaçınılmaz kılar.

Öncelikle çok net fonksiyonel gereksinimleri ortaya koymak doğru olur. Güvenlik; mahkumu diğer mahkumlardan, kendinden, memurlardan ve dışarıdan gelebilecek saldırılardan ve kazalardan korumak, memurları ve diğer vatandaşları da oluşabilecek ayaklanmalardan korumak anlamına gelir. Ayrıca mahkumların memurlarla ya da ziyaretçilerle oluşabilecek yanlış iletişim ve madde transferinin de engellenmesi gerekir. Bugüne kadar olan şemalar güvenlik kıstaslarını çoğunlukla karşılarsa da çözülmesi güç güvenlik sorunları her zaman mevcuttur.

Yapılan bilimsel araştırmalar, yönetsel değişikliklerle uyum sağlayabilecek esnek planlı binalar yapılması, fonksiyon şemasına yeni bir bakış olarak görülebilir. Esnek plan, ceza mekanlarının hukuksal değişikliklere uyum sağlama hızını artıracaktır. Binalar onları oluşturan fikirlerden daha uzun yaşarlar demiştik. Bu nedenle değişime, dönüşüme, eklentileşmeye açık şemalar yeni idare sisteminin uygulanmasını çok daha hızlı ve ekonomik hale getirecektir.

4.1.3 Ekonomik – Politik yaklaşım

Yoğun emek ve yatırımın olduğu bütün sektörlerde son iki yüzyıldır maliyet tasarrufu yaklaşımı ön plandadır. Yüksek maliyetli bir ceza türü olan hürriyeti bağlayıcı ceza da devletin ve dolayısıyla vergi ödeyen vatandaşların sırtında büyük bir yükür.

Cezaevlerinde mahkumların barındırılması, yiyecek, sağlık, eğitim, aktivite ve rehabilitasyon hizmetleri, mahkumların ve toplumun güvenliği için gözetim hizmeti ve bütün bunları koordine eden kamu kuruluşlarının giderleri hürriyeti bağlayıcı cezaların maliyetinin algılanmasına yetmektedir. Tarihte cezaevlerinde maliyeti azaltmak adına farklı yaklaşımlar olduğunu görmüştük. Örneğin sanayileşmenin

yaygınlaşmasıyla iş gücüne olan ihtiyaç doğrultusunda cezaevlerinde mahkumların iş gücünden yararlanması, hatta hürriyeti bağlayıcı cezaların tercih edilir olması iktisadi gereklerin cezaevi sistemlerine etkisine önemli bir örnektir. Amerika’da Protestan Philedelphia eyaleti kurucularının ürettiği tecrit ve tanrı ile hesaplaşma anlamına gelen Pennsylvania sistemi çok fazla ilgi görmemiştir. Çünkü hemen ardından gelen alternatif Auburn sistemi çok daha ekonomik bir sistem olmuştur. Yaklaşık 1x2 m boyutlarındaki odalar ve gündüz mahkumların çalıştırılıyor olması, yani sistemin ekonomik üstünlüğü Pennsylvania sistemini çökertmiştir denilebilir.

Devletlerin son dönemlerde mahkumlar konusunda ekonomik anlamda çok ciddi çalışmalar yaptığını söyleyebiliriz. Genel prensip olarak bir mahkum en fakir özgür vatandaşın refah düzeyini aşmayacak en insani şekilde tutulmalıdır. Cezaevlerinin mikro ekonomisi ülkenin makro ekonomisinin bir yansıması olmalıdır görüşü hakimdir. Ancak Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde en fakir vatandaşın açlık sınırında olduğu düşünülürse bu prensip çok da insani olmamaktadır.

Özgür vatandaş açlık sınırında iken cezaevlerinde rehabilitasyon, iyileştirme, toplumla etkileşim, mahkum psikolojileri konularında iyileştirmelere gidilmesi kolay görünmemektedir. Genel toplum refahı için uzun vadede düşünülecek olursa, topluma kazandırma en önemli amaç olmalıdır. Bunun için de hem ekonomik hem de bilimsel açıdan yatırım yapmaya devam etmek gerekir. Çünkü tahliye olan mahkumların üçte ikisi yeniden cezaevlerine dönmektedirler. Örneğin Türkiye’de 2000 yılında çıkan genel af ile 70 bin civarındaki mahkum nüfusu 40 bin kişinin şartlı tahliyesiyle 30 bine düşmüş ancak üç yıl içinde yeniden aynı sayıya ulaşmıştır. Cezaevlerinde mahkumun rehabilitasyonu yoluyla gelecekteki suçları önleme çok uzun vadede bir ekonomik çözüm olduğu için gelişmekte olan ülkelerde çok fazla yatırım yapılamayan bir konudur.

İleride detaylı olarak bahsedilecek olan doğrudan gözetim metodu küçük üniteler haline getirilmiş hücre ve yaşam alanlarında (30–40 kişilik) güvenlik görevlileri ile doğrudan iletişim ve bir arada yaşamaya dayanır. Bu Amerika ve Avrupa ülkelerinde yaygınlaştırılmaya çalışılan, olumlu davranışları tetikleyen, olumsuz gidişatların birebir gözlemcisi olup önlem alınmasını sağlayan, bilim insanlarının araştırmalarıyla rehabilitasyon konusundaki başarısı kanıtlanmış olan bir sistemdir. Bu sistem uzun vadede mahkumların cezaevine geri dönüşünü önemli oranda azaltarak iyi bir iktisadi metot olsa da, genel anlamda küçük üniteler, her birinde ayrı

güvenlik ekipleri, ayrı servis mekanları, rekreasyon alanları düşünülürse maddi açıdan büyük bir yük teşkil etmektedir. Bu nedenle hızlı ve ekonomik çözümler üretmek durumunda kalan ülkelerde genel eğilim yoğun nüfuslu ve teknolojik donanımlı cezaevleri olmaktadır. Doğrudan gözetim biçiminde otuz mahkum üç güvenlik görevlisi ile denetlenirken bin ve üzeri nüfuslu ileri teknoloji bir cezaevinde yalnızca iki güvenlik görevlisinin kamera denetlemesi ile nöbet tutabildiğini görüyoruz. Birçok konuda kısa vadeli kar sağlanmasını sağlayan dev cezaevleri, cezaevi konusuna ekonomik yaklaşımın bir ürünüdür diyebiliriz.

Ekonomik yaklaşımın bir diğer ana maddesi de cezaevlerinin özelleştirilmesi konusudur. Devletlerin kamu maliyetini düşürmek amacı ile başvurduğu yöntemlerden biri özelleştirme dir. Liberal ekonomi, minimal devlet kavramını getirmiştir. Liberallere göre devler birçok hizmet kolundan çekilmeli ve asli görevleri üzerine yoğunlaşmalıdır. Çünkü kar motivasyonu ve rekabet ile özel kurumların daha hızlı ve daha kaliteli hizmet verebileceği öne sürülüyordu. Cezaevlerinin özelleştirilmesiyle de devlet yalnızca denetleyerek asli görevi olan adaleti sağlama işini yapacaktır. Bunun karşılığında inşaat, barındırma, yemek, eğitim, sağlık gibi hizmetler vadeli sözleşmeler halinde özel kurumlara verilebilecektir. Bu sistemin ekonomik anlamda kamu maliyetine kar sağlarken, bu durumun kar sektörüne dönüşmesi de adalet konusunda bazı sorunlar ortaya çıkarmaktadır. Örneğin Amerika'da özel kurumların işlettiği cezaevleri o kadar ciddi kar etmektedir ki, daha fazla mahkum için politikacılarla kulisler yapılarak yasa değişikliklerinin yönlendirilmeye çalışılması ortaya çıkmıştır. Ayrıca cezaevindeki olumsuz davranışlarla cezaların süresinin uzatılması da yine özel kurumun elinde olduğundan, mahkumlara fazladan ceza verilerek devletten alınacak fazla karın hesapları yapılmaktadır.

Cezaevlerinde özelleştirmenin olumlu yönleri olduğunu da belirtmek gerekir. Örneğin devlet hizmet yerine tetkike yönelteceği gücü ile kaliteyi daha rahat kontrol edebilecektir. Özel sektörün hızlı hizmeti yeni projelerin üretilmesi ve denenmesi adına da yardımcı olabilecek bir sistemdir. Bu durumda devlet cezaevleri konusunda istedikleri ortaya koyacak ve ekonomisini planlayan özel kurum olacaktır. Ayrıca belirli vadelerle özel kuruma devredilen hizmetlerin vade dolduğunda devam edebilmesi için o süreçte özel kurum istenen hizmeti iyi bir şekilde yerine getirmelidir. Aksi takdirde yapılan yatırım yalnızca kısa süre kar getirmiş olur.

Türkiye’de cezaevlerinde özelleştirme gündemdedir ancak henüz böyle bir örnek yoktur. Türkiye’de cezaevi nüfusu 117 bin civarındadır. Cezaevi hizmetleri bir mahkum için günlük 24 TL olarak açıklanmıştır. Bunun 4 TL’si mahkumdan, ailesinden ya da gelecekte alınmak üzere temin edilmektedir. Kalan kısmı ise bir mahkum için bir aylık asgari ücrete yakın bir harcama anlamına gelir. Devletin hizmet üretmeyen bir vatandaşa her ay asgari ücret vermesi işsizlik ve ekonomik sıkıntıların yüksek oranda yaşandığı bir ülkede ciddi bir sorundur. Bu nedenle Türkiye’de de giderleri düşürmek adına kısa vadeli çözümler düşünülerek yoğun nüfuslu ileri teknoloji cezaevleri ön plana çıkmaktadır. Böylelikle hem güvenlik görevlileri daha az olacak, hem 10 cezaevi idaresi yerine 1 cezaevi idaresi olacak, hem de ortak yemekhane, sağlık birimleri, rekreasyon alanları ve eğitim programları ile kar sağlanmaktadır. Ayrıca tek proje tek inşaat süreci ve benzer üretim ile bina maliyeti ve birçok hizmeti içinde bulundurduğundan kent dışında yapılarak arsa maliyetini de büyük ölçüde etkilemektedir.

Cezaevlerinin nüfusu on milyona yaklaşan dünyada ekonomi, çok önemli etkileri olan bir faktördür. Suç oranları çeşitlenerek artmakta ve devletler cezalar karşısında yumuşamaktan çekinmektedir. Böylece her geçen gün cezaevi nüfusları artmaktadır. İzlenecek yöntemler ise devletlerin ekonomisine, yani kısa vadeli çözüm arayışlarına veya uzun vadede çözümler için çalışmalarına bağlı olarak değişmektedir. Bu da her devlette belli ekonomik süreçlerde belli şemaların talep görmesine etkindir.

4.1.4 Psikolojik - Sosyolojik yaklaşım

Cezaevlerinde davranış ve mimari tasarımın etkisini ölçmek çok kolay olmamaktadır. Mimari tasarımın yanı sıra mahkum ve güvenlik görevlilerinin biriktirilmiş bilgileri, psikolojik ve sosyal altyapıları ve mevcut idari sistem de davranışlara etkide bulunur. Mimari tasarım, yani cezaevini oluşturan fiziksel çevre elemanları davranışları etkileyen değişkenlerden yalnızca biridir ve bu etkenleri birbirinden ayrı tutarak incelemek zordur.

Son otuz yılda cezaevlerindeki en önemli tasarım değişikliği lineer ya da işinsal, dolaylı gözetimin kolaylığını esas alan tasarımlar yerine doğrudan gözetimi temel alan ünite sistemine geçiştir. Doğrudan gözetim sıkı bir mahkum-güvenlik görevlisi ilişkisini esas alan bir sistemdir. Mahkumları da güvenlik görevlilerini de alışılmış kalıbın dışında bir ilişkiye yönlendiren sistem biraz kafa karıştırıcı ve tarafların

kutuplaşmasını törpüleyen bir sistemdir. Öncesinde güvenlik görevlileri ve mahkumlar sınırları çizilmiş tanımları net bir şekilde yaşarken doğrudan gözetim sınırları belli derecede ortadan kaldırarak birlikte yaşama esasını getirmiştir. Bir İngiliz cezaevinde doğrudan gözetim ünitelerinden birine yerleştirilen bir mahkum tekrar eski sistem işinsal cezaevine gönderilmek istemiştir. (Fairweather, 2000) Bunun nedeni eski sistemde tarafını ve kendisine yapılan muameleyi daha kolay idrak ediyor ve güvende hissediyor olmasıymış. Yeni ünitesinde güvenlik görevlilerinin arkadaşça yaklaşımları kafasını karıştırıp tedirgin etmiş. Tarafını belirleyip gardını almak psikolojik olarak mahkumlara başta daha kolay gelmektedir. Ancak bu şekilde dışlanan ve gard almak zorunda olan kimliğini benimseyerek rehabilitasyon mümkün olmamaktadır. Aynı şekilde güvenlik görevlileri de bu sistemde mahkumlarla bir arada doğrudan iletişimde güvenlik kaygısı ve güç kaybı hissetmişlerdir. Anlaşılır olan, bugüne kadar cezaevlerinin saldırganlığı zapt etmek üzerine temellenmiş olması olduğundan bu yeni yaklaşım yerleşmiş olan net algıyı zedelemiştir. (Wener, 2000) Bu algı her ne kadar alışılmış ve kolay anlaşılır da olsa artan cezaevi nüfusu ve her an yenilerinin inşa ediliyor olması sağlıklı ve olumlu sonuçlar doğuran bir sistemden ne kadar uzak olduğunun göstergesidir.

Risk altında olma hissi ve bunun beraberinde gelen stres cezaevlerinde davranışları yönlendiren en büyük etkidir. Mahkumların yanı sıra güvenlik görevlilerinin de davranış kodlarını etkileyen stres, cezaevlerinde her türlü idari ve mimari sistemin altyapısını oluşturmuştur. Kreşlerde çocukların kaza yapma riskleri, bankalarda soygun riski, genel anlamda sel, yangın, deprem gibi doğal riskler tasarım esnasında hep bir altlık oluşturmuştur. Cezaevlerinde ise her türlü gözlemlenemeyen, hakim olunamayan davranış risk teşkil etmektedir. Kaçış, mahkumların kendilerine zarar vermesi, mahkumların diğer mahkum ya da güvenlik görevlilerine zarar vermesi, içeri yabancı madde alınması, dışarı ile istenmeyen iletişim gibi bir çok risk cezaevinin yapısını ve idaresini şekillendirmektedir. Tamamen teknolojik donanıma bağlı kalmak yanlış tasarımın yol açtığı bir durumdur diyebiliriz. Kontrolün yalnızca CCTV monitörlerinden yapıldığı bir cezaevi bir şekilde donanımın arızalanması durumunda her birey için riskli hale gelecektir. Doğru tasarım teknolojinin ancak destek olarak kontrole faydalı olduğu tasarım olmalıdır. Aynı şekilde doğru idari biçim de teknolojiye bağımlı olmamalıdır. Bin nüfuslu bir cezaevindeki bir avuç güvenlik görevlisinin can güvenliklerinin bir jeneratöre bağlı olduğunu bilmeleri

riski bilinçaltılarında taşımalarına neden olur. Doğrudan gözetim, kutuplaşmayı engellemek, bir arada yaşama alışkanlığını getirerek stresi yok etmek amacı ile üretilmiş ve olumlu sonuçlar vermeye başlamış bir sistemdir.

Cezaevlerinde fiziksel ortam elbette ki sevdiklerinden ayrılan, toplumdan uzaklaştırılan, vicdanı ile hesaplaşan bireyin en önemli sorunu değildir. Ancak yapılan araştırmalar mahkumların mekanlarında yapılan yeniliklere karşı olumlu davranışlarla tepki verdikleri belirlenmiştir. Barbarlık beklentisi ile yapılan sabit, tekdüze demir, beton gibi malzemelerin yoğunlukta olduğu cezaevlerinde mekana yönelik yıkıcı davranışlar görülürken yeni, sivil, kişiselleştirilebilen yaşam alanları sağlandığında mahkumların korumacı davranışlarda buldukları gözlenmiştir. Binaların hangi modele göre tasarlandıklarının yanı sıra, bakımlı ve düzgün tefrişli olmaları cezaevinin yönetiminden, güvenlik görevlileri ve mahkumlara bütün atmosferi değiştirmektedir. (Woolf, 1991)

Mimarlar binalarının kullanıcılar üzerindeki kesin etkisini belirleyemezler ancak cezaevleri söz konusu olduğunda, rehabilitasyonu destekleyen, mahkum ve görevlilere insani yaşam alanları sağlayan, en azından belleklerde hasara yol açmayan tasarımlar şarttır. Günümüze kadar kodlanmış cezai dışavurumun mahkum ve görevliler üzerinde ciddi hasarlara yol açtığı bir gerçektir. Mimarlar tasarımlarında insan onurunu korumaya yönelik mekansal düzenlemeler önermelidirler; hem mahkumlar, hem görevliler, hem de ziyaretçiler için içinde bulunulan durumun travmatik etkisini desteklemek yerine yumuşatma yoluna gitmelidirler.

4.2 Cezaevinde Mekanı Oluşturan Öğelerin İncelenmesi

Mekanın ne için kullanılacağını tam olarak açıklığa kavuşturmadan o mekana dair problemleri ele almak mümkün değildir. Bu durumda konu cezaevi olduğuna göre cevap şudur: mahkumları içeride tutmak. Binalar onları oluşturan fikirlerden daha uzun yaşarlar denilmiştir. Bu nedenle değişime, dönüşüme, eklentileşmeye açık şemalar yeni idare sisteminin uygulanmasını çok daha hızlı ve ekonomik hale getirecektir.

Cezaevlerinde mekanı oluşturan öğeler fiziksel elemanlar, onların bir araya geliş biçimleri, idari yöntemler, grupların sayısı ve dağılımı, toplu veya bireysel yatma

mekanları, aktivite alanları gibi birçok girdiye bağılı olarak şekillenir. Bir önceki konuda cezaevlerine yaklaşımlar ele alınırken bu bölümde cezaevlerini oluşturan mekanlar çeşitli başlıklar altında ele alınacaktır.

4.2.1 Cezaevinin konumu

Cezaevinin konumu ve dış dünya ile kurduğu ilişki çok tartışılmış bir konudur. Ancak günümüzde doğru kabul edilen cezaevlerinin yerleşim birimlerine yakın ve güvenlik tedbirleri dahilinde bulunduğu çevre ile ilişkili olmasıdır.

Öncelikle cezaevinin toplu taşıma ile ulaşılabilen bir konumda olması gerekmektedir. Bunun bir nedeni cezaevlerinde çalışan güvenlik memurlarının normal şartlarda yaşayabilmelerine olanak vermesidir. Çalışanların, ailelerinden ya da sosyal olanaklarından koparılmamaları gerekir. Okul, hastane, alışveriş gibi temel ihtiyaçlarının yanı sıra eğlence ve kültürel etkinliklere, kısacası normal bir toplum yaşamına yakın olmaları aileleri ile sağlıklı bir yaşam sürebilmeleri için gereklidir. Çalışanların yaşamlarını zorlaştırmak cezaevi içerisindeki gerilimi arttıracaktır.

Cezaevine ulaşım mahkumlar açısından da önemlidir. Topluma geri dönüş için motivasyonu sağlayacak olan mahkumların yakınları ile bağıyı koparmadan cezasını tamamlamasıdır. Ziyarete gelen yakınları mahkuma aile bağlarını, insani değerleri hatırlatacaktır. Mahkumun yakınları ile ilişkisini sürdürmesi hem mahkumiyetinde hem de topluma geri döndüğünde davranışlarını olumlu yönde etkileyecektir. Bazı kesimler mahkumun yakınlarından izole edilmesini cezanın bir parçası olarak görerek bunu önemsemeyebilirler. Ancak bu ilişki zarar gördüğünde mahkum duygusal değerlerini yitirir ve sonraki suçları engellemekte önemli bir faktör olan sevdiklerinden ayrı kalma korkusu yerini duyarsız bir psikolojiye bırakabilir.

Mahkum yakınları da bir anlamda cezaevi kullanıcıları olarak görülebilirler. Bu durumda onların ulaşımı da, ziyaret öncesi ya da sonrası bazı hizmetlere ulaşabilmeleri de cezaevi konumunun planlamasında önemli bir girdi olmalıdır. Mahkum yakınları hali hazırda maddi ve manevi olarak zarar görmüşlerdir. Buna bir de ekonomik olmayan yorucu ve yıpratıcı ziyaretler eklenirse ziyaretlerin zamanla azalması ya da kesilmesi kaçınılmazdır.

Mahkumların çoğu belirli bir süre sonra topluma geri dönmektedirler. Ancak bu denli kendi içine kapalı bir kurumda sosyal davranış bozuklukları ve iletişim becerilerinin yitirilmesi önüne geçilmesi zor bir durumdur. Bu nedenle bazı sivil

toplum kuruluşları mahkumlarla atölyeler veya spor müsabakaları yapmak için gönüllü olmaktadır. Bu tarz etkileşimlerle dışlanmışlık hissinin bir parça önüne geçilebilir. Dışlanmışlık hissi topluma tekrar adapte olmanın önünde büyük bir engeldir. Bu nedenle bu tarz gönüllü iletişim rehabilitasyonda ilerleme sağlanmasına yardımcı olur. Cezaevlerinin kent merkezlerine yakın olması bu açıdan da olumlu sonuçlar elde edilebilmesine olanak verir.

Bu başlık altında değinilmesi gereken bir başka konu da tutukvevlerinin mahkemelere ve diğer yargı birimlerine yakın olması gerekliliğidir. Tutukluların ve cezası kesinleşmemiş hükümlülerin davalarının görüldüğü mahkemelere yakın olmaları davalara gidiş gelişleri, avukatları ile görüşebilmeleri gibi konularda ekonomik bir çözüm sağlamanın yanı sıra yargı sürecini hızlandırmada da etkili olacaktır.

4.2.2 Cezaevlerinde ziyaretçi alanları

Daha önce de değinildiği üzere ziyaretçiler mahkumun özgür kalacağı zamana ve sonrasında suça eğiliminin azalmasına yönelik motivasyonunda olumlu yönde etkilidir. Cezaevi genel olarak zihinde gerilime sebep olan bir kurumdur. Ziyaretçiler için bu gerilim özellikle de ziyaret anında oldukça fazladır. Bu gerilimin üzerine bir de mekanın kurumsal kimliğini aşırı vurgulayan mekan organizasyonu, tefrişi ve konforsuzluğu; ziyaretleri mahkumlar, yakınları, hatta personel için daha da zorlaştırabilir.

Öncelikle cezanın bireyselliği ilkesi unutulmamalıdır. (Demirbaş, 2008) Verilen ceza yalnızca suçun failini bağlamalıdır. Hürriyeti bağlayıcı cezalarda mahkum yakınları dolaylı olarak ceza çekmektedirler. Maddi ve manevi sıkıntıda olan mahkum yakınlarının ziyaretlerinde daha az baskı hissetmelerini, ziyaretlerin daha güvenli, yapıcı ve sakin bir atmosferde olmalarını temel olarak mekan organizasyonu kurgulamak gerekir.

Öncelikle mahkum yakınlarının hak ve yükümlülüklerini öğrenebileceği, ziyaret günleri, saatleri, süreleri, ziyaretler esnasında yapılması gerekenler gibi temel bilgileri edinebileceği ve sorularının yanıtlarını alabilecekleri bir bilgilendirme alanı olmalıdır. Bilgi edinmek gerilimi ve endişeleri azaltacaktır. Ziyaret öncesi bekleme alanı kötü hava şartlarından etkilenmeyecek, kapalı, yeterli genişlikte, temel ihtiyaçları karşılayacak servis birimleri olan yerler olmalıdır. Yağmur ya da güneş altında zor anlar geçirerek saatlerce beklemek, özellikle çocuklar olmak üzere

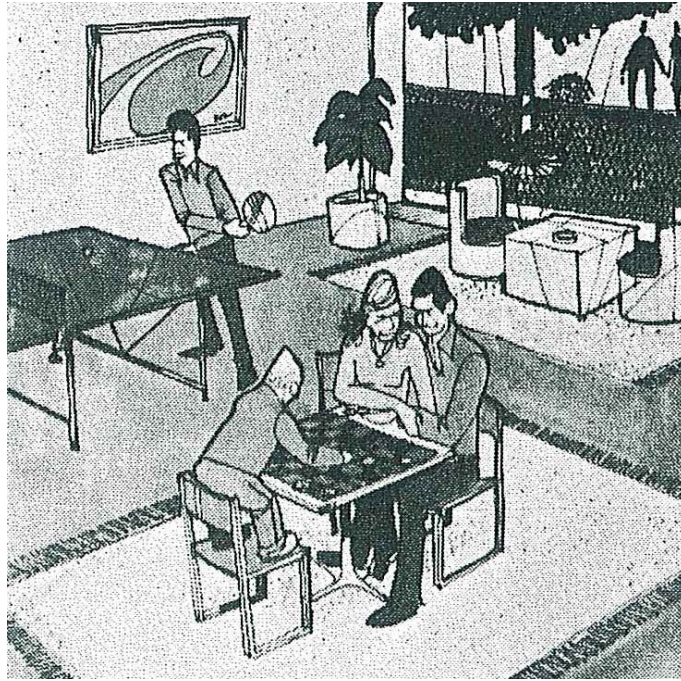
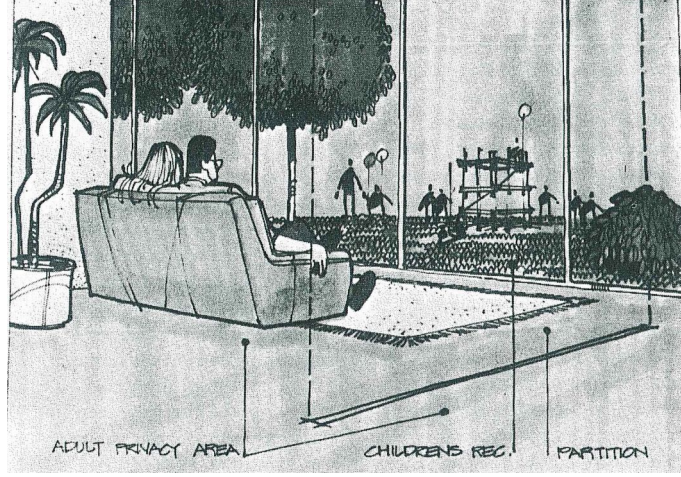
mahkum yakınları için ziyaretlerin işkence haline dönüşmesine sebep olur. Güvenlik ve güvenli hissetme için hücrelerden uzakta yer alması faydalı olacaktır. (Şekil 4.1)

Şekil 4.1 Ziyaret saatini bekleyen çocuk. (D Moyer, 1975)

Ziyaret alanı cezaevinin kurumsal mimari kimliğinin yumuşatılması gereken alandır. Ziyaretlerin olumlu bir havada geçmesi ve devamlılığı için ihtiyaç duyulan fiziksel ve psikolojik ortamın yaratılması gerekir. Resmi ziyaretler için (avukat, savcı) bu önemli bir girdi olmasa da aile ziyaretleri için sıcak ve konforlu bir ortam en azından mahkum yakınlarının hakkıdır.

Aydınlık ve sıcak bir ortam, ziyaretçilerin özel konuşmalarını yapabilecekleri genişlikte bir mekan gerekir. Sivil bir tefriş, çocuk oyun alanları gibi düzenlemeler büyük olumlu etkiler yaratmaktadır. (Şekil 4.2)

Şekil 4.2 Önerilen ziyaret alanlarından çizimler. (D Moyer, 1975)

4.2.3 Cezaevlerinde genel işleyiş şemaları

Genel olarak cezaevi işleyişi iki ana başlık altında toplanabilir. Birincisi çok iyi bildiğimiz dolaylı gözetim yöntemidir. Bu işleyişe göre memurlar ve mahkumlar çoğunlukla katı sınırlarla birbirlerinden ayrılmışlardır. Gözetim belirli zamanlarda birebir yapılırsa da çoğunlukla dış duvarlara ek olarak içeride de mahkumların ayrıca izole edilmeleri ile yapılır. Bu sistem uzun hücre bloklarının bir araya gelerek oluşturduğu ışmsal ya da T, L, H formları ile kendini ortaya koymuştur. (Şekil 4.3)

Şekil 4.3 Alcatraz Cezaevi hücre bloklarından biri (Url-11).

Bu sistemde öngörülen personel ve mahkum arasındaki kesin ayrım, mahkumların kendi alt kültürlerini ve hiyerarşilerini oluşturmalarına olanak verir. Mahkumlar arasındaki hiyerarşi de genellikle birilerinin haklarına tecavüz edilirken bir başkalarının bundan çıkar sağlaması için kurgulanmış bir düzendir. Güvenlik personelinin bu durumları anlaması, kontrol ya da müdahale etmeleri çok güçtür. Güvenlik personeline göre mahkum her an ihanet potansiyeline sahip kişi olarak kodlanmış ve bunun ötesinde bir iletişime mahal verilmemektedir. Mahkumlara göre de personel, iletişim kurmanın düşünülmemeyeceği piyonlardır. (Leroy, 1975) Bu iki tür mekan kullanıcısı ancak farklı taraflarda olduklarını bilecek kadar birbirlerini tanımaktadırlar. Bu sistem çerçevesinde iletişim de iletişim ihtiyacı da çok azdır.

Son elli yılda ortaya konmuş olan doğrudan gözetim metodunda ise 40 ila 60 mahkum barındıran, hücrelerin üçgen ya da dikdörtgen bir avlu oluşturacak şekilde bir araya gelmesi ile oluşan podüler sistem geliştirilmiştir. Bu sistemde mahkum ve memurlar herhangi bir fiziksel sınır olmadan aynı iç avluda gündüz yaşamını yani zorunlu ya da isteğe bağlı aktivitelerini gerçekleştirmektedirler. Daha çok teknoloji yardımı ile katı sınırlar konularak kurulan güvenlik yerine birebir ilişkilerle tehlikelerin oluşmadan önce önleminin alınmasına dayalı bir güvenlik anlayışı vardır. Görevliler ile bir arada bulunan mahkumların kendi mikro düzenlerini kurmaları ve birbirlerine zarar vermeleri bu yolla engellenmektedir. Mahkum çalışma, aktivite, yemek ve kontrol gibi bir arada bulunulması zorunlu zamanlar dışında tek kişilik hüccesine çekilerek ve kapısını içeriden kilitleyerek yalnız kalma hakkına sahiptir. Mahkum ve görevliler arasındaki iletişimin bu yolla güçlendirilmesi mahkumların

belirli sınırlarda kilitlenerek kontrol altında tutulmasından çok daha güvenli bulunmaktadır. (Şekil 4.4)

Şekil 4.4 Doğrudan gözetim ünitesinde gündüz yaşamı (Url-12).

Bu yolla gözetim davranış bozuklukları fazla olan ya da zihinsel olarak sağlığını yitirmiş mahkumlarla zor olabilir. Bu nedenle mahkumların bir araya getirilirken iyi analiz edilmesi gerekir. İyi davranışlara eğilimli olan mahkumlar mecbur kalacakları hiyerarşik düzene ayak uydurma zorunluluğundan kurtarılmalı, ciddi davranış bozukluğu olan mahkumlar da profesyonel terapi metotları ile tedavi edilmelidirler.

Doğrudan gözetim güvenlik memurları için ek eğitim gerektiren bir yöntemdir. Mahkumlarla tüm gün herhangi bir sınır olmaksızın bir arada olmak memurların ciddi donanım ve motivasyona sahip olmadan üstesinden gelmeleri zor bir görevdir.

Doğrudan gözetim metodunun cezanın infazına ilişkin olumlu yönleri maddelendirilecek olursa,

- 1- Birebir etkileşim halinde olunarak problemlerin şiddete dönüşmeden engellenmesi mümkün olur. Nitekim bu metotla idare edilen cezaevlerinde, şiddet, tecavüz ve vandalizmin neredeyse tamamen önüne geçilmiştir. (Fairweather, 2000)
- 2- Tamamen dışlanmış olmamaları mahkumların özgürlüklerine kavuştuklarında sergileyecekleri davranışlar konusunda olumlu etki yaratır.
- 3- Memurların görevleri bir takım monitörleri ve kilitleri kontrol etmek iken bir çeşit eğitimci olarak orada bulunmaları mesleki tatminlerini arttırmış, bu da çalışma motivasyonlarını olumlu etkilemiştir.

Doğrudan gözetimin, geleneksel olan dolaylı gözetimle kıyaslanmasında bazı dezavantajları da olduğunu göz ardı etmemek gerekir. Öncelikle bu küçük üniteler yığın halinde hücre blokları, uzun koridorlar ve çok büyük nüfusa hizmet servis alanları ile kıyaslanınca kesinlikle ekonomik bir çözüm değildir. Daha önceki bölümde cezaevlerine ekonomik yaklaşımın devletler için, özellikle de ekonomik refah seviyesi düşük devletler için en önemli kıstas olduğu işlenmişti. Devlet özgür vatandaşların haklarını gözetmekte güçlük çekerken mahkumlara bu yatırımın yapılması her ne kadar uzun vadede kar sağlayacak ve cezaevi nüfuslarını azaltacak bir atılım da olsa, kısa süreçte karşılanması güç bir fatura ortaya çıkarmaktadır. Ayrıca bu küçük üniteler sürekli onlarla bir arada olacak iyi eğitilmiş memurlar gerektirir. Binlerce nüfuslu cezaevleri bir monitör odasından idare edilebilirken bu kadar eğitilmiş kişinin çalıştırılması binalardan çok daha büyük bir ekonomik yük getirmektedir.

4.2.4 Mahkumların yaşam alanları ve servisler

Cezaevlerinde mahkumlar yüzyıllarca herhangi bir mahremiyet alanından yoksun bir şekilde toplu olarak infaz edilmişlerdir. Ancak 18. yüzyılda John Howard, William Blackstone ve Jeremy Bentham başta olmak üzere dönemin düşünürleri tarafından sorgulanan cezaevleri bazı düzenlemelerle yeniden ele alınmıştır. Bunların en önemlisi mahkumların mahremiyet ihtiyacına dayanır. Sartre'a göre "Cehennem başkalarıdır." Yalnız kalabilmek kişinin temel ruhsal gereksinimidir. (Leroy, 1975) Kişinin kendi hakkında düşünmeye, otokontrol kabiliyetini geliştirmeye, dış etkenlerden izole olabileceği alanlara ve zamanlara ihtiyacı vardır. Daha önce de incelendiği üzere bu esasla iyi niyetli bir şekilde yola çıkan Amerikalı Quaker'lar Pennsylvania cezaevi sistemini geliştirmişlerdir. Ancak zamanla ortaya çıkmıştır ki sürekli tecrit hali sürekli bir arada olmaktan çok daha yıkıcı sonuçlar doğurmuş, kısa süre sonra yerini başka uygulamalara bırakmıştır. Buradan çıkarılan sonuç bireysel alanın ve zamanın toplu haldeki zamanlara ve mekanlarla olan dengesidir. Normal yaşam olarak adlandırılan günlük sivil yaşama ne kadar yakın bir yaşam biçimi yaratılırsa mahkumun topluma geri döndüğündeki yaşama uyumu da o kadar kolay olacaktır. Unutulmaması gereken toplum yaşamında rahat hissetmenin suç eğilimini azalttığıdır. Mahkumun sağlıklı bir psikoloji ile cezaevini terketmesi ceza süresini tamamlamış olması kadar gereklidir. Dünya ortalamasına göre cezaevinden çıkan üç

mahkumdan ikisi yeni bir suçla geri dönmektedir. Bu da cezaevindeki yaşam ve rehabilitasyonun önemine işaret eder.

Hem mahremiyete izin veren hem de toplulukla yaşama, çalışma esasına dayalı bir sistem olan ünite (podüler) modeli bu konuda en başarılı çözüm olarak görülmektedir. (Kıvırcık, 2002) Ünite modeli kişilerin bireysel zamanlarını geçirebileceği odalar yanında sosyal yalıtımın önlenebileceği, günün belirli saatlerinde ortak faaliyetlerin yürütülebildiği alanların olduğu infaz yöntemidir.

Ünite modelinde gündüzleri bir arada bulunarak çalışma, sosyalleşme, geceleri odalarda yalnız olmakla mahremiyet sağlanmaktadır. Ancak daha önce de değinildiği üzere bu tarz modeller ekonomik olmadıkları için uygulanabilirlikleri güç olmuştur. Bu bölümde tek kişilik, çift kişilik, birkaç kişilik odalar, açık ve bölmeli koşullardaki yaşam biçimleri karşılaştırılacak, mekansal organizasyonları incelenecektir.

Tek kişilik odalarda kalmak ve tecrit birbirinden farklı kavramlardır. Tek kişilik oda sistemi mahkumu diğer mahkumların zararlı etkilerinden korumak amaçlıdır. Koşuş sisteminin beraberinde geniş kapsamlı bir güvenlik sorunu getirdiği bir gerçektir. Suç işlemiş ve saldırgan karaktere sahip birçok kişinin bir arada bulunması zayıfların kolayca incitilmesi ya da çeteleşme gibi olumsuz sonuçlar doğurur. Oda sistemine dayalı cezaevlerinde personel gözetiminde bir arada bulunulan gündüz aktiviteleri mevcuttur. Tek kişilik odalarda uyunurken, gündüzleri çeşitli büyüklükte gruplarla bir araya gelinen eğitim, rehabilitasyon, çalışma ve spor alanları mahkumun kolay ulaşabileceği şekilde organize olur. (Sağlam, 2003) Bu şekilde, mahremiyet ve toplumsal yaşam dengesi dışarıdaki sivil hayata biraz olsun yaklaşabilir.

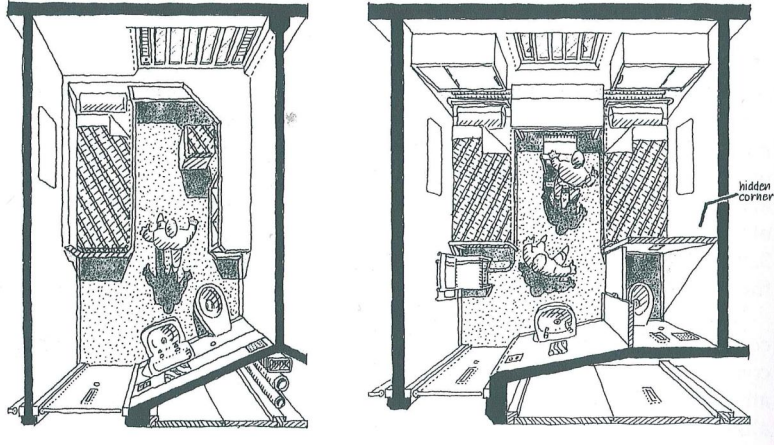
Uluslararası belgeler çağdaş infaz rejiminde oda sisteminin geçerli olması gerektiğini belirtir. Avrupa Cezaevi Kuralları'na göre,

Kural 14/1 Mahkumlar diğerleri ile kalmanın yararlı olduğu düşünülen haller dışında prensip olarak geceleri tek kişilik odada kalmalıdır.

Kural 14/2 Koşuş sisteminin uygulandığı durumda bu koşullar altında birbirleri ile iyi ilişkiler kurabilecek kişiler bir arada bulundurulmalıdır. Koşuşlar geceleri personel tarafından gözetim altında tutulmalıdır. (Avrupa Cezaevi Kuralları, 1987)

Tek kişilik odaların maliyet açısından çok külfetli olması sebebiyle iki ya da üç kişilik odalar olarak da belirli derecede mahremiyet yoluna gidilebilir. Burada önemli

bir girdi tek kişilik tasarlanan odaların sonrasında iki ya da daha fazla kişiye çıkarılmamasıdır. Çünkü tek kişilik odada hem kişi başına düşen alan hem de tuvalet nişi birden fazla kişi olduğunda olumsuz etki yaratır. Örneğin birden fazla kişi için tasarlanan odalarda tuvalet bölme ya da kapı ile uyuma alanından ayrılırken tek kişilik odada bu niş için bölmeye ihtiyaç duyulmaz. Tuvalet ihtiyacının oda arkadaşları önünde giderilmesi sağlıksız bir durumdur. Bazı mahkumlar tek kişilik uyuma alanları yerine iki ya da üç kişilik uyuma alanlarını tercih etmektedirler. Ancak her mahkumun anlayabileceği kişilerle uyuması ve dilediğinde tek kişilik hücreye geçme hakkına sahip olması gerekir. Zayıf olanın kolayca harcanabildiği cezaevi ortamında kişinin insani haklarını korumak cezaevi yönetiminin görevidir. (Şekil 4.5)

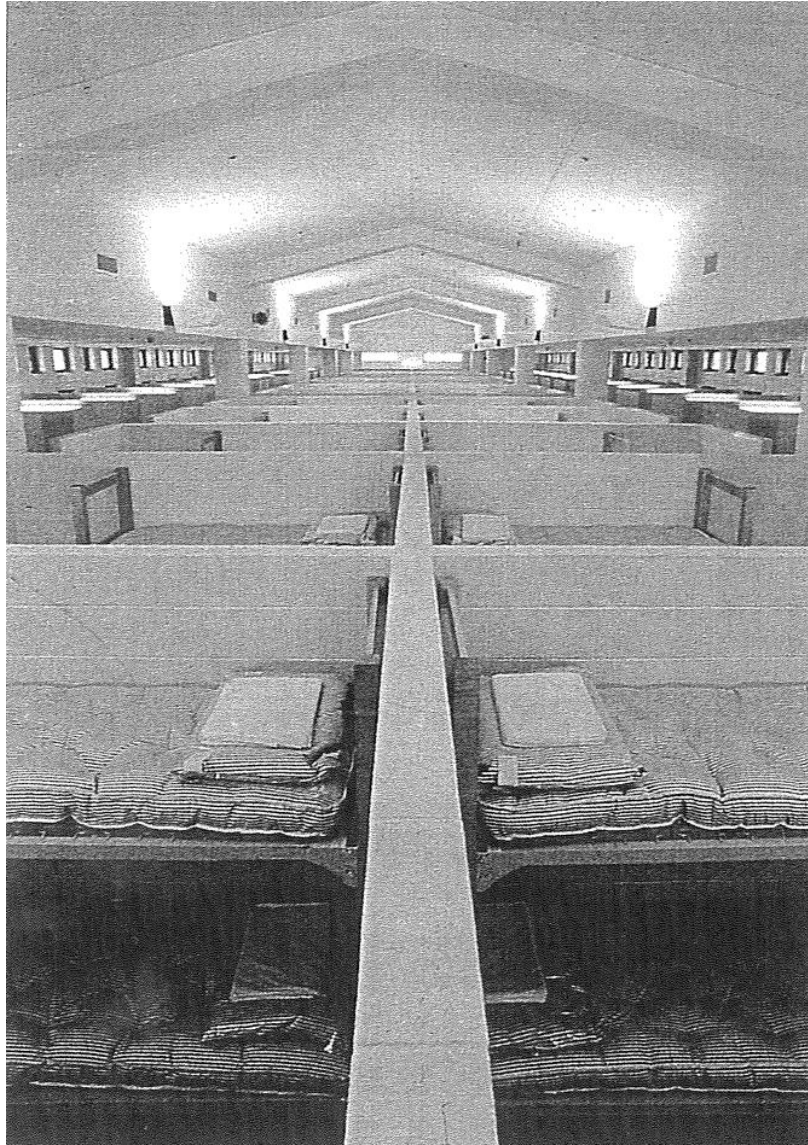

Şekil 4.5 Standart tek ve çift kişilik oda çizimleri. (Fairweather, 2000)

Koşuş sistemi ekonomik olarak çok tercih edilmiş bir sistemdir. Bu sisteme göre ranzaların bir araya getirilmesiyle oluşturulmuş toplu uyuma alanı ve sınırlı bir gündüz yaşam alanı bulunur. Koşuş sistemi mahremiyet konusunda yıpratıcı etkiler yarattığı için bu konuda da bazı çözüm arayışlarına gidilmiştir. Örneğin aynı mekan içerisinde alçak bölme duvarlarla yatakların birbirinden ayrılması sessel izolasyonu sağlayamasa da görünürlük açısından bir mahremiyet getirir. Böylelikle yaşam alanında bir nebze mahremiyet, stresi azaltabilir. Ancak her koşulda koşuş sistemi cezaevi alt kültürünün kemikleşmesi, çeteleşme ve zayıfın ezilmesinin önüne geçilmesi zor bir sistemdir. Koşuş sisteminde uyuma alanları gibi mahremiyet gerektiren tuvaletler de genellikle tek mekan içinde çözülmektedir. (Şekil 4.6) (Şekil 4.7) (Şekil 4.8)

Şekil 4.6 Koğuş sistemi örneği (Url-13).

Şekil 4.7 LSCI bölmeli koğuş sistemi. (Berken, 1994)

Şekil 4.8 Koğuş tuvaletleri. (D Moyer, 1975)

Oda sisteminde de koğuş sisteminde de personelin görevi çok önemlidir. Koğuş sisteminde personelin çok özenli ve dikkatli olması gerekmektedir. Özellikle geceleri denetimin en fazla bir saatlik aralıklarla yapılması, ayrıca çıkabilecek herhangi bir probleme karşın personelin koğuşu duyabileceği yakınlıkta bir yerleşimde bulunması gerekir. Denetleme çok sık yapılırsa da bu rahatsız edici boyutta olmamalıdır. Oda sisteminde ise personelin çok daha farklı bir görevi vardır. Oda sisteminde personel ve mahkumlar arasındaki birebir ilişki daha fazladır. Mahkum personele bireysel olarak muhtaç durumdadır. Bu nedenle personelin hem daha iyi eğitilmiş olması hem de mahkum üzerindeki gücünü kötüye kullanamaması için ciddiyle denetlenmesi gerekmektedir. (Uluslararası Ceza Reformu, 2002)

5. TÜRKİYE’DE CEZAEVLERİ

5.1 Türkiye’de Hürriyeti Bağlayıcı Cezalarla Cezaevlerinin Tarihsel Gelişimi

Cezaevleri ülkelerin gelişmişlik seviyesi ile doğru orantıda yapılanmıştır. Avrupa’da 400 yıldır cezaevleri konusunda devam etmekte olan tartışmalar ve yapıcı çalışmalar ülkemizde Tanzimat döneminde yoğunlaşmış, sonrasında ise en büyük adım son on yılda yapılan çalışmalar olmuştur (Demirbaş, 2008).

Türkiye’de cezaevleri geçmişte de Cumhuriyet döneminde de genel olarak koğuş sistemine dayanmıştır. Koğuş sisteminin önceleri bir arada yaşayarak daha normal bir yaşamı temsil ettiği düşünülse de, infaz kurumlarında görevli ve mahkumların ciddi kutuplaşması ve iletişim eksikliğine yol açmıştır. Koğuşlar mahkumların koridorlar ise görevlilerin alanı olmuş, aradaki sınır sayım ve aramaların dahi yapılamaz hale gelmesi gibi çift yönlü olarak çizilmiştir. Bu sistem ülkemizde bir arada olarak mahkumların duygusal dayanışma halinde olması konusunda yapıcı bir takım etkiler sunsa da, infazın güvenli ve doğru bir şekilde yerine getirilmesini engellemiştir. Koğuş içinde oluşan ikincil bir denetim, örgütlenme, kimi mahkumlar için infaz sürecini çok daha zor hale getirmiş, güçlü kişi ya da örgütün müsadese dışında hareket edemez olmuşlardır. Ayrıca bu kesin sınır problemlerin çatışmaya dönüşmesinden önce çözülebilmelerini de imkansız hale getirmiştir. Mahkumlar ve idare birbirine düşman iki kutup haline gelmişlerdir. Nitekim bu kutuplaşma ve iletişim eksikliği 2000 yılında yapılan iyi planlanmamış ve ölçüsüz kuvvet uygulanmış ‘hayata dönüş operasyonu’ ile cezaevi idaresinin koruması altında olan mahkumların yaşam hakkını tehlikeye atarak 31 kişinin ölümüne yolaçmıştır. (Milliyet, 5 Temmuz 2004)

Son yıllarda cezaevleri konusunda azımsanmayacak çalışmalar yapılmaktadır. Ancak planlanan düzen ne kadar çağdaş olsa da uygulamanın kalitesi bu çalışmaların sonucunda en önemli etken olacaktır. En iyi çözümlenmiş infaz sistemi dahi bunu uygulayan idari personelin eğitimine ve dolayısıyla tutumuna göre şekil alacaktır. F tipi cezaevlerinin ülkemizde bu kadar tepkiyle karşılaşması da nitekim idareye ve sisteme olan güvensizliktir.

Türkiye’de cezaevlerinin mevcut durumunun değerlendirilmesinden önce bugüne altyapı oluşturan süreci incelemek gerekir. Osmanlı Devleti’nin infaz rejiminin öncelikle incelenmesi gerekmektedir. Cumhuriyet’in ilanı ile modern ceza hukuku gereği uluslararası standartlar yolunda adımlar atılması üzerinde çalışılsa da mevcut durum uzun süre Cumhuriyet dönemi cezaevlerini etkilemiştir. Osmanlı Devleti’nde de cezaevlerinin istisnai durumlar dışında ceza değil cezanın beklendiği yer olması ise İslam hukukunun esas alınmasına dayanır. Bu nedenle Türkiye’de mevcut durumun incelenmesi için öncelikle buna altyapı oluşturan İslam hukuku ve Osmanlı Devleti infaz yaklaşımlarını gözden geçirmek faydalı olacaktır.

5.1.1 İslam hukukunda

İslam hukukunda hürriyeti bağlayıcı ceza kavramı suçun karşılığı olarak yer almaz. Bedeni cezalar esas olduğundan tutukluluk hali ancak asıl cezaya kadar olan süreci temsil eder. Bununla birlikte borçluların borçlarını ödemeleri için tutsak edilmiş olmalarından da söz edilmiştir. Hz. Osman dönemine kadar olan süreçte cezasını bekleyen suçlular kuyulara hapsedilmiştir. Sonrasında mescidler ve dehlizler bu geçici tutsaklık için kullanılmıştır (Atar, 1979).

Bu geçici tutsaklık yerlerine hapisane denirse, islamda ilk hapisane Hz. Ali tarafından yaptırılmıştır. Borçluların hapsedilmesi için yaptırılan bu binaya Nafi ismi verilmiştir. Buranın kaçışı engellemek konusunda yetersiz olması üzerine Mehis isminde daha güvenli bir hapisane inşa edilmiştir (Atar, 1979). Bu yerler hapisane adı altında geçiyor olsa da istisnalar dışında İslam hukukunda hürriyeti bağlayıcı ceza olmamıştır. Hapisane adı altındaki tutuk evleri cezanın infazına kadar hükümlülerin kaçmasını engellemek ya da borçluların borçlarını ödemeleri için inşa edilmiş ya da konuttan dönüştürülmüş yapılardır.

5.1.2 Osmanlı Devleti’nde

Osmanlı Devleti İslam hukukunu esas aldığından hürriyeti bağlayıcı cezalar verilmemektedir. Ancak padişahın yetkisinde olan ıslah amaçlı (taziren) cezalar arasında tutsak edilme de yer almaktadır. Tanzimat döneminde gündeme gelen hürriyeti bağlayıcı cezaların temelini tazir oluşturmaktadır denebilir. (Bilmen, 1950)

Osmanlı Devletinde kale burçları en yaygın tutsaklık yerleridir. Buralara farsçada karanlık anlamına gelen zindan adı verilmiştir. Osmanlı döneminde İstanbul’daki en

nl zindanlar, Yedikule, Eminönü Baba Cafer, Kasımpaşa Tersane, Galata, Bab-ı Ali'de Tomruk ve Rumeli Hisarı zindanları olarak bilinir (Demirba, 2008). Tutuklular sularının cinsine göre ayrı zindanlara gnderilmekteydiler, örneğin, asker suçlular Bab-ı Ali'deki Tomruk'a, devlet suçluları Yedikule, Rumelihisarı ve Tersane zindanlarına, katil, zina suçlusunu ve borçlu gibi adi mahkumlar da Galata zindanlarına gnderilmekteydiler. Aslında burada onsekizinci yüzyıl Avrupa düşünürlerinin mahkumların suçunu cinsine göre ayrılması konusunda yaptıkları çalışmaların Osmanlı Devletinde halihazırda mevcut olduğu görülmektedir. (ekil 5.1)

Şekil 5.1 Yedikule Zindanları.

İstanbul zindanları 1831'de kaldırılmış ve yerine Hapishane-i Umumi kurulmuştur. Bu yeni kurum ilk olarak Sultanahmet'teki İbrahim Paa Sarayı'nın dntrlmesi ile hayata geçmiştir (Yıldızta, 1997). İstanbul dışında ise zindanlar tutuk yerleri olarak kullanılmaya devam edilmiştir.

Osmanlı Devletinde Hürriyeti bağlayıcı cezaların yasalara geçmesi Tanzimat ile gelen 1840,1851 ve 1858 Ceza Kanunları ile birlikte olmuştur. Ayrıca bu kanunlarla kadın mahkumların ve hasta mahkumların özel durumlarına da değinilmiş, kadınlar için özel hapishaneler yapılması ve hastaların yileinceye kadar kefaletle salınması ve yoksulların devlet tarafından giderlerinin karşılanması şartları getirilmiştir (Yıldızta, 1997). Ayrıca cezaevlerinin idaresi İçişleri Bakanlığına, dolayısıyla istanbul dışındaki illerde valilerin denetimine verilmiştir.

II. Abdülhamit döneminde Yedikule Zindanları'nın bahçesine uygulanmak üzere bir hapishane projesi çizdirilmiş, ancak kaynak yetersizliği üzerine inaasına balanamamıtır (Ata, 2006). 1912 yılında hapishanelerde Avrupa standartlarının

kullanılmasına karar verilmiş ancak sonrasında Balkan Savaşları bu çalışmanın ertelenmesine neden olmuştur.

5.1.3 Cumhuriyet döneminde

Cumhuriyet'in ilanından sonra zindan ve kelebentlik cezaları kaldırılmış, 1926 yılında kabul edilen TCK ile de cezaevleri yeniden ele alınmıştır (Demirbaş, 2008). Öncelikle Osmanlı Devletinde İçişleri Bakanlığınca yürütülen cezaevi idaresi Adalet Bakanlığına devredilmiştir. Adalet Bakanlığının hükümlülerin iyileştirilmesindeki en iyi yolun çalıştırma ile terbiye olduğuna kararı gereğince yol, inşaat, maden, tarım gibi işler için mahkum ekipleri oluşturulması kararı alınmıştır.

Cumhuriyet'in ilk zamanlarında hapisanelerin durumunun en iyi tasviri Adliye müfettişleri Fuat ve Ferit Beyler tarafından 1931 yılında hazırlanan raporda tüm detaylarıyla belirtilmiştir (Gölcüklü, 1966).

“Binalardan bir kısmı mahsus surette cezaevi olarak inşa edilmiş bulunmakla beraber, hiçbiri cezanın, günün telakki ve prensipleri dairesinde infazına elverişli değildir; bunların tamamı koğuşlardan ibarettir ve hücre yoktur. Hiçbir cezaevinin mevcudu istiap haddiyle mütenasip değildir; istiap haddinin tayininde her mahpusa en çok bir buçuk metre kare tahsisi sureti ile asgari bir kıstas kullanılmıştır. Mesela Kastamonu'da 250 kişilik yerde 597, Samsun'da 200 kişilik yerde 375, İzmir'de 500 kişilik yerde 900 mahpus bulunmaktadır.”

Bu raporda ele alınan diğer konuları özetlemek gerekirse, hijyen sorunu, avluların kullanışsız oluşu, gün ışığı, havalandırma, sıhhi tesisat ve ısınmanın mevcut olmaması başta gelir. Ayrıca mahpuslar koğuşlarda kendi getirdikleri eşyalarla barındıklarından temizlik güçtür. Mahkumların suçlarına cinsiyet ve yaşlarına göre sınıflandırılmaları başarısızdır. Ziyaret yerleri mevcut değildir. Gardiyanlar cahil kişilerden oluşmuş, mesleki bir vaziyetten çok alelade bir iş olarak görülmektedir.

Rapor şu şekilde bitirilmiştir: “Hapishanelerimizin bugünkü vaziyetleri ise adaleti temin etmekten ziyade adaletsizliği temsil etmektedir. Mahkumların bir kısmı muhtelif şekillerde ceza çektiklerini bile hissetmezken, diğer bir kısmı cezalarını, tabii tutulmaları lazım gelen derecenin kat kat fevkinde bir şiddetle çekmektedirler. ...hapishanelere layık olduğu mevkiin verilebilmesi için fedakarlıklar çok görülmemelidir”.

Türkiye’de cezaevi sisteminin temelini 1930 tarihli Hapishane ve Tevfikhanelerin İdaresi ve 1943 tarihli Ceza ve Tevfik evleri Umum Müdürlüğü çalışmalarına ilişkin yasalar, tüzükler ve yönetmelikler oluşturmuştur. 1950’li yıllardan itibaren ise cezaevleri haflerle tip olarak belirlemeye başlamıştır.

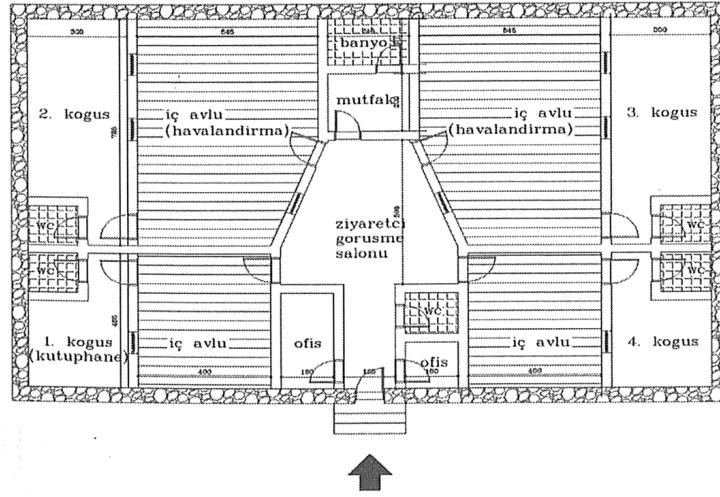
5.2 Türkiye’de Cezaevlerinin Tipolojik Değerlendirmesi

Türkiye’de cezaevleri mimari organizasyonuna ve büyüklüklerine göre tip adları ile tanımlanmaktadır. Bu uygulama cezaevlerinde güvenlik sorunlarının en aza indirilmesi, infaz konusunda birlik sağlanması ve servis ihtiyaçlarının giderilmesinde bir standart belirlenmesi açısından uygun görülmüştür. Ancak bunun yanında halen başka fonksiyonlardan çevrilmiş tip kategorisine girmeyen cezaevleri de bulunmaktadır.

Yeni bir cezaevi tipinin uygulanması, ceza infaz kurumlarının işleyişi konusunda uzman kişilerden oluşan gruplarca yapılan ihtiyaç programları doğrultusunda bir proje çizilmesi ve bu projenin ilgili makamlarca onaylanıp sonrasında aynı tipin ihtiyaç duyulan yerleşim yerlerine inşaatı ile gerçekleşir. 1950’li yıllardan itibaren A, A1, A2, A3, B ve C tipleri, 1970’lerden itibaren K1, K2, E tipleri, 1980’lerden itibaren 500 kişilik özel tip ve H tipi ve 2000’lerden itibaren F, L, ve T tipleri inşa edilmiştir (Ata, 2006).

5.2.1 İlk cezaevi tipleri (A, B, C tipleri)

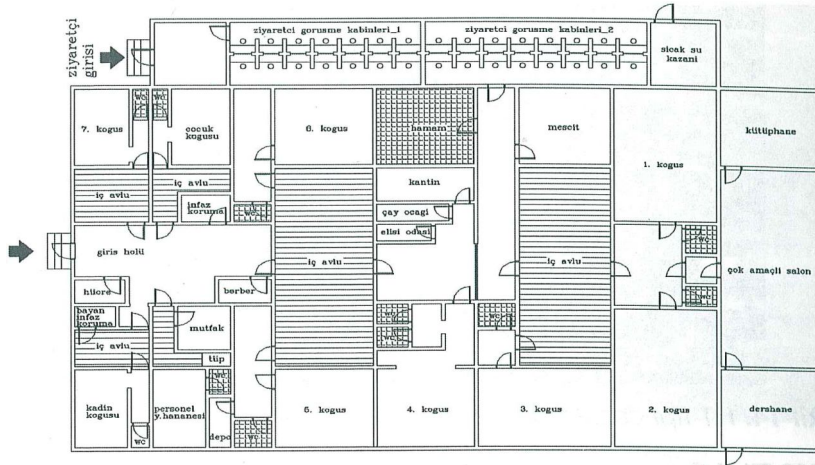
A, A1, A2, A3, B ve C tipleri 1950-53 yılları arasında benzer şemaların zamanla büyütülmesi ve fonksiyonel olarak geliştirilmesi ile çeşitlenmektedir. Bu şemanın en küçük ve basit hali A tipi cezaevinde görülür. Tek katlı yığma bina çeşitli büyüklüklerde 4 koğuşun bir araya gelmesi ile oluşur. Sonrasında koğuşlardan biri kapatılıp kütüphane haline getirilmiştir. Her koğuşun kendine ait bir avlusu ve bütün koğuşların ortak kullandığı bir banyo ve mutfak bölümü bulunur. Cezaevine tek giriş mevcuttur, mahkumlar, görevliler ve ziyaretçiler aynı girişi kullanır. Görevli ofisi cezaevi girişinde, ziyaret alanı ise hemen ofislerin ardından başlamaktadır. A tipi cezaevi 24 mahkum kapasitelidir. Koğuşlarda mahkum başına düşen alan 2.6 m², avlularda (havaladırma) ise kişi başına düşen alan 4.8 m² dir. Türkiye’de 40 adet A tipi cezaevi kullanılmaya devam etmektedir. (Şekil 5.2)

Şekil 5.2 A tipi cezaevine ait plan.

A1 tipi cezaevileri yine 24 mahkum kapasiteli olup, burada idari kısım iki katlı olarak inşa edilmiş, altta giriş ve ziyaret salonu, üst katında da ofisler bulunmaktadır. Koğuş ve havalandırmalar yine A tipindeki gibi tek katlıdır. Burada ayrıca bir adet de disiplin hücresi eklenmiştir (Demirbaş, 2008). A2 ve A3 tipleri de yine A1 tipinin 40 ve 60 kişilik çeşitleri olarak ortaya çıkmıştır.

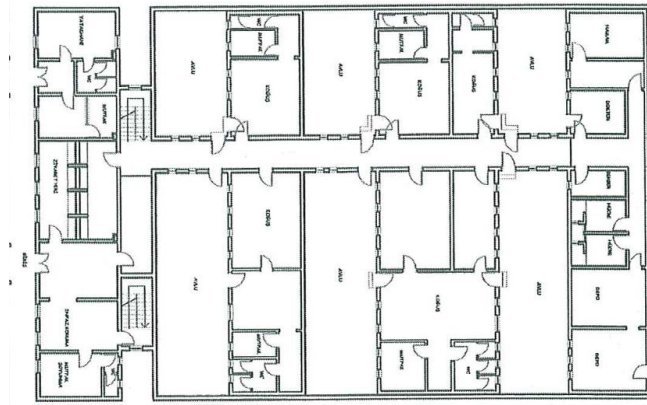
B ve C tiplerinde ise A tipi cezaevlerinden farklı olarak her koğuşun içinde bir mutfak alanı, ana bina içinde dersane, ve çok amaçlı salona yer verilmiş ve ilk defa ziyaretçi görüşmeleri kabinler halinde düşünülmüş, binanın genel dolaşımına ek bir şekilde inşa edilmiştir. (Şekil 5.3)

Şekil 5.3 B tipi cezaevine ait plan.

5.2.2 Geliştirilmiş koğuş tipleri (K,E,M tipleri)

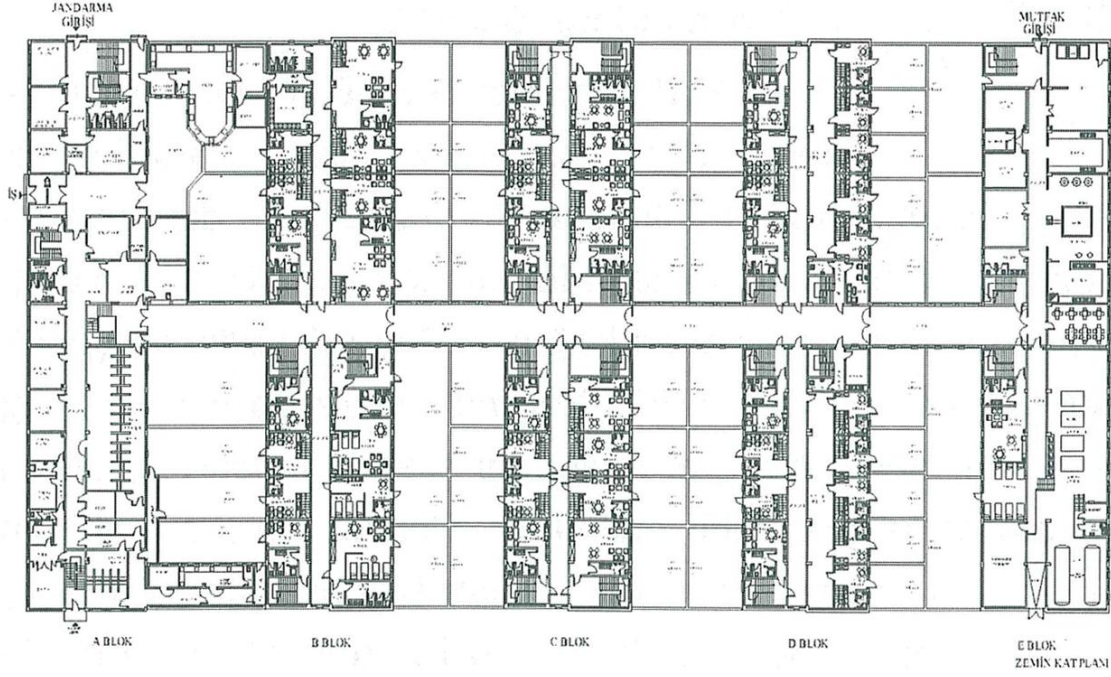
1970-90 yılları arasında yapılan K1 ve K2 tipleri öncelikle yapım malzemesi açısından eski tiplerden ayrılmaktadır. A, B, C tiplerinde tüm duvarlar yığma iken yeni tiplerde dış duvarlar yığma olarak kasa da iç duvarlar karkas olarak yapılmıştır. Ayrıca koğuşların bir kısmının iki katlı olması yatakhanelerin üst katta oturma alanının alt katta olması da ilk olarak K tiplerinde ortaya çıkmıştır. Ziyaretçi alanları bu tiplerde artık planlamaya başından dahil olmuş, bütünü parçası olarak görülmüştür. K tiplerinde bina içerisinde jandarmaya ait bir bölüm de bulunmaktadır. Ancak K tiplerinin mimari organizasyonun yönelişi açısından en büyük önemi, idari bölümün mahkum bölümünden ayrılmaya başladığı tip olmasıdır. (Şekil 5.4)

Şekil 5.4 K2 tipine ait plan.

E tipi koğuş sistemine göre yapılan ilk büyük nüfuslu cezaevidir. 600 kişi kapasiteli bu tip ülkemizde en yaygın ve en bilinen cezaevi tipidir. E tipi cezaevlerinin temel özelliklerini sıralamak gerekirse, öncelikle bu tip artık yoğun nüfuslu cezaevlerinin ilkinin oluşturmaktadır.

Birbirinden havalandırma avluları ile ayrılan beş adet blok oluşmuş, en dış bloklar servis ve idareye ayrılmış, nispeten daha korunaklı iç bloklar ise mahkumlara ayrılmış, çift katlı koğuşların alt katında tuvalet ve yemek yeme alanı, üstkatında ise yatakhane bulunmaktadır. Ayrıca bu cezaevinin bir bloğu 80 adet disiplin hücresi bulundurarak yine bir ilki temsil etmiştir. Halen 45 adet E tipi cezaevi kullanılmaktadır. (Ata, 2006) (Şekil 5.5)

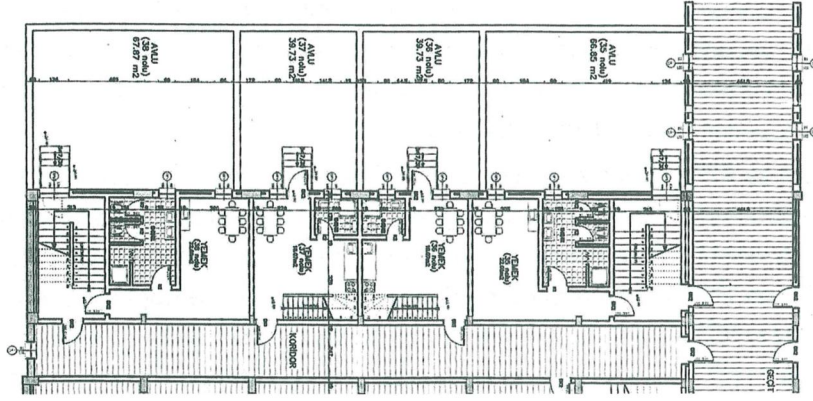
Şekil 5.5 E tipi cezaevine ait plan.

1980-90 yılları arasında yapılan M tipi cezaevleri 350 kişi kapasiteli olup yine E tipi cezaevlerindeki şemaya uygun tasarlanmıştır. 12 koğuş ve 6 disiplin hücresinden oluşmuştur (Demirbaş, 2008). Halen kullanımda olan 24 adet M tipi cezaevi bulunmaktadır.

5.2.3 Oda sisteminin ilk örnekleri (H tipi ile K ve M tiplerinin dönüştürülmesi)

Geçmişe bakılacak olursa A, B, C tipi cezaevleri yalnızca barınma amaçlı olmuştur. İş, eğitim ya da rehabilitasyona yönelik herhangi bir mekansal düşünce olmamıştır. K tiplerinde il olarak koridorlar ortaya çıkmış (malta), koğuşların gözlenmesi kolaylaşmıştır. Ayrıca dersane, ışık, kütüphane gibi sosyal ve kültürel birimler entegre olmuştur. M ve E tiplerinde ise telefon direği şemasını anımsatacak bir düzen oluşturulmuştur. Bir aks üzerine saplanan bloklara tek koridordan erişilebilmektedir. M ve E tiplerinde cezaevinin mimari organizasyonunun belirginleşmeye başladığını görebiliriz. Şimdiye kadar değinilen tüm tiplerin ortak noktası koğuş sistemine dayanmaları, bu koğuşların güneş batana kadar açık tutulan bir iç avluya bakmaları, havalandırma ve gün ışının avludan alınması, banyo ihtiyacının tüm koğuşların ortak kullanımında olan hamamda gerçekleştirilmesi olarak özetlenebilir.

50-60 kişilik koğuşlardan oluşan mevcut cezaevlerinde isyanlar, koğuş ağalığı, mahkumların birbirleri üzerinde şiddet uygulamaları koğuş sisteminin ıslaha uygun bir sistem olmadığını açıkça ortaya koymuştur ki, 2002 yılında ülkemizde E, M ve H tipi cezaevleri en fazla 10 kişinin bir arada tutulduğu oda sistemine dönüştürülmüştür. Ayrıca bu cezaevlerinde spor ve çalışma alanları için ek yapılar inşaa edilmiştir. (Şekil 5.6)

Şekil 5.6 Dönüştürülmüş E tipi zemin kat planı.

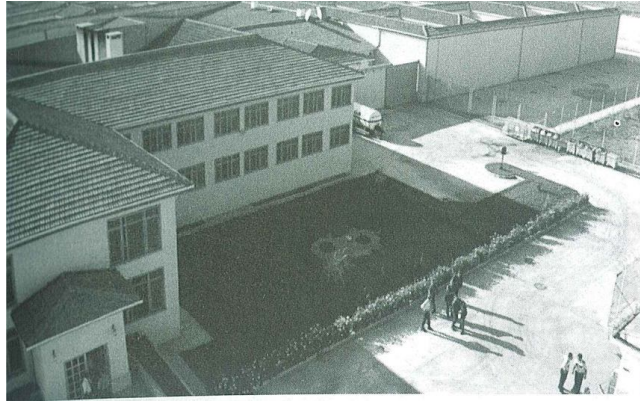
Ancak daha iyi standartlar için mevcut yapıların dönüştürülmesi cezaevlerindeki sorunların yalnızca bir kısmına çözüm getirmiştir. Yapım malzemelerinin dayanıksızlığı hem mekan kalitesini düşürmüş hem de firara teşvik eder olmuştur. Koğuşların oda sistemine dönüştürülmesi ile avlular da küçük parçalara bölünmüş, bunun sonucu olarak küçük avlular herhangi bir aktivite yapılamayacak kadar küçük hale gelmiştir. Eski şemalarda düşünülmemiş yeni fonksiyonlar ek binalarla çözümlenmeye çalışılmış bu da güvenlik sorunları ortaya çıkarmıştır. Koğuşların bölünmesi yeni tesisat sistemlerinin eklenmesini öngörmüş ancak bunda da bazı sorunlar ortaya çıkmıştır. Oda sistemine geçiş ve ilçe tipi cezaevlerinin kapatılması aynı zamanda olduğu için en fazla 10 kişilik tasarlanan odalar çok daha fazla kişi barındırmaya başlamış, bu da mahkumları koğuş sisteminden daha konforsuz bir duruma sokmuştur. Eski tiplerin dönüştürülmesiyle yapılan çalışmaların geçici olması bu konuda daha sistematik ve temelden bir çalışma yapılması gerektiğini göstermiştir.

5.2.4 Oda sistemine göre tasarlanmış yeni cezaevi tipleri (F,L,T tipleri)

2000 yılından sonra artan mahkum nüfusu, değişen ekonomik ve sosyal yapı, avrupa standartlarının önem kazanması ile birlikte cezaevleri konusunda da çalışmalar tekrar

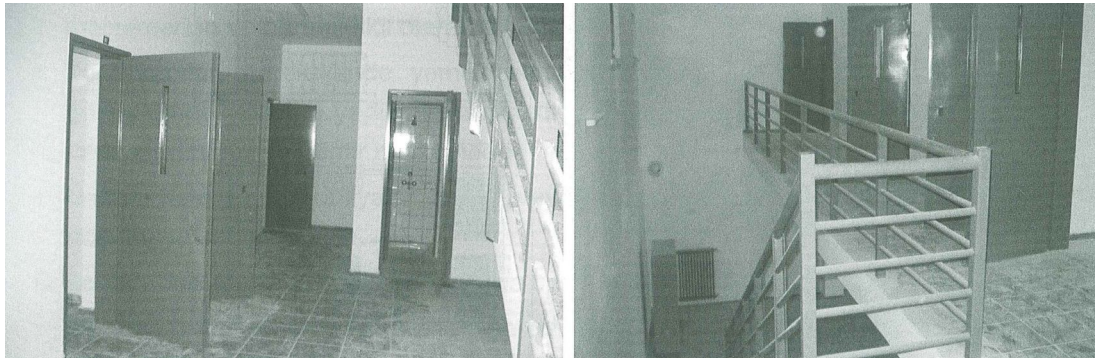
başlatılmıştır. Bu konuda en önemli etken uluslararası hukukun öngördüğü bir takım standartlar olarak görülebilir. İnsan Hakları Evrensel Beyannamesi, Birleşmiş Milletler Minimum Kuralları, Avrupa Konseyi Cezaevi Minimum Standartları gibi belgeler yeni bir cezaevi sisteminin oluşturulmasını kaçınılmaz kılmıştır.

F tipi cezaevleri mimari organizasyonu, yapım tekniği, elektronik donanımı ve idare şekli ile mevzuatı gereği yalnızca tehlikeli hükümlü barındırmak üzere tasarlanmış yüksek güvenli keza infaz kurumlarıdır. Ülkemizde 2008 yılı itibarı ile 11 adet F tipi ceza infaz kurumu bulunmaktadır. F tipi cezaevlerinde sirkülasyon üç ana koridordan sağlanır. 59 adet tek kişilik ve 103 adet 3 kişilik odalardan oluşan cezaevi tipinde tek kişilik odalar 10 m², 3 kişilik odalar da dubleks olarak toplam 50 m² dir. Avrupa standartlarını yakalamak için sağlık, spor, kültür, eğitim gibi aktivitelerin yapılacağı tesisler de ceza infaz kurumu bünyesinde düşünülmüştür. (Şekil 5.7)

Şekil 5.7 F tipi cezaevi görünümü.

L tipi cezaevleri orta güvenli ke olarak tasarlanmış olup 7 kişi barındıran ünitelerden oluşmaktadır. Ünitelerde 7 kişi gündüz 65 m² lik avlu dahil ünite içerisinde serbest dolaşmakta, geceleri ise 12 m² lik bireysel uyuma odasında kalmaktadır. (Şekil 5.8)

Şekil 5.8 L tipi cezaevi ünite içinden görünüm.

Çağdaş Türk Ceza İnfaz kurumlarının ortak özelliklerine değinilecek olursa, doğal ışığın kullanımını eski tip cezaevlerine oranla artırılmış, binaya giriş ve çıkışlar idari, ziyaretçi ve mahkum olarak üçe ayrılmış, idari personelin ofis bölümleri ana binadan koparılmış, ziyaret mekanlarındaki faaliyet ve servis çeşitlendirilmiş, sosyal ve kültürel faaliyetler ile sağlık hizmetleri daha iyi çözümlenmiştir.

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

18. yüzyıldan bu yana hapsedileni iyileştirme ve topluma kazandırma adına birçok iyi niyetli adım atılmıştır. Başta çalışma ve dini eğitim, sonrasında psikolog, psikiyatri ve sosyoloji uzmanlarının çalışmaları, arzu edilen topluma kazandırma işlevinde çok büyük adım atamamıştır. Hürriyeti bağlayıcı ceza toplumdan uzaklaştırılmayı gerektirir, topluma tam anlamıyla kazandırılma ise toplum bağlamından koparılmış bireylere uygulanan yapay rehabilitasyonlarla mümkün değildir. Bu ceza türünün tanımı ile amacı, bu noktada çelişmektedir.

Modern infaz hukukunda infazın amaçlarından birinin de bireye toplum normlarına uygun davranış yapısını tekrar kazandırmak olduğuna değinilmişti. Mantık kurallarına göre ise toplumsal dinamiklerden ve fiziksel çevreden bu kadar kopuk, kendi içine dönük suni bir ortamda topluma uygun davranış kazandırma çabası biraz yanılsama olarak görünmektedir. Ancak günümüze dek tehlikeli bireyi, toplumu korumak adına içeride tutmaktan daha yaratıcı bir çözüm bulunamamıştır. Bu bağlamda yapılabilecekler sınırlı da olsa ileriye yönelik bir adım her zaman için mevcut görünümün tekrarından daha yapıcı olacaktır. Mahkumun bireysel ve toplumsal kimliğinde oluşacak hasar, suçun tekrarını kaçınılmaz kılmaktadır. Gereksiz boyun eğdirme ile kişiliği zedelenen mahkumun ileride yeniden kişilik bozuklukları göstermesi çok beklenen bir sonuçtur. Bir diğer konu da toplumu oluşturan öğelerden tamamen izole edilmiş ve her türlü donanımı ile kendi içinde çalışan bir mekanizmada uzun süre hapsedilmiş kişinin dışarı çıktığında toplumsal davranış bozuklukları göstermesinin olağan oluşudur.

Toplumu korumak adına verilen hürriyeti bağlayıcı ceza, doğası gereği toplumun diğer birimleriyle serbest bir iletişime kapalı olsa da kontrol altında yapılacak bir takım etkileşimlerin altyapısını oluşturmak tüm diğer disiplinler gibi mimarların da kafa yorması gereken bir konudur. İnfaz kurumu mimarlığının bir takım şemaların kopyalanmasından, araziye ve istenen kapasiteye uygun hale getirilmesinden öte, yeniden düşünülmesi ve yaratıcı çözümler getirilmesi gereken bir uzmanlık haline gelmesi gerekmektedir.

Geçtiğimiz yüzyıllarda infaz kurumlarının mimarisi çok net bir amaç için oluşturulmuştu; suçun kefareti ödettirmek için hürriyeti bağlamak. Bugün ise cezaevi mimarının amaçları birçok girdiyi barındırır (Gennaro/Lenci, 1975). Öncelikle yaşam üniteleri, atölyeler, sağlık birimleri, spor alanları, eğitim ve kültür birimleri ile cezaevi mimarisi birçok servisin bir arada çalışması haline dönüşmüştür. Bu kadar çok servisin bir arada etkin kullanılabilmesi ise sürekli gözlemin zorlaşmasına yol açmıştır. Mimar bu konuda yaratıcı mekan akışları üreterek aşırı güvenlik tedbirlerinin minimuma indirebilir. Bu doğrultuda oluşturulacak sağlıklı çözüm, baskıcı bir gözlemin yerini stressiz ve güvenli bir ortama bırakabilir. Ayrıca, mahkumların tehlikeli davranışlara eğilimi doğrultusunda kategorize edilerek yaşam alanlarının belirlenmesi, davranış bozukluğu minimum düzeyde olan mahkumlarla toplum için fazlasıyla tehlike arz eden mahkumların aynı katılıkta muameleye maruz kalmaması da yine cezaevi mimarlarının ele alması gereken bir diğer konudur. Bu durumda farklı güvenlik derecelerine göre farklı günlük yaşam şemaları düşünülerek yapılacak tasarımlar iyileştirmeye bir adım daha yaklaşmayı sağlayabilecektir.

Mimarın kendisinden istenen yaşam düzenini gerçekleştirdiği, cezaevi toplum arasındaki etkileşimin derecesini belirleyecek ana merci olmadığı bir gerçektir. Ancak mimarın ileri görüşlü adımlar atması ve olası infaz iyileştirmelerine dair fikri olması gerekir. Binalar kendilerini oluşturan fikirlerden uzun yaşarlar. (Fairweather, 1975) Bu nedenle mimarın bir adım ötesini düşünerek ileri görüşlü çözümler üretmesi gibi bir sorumluluğu vardır. Sosyal bilimler hızla kendini yenilerken fiziksel çevrenin de, hele ki bütçe ayrılması en zor kurum olan cezaevlerinin, ileriki yıllara yönelik düşünülerek tasarlanması mimarların sorumluluğudur.

Karar mercileri, teoristler ve politikacıların oy birliği ile kabul ettikleri yapılaşmayı kökten değiştirmeye cesaret eden birkaç münferit cezaevi tasarımı olsa da, genel daha çok eski tiplerin yeniden yorumlanması üzerinedir. Cezaevi mimarlığı, mimarın adalet ve insan hakları konusunda sorumlu olduğu bir konudur. Mimar bu noktada konunun diğer profesyonelleri ile iletişim halinde olmalı ve gelecek idari değişikliklere açık, esnek çözümler üretmelidir. Günümüzde sivil toplum örgütlerinin, hukukçuların ve toplumun birçok mercisinin gündeminde yer alan, ölüm oruçlarına varan eylemlerle insani olmayan şartların eleştirildiği cezaevleri konusunda mimarlar da üzerlerine düşen sorumluluğu üstlenmeli ve doğru çözümler için insan hakları adına tartışmalarda yerlerini almalıdırlar.

Cezaevlerinin karmaşık sistemi düşünülünce infaz kurumlarının bünyelerinde mimarların bulundurulması ve yeni cezaevleri tasarımında bu mimarların müellif mimarlara sistem konusunda asistanlık etmeleri önerilebilir. Mevcut problemlerin mimari çözümlerle aşılması için problemleri yakından takip eden mimarların tespitlerini konuya ışık tutacaktır. Ancak farklı bakış açıları, taze fikirler için kurumsal bünyede çalışan mimarlar yalnızca destek amaçlı çalışmalıdır. Binanın müellifi olacak mimara danışman ve destek olmalıdırlar. Böylelikle sivil mimar günlük hayatın ‘normalliğini’ cezaevlerine taşıyacak, katı kurumsal tipolojinin sorgulanmasına yardımcı olacaktır.

Cezaevi mimarisinin oluşumundaki birçok girdi mimarın alışılmış tasarım yaklaşımına engel teşkil etse de konusunda cezaevi de insan için üretilmiş bir yapıdır ve birçok farklı disiplinin gereklerini bir araya getirerek mekansal organizasyonu kurgulamak mimarların görevidir. Mimarlar bu özel fonksiyonun doğasının getirdiği sınırlamalara karşın, mimari tasarım ilkelerine uygun yapılar üretmekle yükümlüdür. İnsan haklarına, çevreye ve mimarın meslek etiğine uygun binalar ortaya çıkarmak cezaevleri gibi uç bir örnekte dahi mümkün olabilir.

KAYNAKLAR

- Ata, A.** (2006) Tarihi Süreç İçinde Dünya’da ve Türkiye’de Cezaevi Sisteminin Gelişimi, Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi Konferansı pp. 5-22, Adalet Bakanlığı, Ankara.
- Atar, F.** (1979) İslam Adliye Teşkilatı (Ortaya Çıkışı ve İlerleyisi), Ankara
- Avrupa Cezaevi Kuralları** (1987) Çeviren: Yücel, Mustafa, Ankara
- Bailey, E.** (2000) Building For Growth, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 73-85 Architectural Press, Burlington.
- Bassett, M.** (1943) Newgate Prison in the Middle Ages, Speculum, XVIII, pp.233-46, Londra
- Bentham, J.** (2008) Panoptikon,; Gözün İktidari. Editörler: Baris Coban, Zeynep Özarslan. İstanbul, Su Yaymevi
- Bilmen Ö. N.** (1950) “Hukuku İslamiyye ve İstılahı Fıkhiyye” Kamusu, C.III, İstanbul
- Centel N. – Zafer H. – Çakmut Ö.** (2005) Türk Ceza Hukukuna Giriş , Beta Basımevi, İstanbul
- Demirbaş, T.** (2008) İnfaz Hukuku, Cem Kitabevi, İstanbul
- Derbyshire, Sir A.** (2000) Architects and the Prison Experience, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 55-61 Architectural Press, Burlington.
- Diamond A. S.** (1957) An Eye for an Eye Author(s): Source: Iraq, Vol. 19, No. 2 pp. 151-155 <http://www.jstor.org/stable/4199627>
- Di Gennaro, G.** (1975) Prison Architecture An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design (WINTERTON, NLI, United Kingdom)
- Dönmezer, S. - Erman, S.** (1997) Nazari ve Tatbiki Ceza Hukuku Beta Basım Yayım, İstanbul
- Dunbar, I. – Fairweather, L.** (2000) English Prison Design, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 16-31 Architectural Press, Burlington.
- Eriksson, T.** (1975) “ Prisons and Programmes” Prison Architecture An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design pp 41-45 (WINTERTON, NLI, United Kingdom)

- Fairweather, L.** (1975) "The Evolution of The Prison", Prison Architecture An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design pp 13-41 (WINTERTON, NLI, United Kingdom)
- Fairweather, L.** (2000) Prison Architecture. Editörler Leslie Fairweather ve Sean McConville. Oxford: Architectural Press
- Fairweather, L.** (1994) Prison Design in Twentieth Century, Architecture Of Incarceration pp24-38, Academy Editions, Londra.
- Fairweather, L.** (2000) Psychological effects of the Prison Environment, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 31-49 Architectural Press, Burlington.
- Fairweather, L.** (2000) Does Design Matter, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 61-68 Architectural Press, Burlington.
- Fairweather, L.** (2000) Public/Private Partnerships, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 123-130 Architectural Press, Burlington.
- Foucault, M.** (1992) Hapishanenin Doğuşu. Ankara: İmge Kitabevi
- Gander, M.** (2000) Providing the Complete Prison Package, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 130-143 Architectural Press, Burlington.
- Gölcüklü, F.** (1966) Türk Ceza Sistemi (Hürriyeti Bağlayıcı Cezalar), Ankara
- Görkem, H.** (2009) Kamu Hizmetlerinin Özelleştirilmesi Kapsamında Cezaevi Hizmetlerinin Özelleştirilmesi ve Türkiye’de Uygulanabilirliği, Maliye Bakanlığı Strateji Geliştirme Başkanlığı Yayın No: 2009/397, Ankara
- Grünhut M.** (1948) Penal Reform, a Comparative Study 486p., Oxford
- Higgins, S.** (2000) Responding to a fourfold increase in population: the experience of the Federal Bureau of Prisons, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 85-89 Architectural Press, Burlington.
- Hulten, P.** (2000) Prisons in Europe: The Netherlands, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 118-123 Architectural Press, Burlington.
- Hunter V.** (1997) The Prison of Athens Kaynak: Phoenix, Vol. 51, No. 3/4, pp. 296-326
- İçel, K. - Donay, S.** (1987) Ceza Hukuku, Beta Basım Yayım, İstanbul
- Johnston, N.** (2000) Forms of Constraint: A History of Prison Architecture. Chicago: University of Illinois Press
- Jordy, J.F. - Zulberty M.** (2000) Prisons in Europe: France, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 109-118 Architectural Press, Burlington.
- Kalman H. D.,** (1969) Newgate Prison, Architectural History, Vol. 12, (1969), pp. 50-112, Londra

- Kessler, J.** (2000) Prisons in the USA: cost quality and community in correctional design, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 89-98 Architectural Press, Burlington.
- Kıvırcık, H.** (2002) Cezaevleri Mekan Kurgusu, Güncel sorunlar ve Öneriler Cezaevleri Sempozyumu, İstanbul
- Leroy, C.** (1975) "Space in the Prison" Prison Architecture An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design pp 45-53 (WINTERTON, NLI, United Kingdom)
- Litchfield, C. B.** (1952) "Correctional Institutions", Forms and Functions of 20th Century Architecture. Edited by Talbot Hamlin Vol. III., New York: Columbia University Press
- Morris, N.** (2000) Prisons in the USA: supermax-the bad and the mad, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 98-109 Architectural Press, Burlington.
- Markus T.** (1994) Can History Be a Guide To the Design Of The Prisons, Architecture Of Incarceration pp12-20, Academy Editions, Londra.
- Mc. Conville, S.** (2000) The Architectural Realization of Penal Ideas, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 1-16 Architectural Press, Burlington.
- Moyer, F. D.** (1975) "The Architecture of Closed Institutions" Prison Architecture An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design pp 53-67 (WINTERTON, NLI, United Kingdom)
- Pevsner, N.** (1976) A History of Building Types, London: Thames and Huston
- Platon** (2006), Şölen-Dostluk, Çev. Sabahattin Eyüboğlu, Azra Erhat, Türkiye İş Bankası yay.
- Pughh, R.** (1968) Imprisonment in Medieval England. Cambridge, England, and New York: Cambridge University Press
- Radzinowicz, Sir L.** (1977) Crime and Justice Basic Books, New York
- Ramsbotham, Sir D.** (2000) What Needs To Be Done?, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 143-150 Architectural Press, Burlington.
- Riemschneider K. K.** (1977), Prison and Punishment in Early Anatolia Author(s): Kaynak: Journal of the Economic and Social History of the Orient, Vol. 20, No. 1, Special Issue on The Treatment of Criminals in the Ancient Near East pp. 114-126
- Sağlam, Y.** (2003) Ceza İnfaz Kurumları Mimarisi ve Türk İnfaz Sisteminde Mimari Özellikler, Ankara
- Shaw, S.** (2000) Prison Architecture and the Politics Of Reform, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 150-159 Architectural Press, Burlington.
- Spens, I.** (1994) A Simple idea In Architecture, Architecture Of Incarceration pp 8-12, Academy Editions, Londra.

- Tenney F.** (1924) *The Tullianum and Sallust's Catiline* Kaynak: *The Classical Journal*, Vol. 19, No. 8 pp. 495-498
- Tilt, Sir R.** (2000) *Prison Policy, Construction and Design* Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 68-73 Architectural Press, Burlington.
- Uluslararası Ceza Reformu** (2002) “Uluslararası Ceza Reformu, Standartları İşler Kılmak, Cezaevlerinde Doğru Uygulamalar Üzerine El Kitabı. Çev. Orhan Kemal Cengiz
- Url-1** <http://sites.scran.ac.uk/ada/documents/images/ada0163_l.jpg>, alındığı tarih 25.04.2010.
- Url-2** <<http://reference.findtarget.com/search/Sing%20Sing/>>, alındığı tarih 12.04.2010.
- Url-3** < http://www.ucl.ac.uk/Bentham-Project/site_images/Steadman/iso19.jpg >, alındığı tarih 12.04.2010.
- Url-4** <<http://www.ihgs.ac.uk/competition/pentonville-masks.jpg>>, alındığı tarih 16.05.2010.
- Url-5** <<http://exapamicron.files.wordpress.com/2008/05/pentonville.jpg>>, alındığı tarih 22.04.2010.
- Url-6** <http://img.dailymail.co.uk/i/pix/2008/04_05/004prisonDM_468x285.jpg>, alındığı tarih 24.04.2010.
- Url-7** <http://blog.nj.com/ledgerupdates_impact/2009/03.JPG>, alındığı tarih 21.04.2010.
- Url-8** <http://www.people.fas.harvard.edu/images/stateville_illinois_prison.jpg>, alındığı tarih 5.05.2010.
- Url-9** <<http://www.min7th.com/ahs/FWR.jpg>>, alındığı tarih 16.04.2010.
- Url-10** <<http://www.flickr.com/photos/itsabitblurry/308493815/>>, alındığı tarih 5.05.2010.
- Url-11** <<http://www.legendsofamerica.com/photos-california/AlcatrazCellBlockD.jpg>>, alındığı tarih 8.07.2010.
- Url-12** <<http://www.justiceconcepts.com/direct3.jpg>>, alındığı tarih 16.04.2010.
- Url-13** <<http://media.al.com/breaking/photo/elmore-correctional-facility-overcrowding-e59745874acd4ce9.jpg>>, alındığı tarih 8.07.2010
- Webb, S.** (1922) *English Prisons Under Local Government*, Longsman Green, Londra
- Vetere, E.** (1975) “Prison Building Procedures: result of a worldwide survey”, *Prison Architecture An International Survey of Representative Closed Institutions and Analysis of Current Trends in Prison Design* pp 67-75 (WINTERTON, NLI, United Kingdom)
- Wener, R.** (2000) *Design And The Likelihood of Prison Assaults*, Prison Architecture Policy Design and Experience pp. 49-55 Architectural Press, Burlington

- Wayne, P.** (1994) The Landlocked Fleet, Architecture Of Incarceration pp 20-24, Academy Editions, Londra.
- Woolf, J – Tumim, S** (1991) Prison Disturbances, HMSO, Londra
- Yıldıztaş, M.** (1997) Mütareke Döneminde Suç Unsurları ve İstanbul Hapishaneleri, yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul

ÖZGEÇMİŞ

Ad Soyad: Sevda AĞCAKALE

Doğum Yeri ve Tarihi: Ordu, 16.09.1981

Lisans Üniversite: İzmir Yüksek Teknoloji Enstitüsü

1981 yılında Ordu'da doğdu. 1999 yılında Lüleburgaz Anadolu Lisesi'nden, 2005 yılında İYTE Mimarlık Fakültesi Mimarlık Bölümü'nden mezun olduktan sonra çeşitli mimarlık ofislerinde çalıştı. 2006 yılında İTÜ Mimarlık Fakültesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimari Tasarım Yüksek Lisans Programı'na başladı.

